

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta mezinárodních vztahů

Obor: Evropská studia

Doktorská disertační práce

Evropská unie a Rusko

Společné hodnoty a zájmy?

Doktorand: Blanka Hornová

Školitel: doc. Ing. Jiří Amort, CSc.

Praha 2007

Děkuji velice vedoucímu své disertační práce, doc. Ing. Jřímu Amortovi,
za odborné vedení.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Obsah

OBSAH	1
SEZNAM ZKRATEK	3
ÚVOD	4
1. DOKUMENTY UPRAVUJÍCÍ VZTAHY MEZI EU A RUSKEM	8
1.1. DOHODA O PARTNERSTVÍ A SPOLUPRÁCI.....	8
1.1.1. <i>Struktura dohody</i>	9
1.1.2. <i>Cíle a východiska</i>	10
1.1.3. <i>Obchodní a hospodářská spolupráce</i>	11
1.1.4. <i>Institucionální zajištění</i>	12
1.1.5. <i>Význam Dohody o partnerství a spolupráci</i>	13
1.2. STRATEGIE SPOLUPRÁCE.....	14
1.2.1. <i>Strategie EU vůči Rusku</i>	14
1.2.2. <i>Strategie Ruska vůči EU</i>	19
1.2.3. <i>Význam strategií</i>	22
1.3. PŘEHODNOCENÍ VZTAHŮ V ROCE 2004.....	23
1.3.1. <i>Sdělení Komise</i>	24
1.3.2. <i>Doporučení Evropského parlamentu</i>	28
1.3.3. <i>Politika sousedství a Rusko</i>	30
1.3.4. <i>Společné prohlášení o rozšíření EU</i>	32
1.4. KONCEPCE ČTYŘ SPOLEČNÝCH PROSTORŮ.....	34
1.4.1. <i>Společný hospodářský prostor</i>	34
1.4.2. <i>Společný prostor svobody, bezpečnosti a soudnictví</i>	37
1.4.3. <i>Společný prostor vnější bezpečnosti</i>	39
1.4.4. <i>Společný prostor výzkumu, vzdělání a kultury</i>	40
1.4.5. <i>Význam cestovních map</i>	41
2. ZÁJMY A PROBLÉMY VE VZTAZÍCH EU A RUSKA	43
2.1. OBECNÉ ASPEKTY VZTAHŮ RUSKA A EU.....	43
2.1.1. <i>„Nerovnoprávnost“ ve vztazích Ruska a EU</i>	45
2.1.2. <i>Strategický cíl vztahů</i>	46
2.1.3. <i>Problémy Ruska při operativní spolupráci s EU</i>	48
2.2. OBCHODNÍ VZTAHY RUSKA A EU.....	50
2.2.1. <i>Vstup Ruska do WTO</i>	57
2.3. NEJEDNOTNOST ZAHRANIČNÍ POLITIKY EU A ČLENSKÝCH STÁTŮ.....	61
2.4. EXISTENCE BILATERÁLNÍCH VZTAHŮ S RUSKEM NA PŘÍKLADU NĚMECKA.....	66
2.4.1. <i>Osobní charakter vztahů</i>	67
2.4.2. <i>Dvoustranné rusko-německé iniciativy</i>	69
2.4.3. <i>Rusko-německé hospodářské vztahy</i>	70
2.5. EVROPSKÁ POLITIKA SOUSEDSTVÍ A RUSKO.....	76
3. HISTORICKÝ VÝVOJ RUSKA A JEHO KLÍČOVÉ MEZNÍKY	83
3.1. PRVNÍ STÁTY NA ÚZEMÍ RUSKA – KYJEVSKÁ RUS A MOSKEVSKÉ KNÍŽECTVÍ.....	84
3.2. RUSKO V OBDOBÍ VLÁDY ROMANOVŮ PETRA I. A KATEŘINY II.....	87
3.3. RUSKO VE 2. POLOVINĚ 19. STOLETÍ, 1. SVĚTOVÁ VÁLKA A KONEC MONARCHIE.....	92
3.4. POKUS O VZNIK KOMUNISTICKÉHO IMPÉRIA.....	96
4. EVROPSKÉ HODNOTY VE VZTAZÍCH EU A RUSKA	102
4.1. EVROPSKÉ HODNOTY.....	102
4.2. POJEM DEMOKRACIE V SOUČASNÉ RUSKÉ SPOLEČNOSTI.....	106
4.3. HODNOTY VE VZTAZÍCH EU A RUSKA.....	109

5. MOŽNOSTI BUDOUCÍHO USPOŘÁDÁNÍ VZTAHŮ	116
5.1. REALITA STRATEGICKÉHO PARTNERSTVÍ	116
5.2. MOŽNÉ SCÉNÁŘE DALŠÍHO VÝVOJE.....	121
ZÁVĚR.....	127
LITERATURA	136
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	145

Seznam zkratek

APEC	Asijsko-tichomořské hospodářské společenství
DPS	Dohoda o partnerství a spolupráci
EU	Evropská unie
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
NATO	Severoatlantická aliance
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OSN	Organizace spojených národů
SNS	Společenství nezávislých států
SSSR	Sovětský svaz
WTO	Světová obchodní organizace

Úvod

Ruská federace jako hlavní nástupnický stát bývalého Sovětského svazu představuje zemi, se kterou začalo Evropské společenství navazovat užší obchodní, hospodářské a politické kontakty až v souvislosti s realizací reformních změn koncem 80. let 20. století. Rusko je největší sousední stát současné rozšířené Evropské unie. Je to významný dodavatel energetických zdrojů do Evropské unie, ale především klíčový hráč na globální úrovni. Proto je v zájmu Evropské unie rozvíjet vztahy s tímto významným partnerem, podporovat reformy a podílet se na modernizaci ruské ekonomiky.

Podnětem pro předkládanou práci se stalo studium problematiky vnějších vztahů Evropské unie (dále jen EU), kdy mě zaujal aspekt šíření základních principů demokracie a evropských hodnot jejich prostřednictvím. Současně jsem si položila otázku, do jaké míry je tento proces možné uplatňovat v neevropském prostředí, jaké má souvislosti se základními cíli Evropské unie a zda je oprávněná pozice EU jako vůdčího činitele při utváření vnějších vztahů s řadou třetích zemí. Tyto skutečnosti jsem se rozhodla blíže zkoumat ve vztazích s Ruskem, které je objektivně velmi důležitým partnerem Evropské unie, jak bylo již nastíněno výše.

Předkládaná práce s názvem Evropská unie a Rusko: společné hodnoty a zájmy? si klade za cíl poskytnout odpovědi na následující otázky:

- Je možné vybudovat účinné vztahy s Ruskem pouze na základě společných zájmů?
- Jaká je role společných hodnot ve vztazích EU a Ruska?

V souvislosti s tím se implicitně nabízí i otázka

- Jaké uspořádání vztahů mezi Ruskem a EU je možné a účelné?

V souladu s uvedenou charakteristikou problému a cílem práce je předkládaný text rozvržen do pěti dílčích kapitol.

V první kapitole se budu věnovat analýze dokumentů, které vznikly v procesu utváření vztahů Evropské unie a Ruska po rozpadu Sovětského svazu. Jedná se o analýzu primárních dokumentů, které vznikly v součinnosti mezi oběma partnery, nebo jako oficiální jednostranná prohlášení jejich příslušných institucí. Tato analýza mi umožní identifikovat klíčové body vztahů, které hrají a hrály podstatnou úlohu při jejich utváření

v současnosti a minulosti. Protože se bude jednat o dokumenty, které vznikly během patnáctiletého časového období, budu moci zohlednit i dynamiku vývoje vztahů a změny ve stanovování jejich priorit v jednotlivých časových úsecích, podmíněných především vnitřním a vnějším politickým vývojem obou partnerů.

V následující kapitole se zaměřím na identifikované úspěchy a překážky vzájemné spolupráce. V rámci zajištění co nejobektivnějšího pohledu využiji kromě již zmíněných dokumentů odbornou literaturu, která vznikla k této problematice na evropské (především střeoevropské a západoevropské) a současně i ruské odborné půdě. Kromě bližší analýzy existujících problémů spolupráce neopominu klíčovou oblast spolupráce, kterou tvoří úspěšně se rozvíjející obchodní vztahy. Zaměřím se dále na problém paralelní existence rozvinutých bilaterálních vztahů Ruska s členskými státy Evropské unie a jejich vliv na uplatnění jednotné politiky EU.

Bližší pochopení současného Ruska a jeho existujícího společenského systému je možné jen na základě poznání základního historického, politického, hospodářského, kulturního a náboženského vývoje země. Jednou ze základních otázek je, zda Rusko patří do Evropy nebo do Asie. Tento problém řešili vědci na mnoha úrovních, ale ne vždy s úspěchem. Specifika ruského státu vyplývala z toho, že Rusko své zájmy vždy rozdělovalo mezi Evropu a Asii, a to často podle toho, kteří vládci Rusko řídili i jaké evropské události Rusko ovlivňovaly. Z tohoto důvodu jsem zařadila jako jednu z kapitol práce historický vývoj Ruska se zaměřením na nejdůležitější mezníky, které dodnes zásadním způsobem ovlivňují tuto zemi a utvářejí charakter jejich vnějších vztahů. Zaměřuji se přitom na srovnání aspektů podstatných pro vznik dosud pocíťovaných výrazných odlišností mezi čistě evropským a ruským hodnotovým systémem.

Teprve potom se zaměřím na pojetí společných evropských hodnot, které by měly tvořit jeden ze základních pilířů partnerství Evropské unie a Ruska. Proto nejdříve prozkoumám způsoby, které používá Evropská unie k jejich šíření ve svých vnějších vztazích s třetími zeměmi, poté se budu zabývat jejich aplikací ve vztazích s Ruskem. Analýza existujících zájmů a hodnot a případných sporných bodů ve vztazích EU a Ruska mi následně umožní stanovit možnosti budoucího smluvního zabezpečení vztahů.

Při zpracování jsem používala logické metody vědecké práce – indukci a dedukci, analýzu a syntézu.

Při stanovení cílů práce jsem postupovala za použití indukce a dedukce. Pomocí metody indukce jsem vyvodila obecné hypotézy na základě známých poznatků o jednotlivostech.¹ Současně jsem však vycházela v některých aspektech i ze známých formulací teoretických poznatků o předmětné problematice a používala tak metodu dedukce.

Dedukce začíná formulací teoretických poznatků získaných studiem abstraktních systémů a přes jejich ověřování v realitě se získají nové znalosti a zkušenosti. Indukce vychází právě z této konkrétní zkušenosti a jejím opakovaným pozorováním se dospěje k formulaci obecných konceptů, teorií a generalizací, které vysvětlují minulé zkušenosti a předpovídají budoucí chování systému. Metody indukce a dedukce spolu velmi úzce souvisejí a často se v konkrétním výzkumu vzájemně doplňují a kombinují, jak tomu je i v případě předložené práce.

Při zkoumání různých úrovní a aspektů vztahů Evropské unie a Ruska jsem používala metodu analýzy, kterou jsem uplatňovala na rozbor dokumentů institucí Evropské unie a vládních institucí Ruska jakožto primárních zdrojů pro výzkum. Analýzou jsem odhalila různé stránky a vlastnosti jevů a procesů, jejich stavbu a rozporné vývojové tendence. Současně jsem oddělila podstatné části od nepodstatných.

Pro poznání celého komplexu vztahů jako celku jsem uplatnila metodu syntézy, kdy jsem spojila jednotlivé poznatky získané analytickým přístupem. Stejně jako v případě indukce a dedukce nelze analýzu a syntézu od sebe oddělit. Oba myšlenkové pochody působí ve skutečnosti současně. Je důležité důmyslně rozebírat jev na menší složky a z nich potom sestavit celek. Není to však pouhé skládání jednotlivých částí, ale je to činnost odhalování nových vztahů a zákonitostí.

V části práce, kde podávám přehled o historickém vývoji Ruska a uvádím paralely k vývoji v ostatních částech Evropy, používám metodu komparace.

---

¹ Tématem vztahů EU a Ruska jsem se zabývala i v rámci diplomové práce na téma *Právně - institucionální základy vnějších ekonomických vztahů EU*, která měla širší a obecnější zaměření, poskytla mi však cenné podněty pro další vědeckou činnost. Důležitost evropských hodnot jako nepostradatelného výchozího základu integrace jsem měla možnost posoudit i během práce na závěrečném výstupu programu Evropská studia na téma *Základní práva a svobody v ES*.

Při studiu literatury jsem vycházela primárně z dokumentů Evropské unie a řady komentářů a studií, kde bych chtěla především zmínit studie Nadace pro vědu a politiku německého institutu pro mezinárodní politiku a bezpečnost (SWP), belgického Centra pro studium evropských záležitostí (CEPS), Rusko-evropského centra pro hospodářskou politiku (RECEP), ruských časopisů Mezinárodní ekonomika a mezinárodní vztahy a Rusko v globální politice. Musím však podotknout, že převaha „západních“ autorů v této práci je dána skutečností, že jsem se potýkala s obtížným přístupem ke studiím ruských autorů, které nejsou v knihovnách České republiky téměř k dispozici a ani nebývají na rozdíl od západních výzkumných vědeckých center publikovány na internetu.

Odkazy na odbornou literaturu uvádím v textu pomocí průběžných číselně řazených poznámek pod čarou. Průběžné citace obsahují jména autorů, název dokumentu a vymezení stránek. Úplné bibliografické záznamy jsou uvedeny v abecedně řazeném seznamu literatury na konci práce. Pouze u některých z hlediska autora a názvu blíže neurčených internetových zdrojů uvádím úplnou citaci již v poznámce pod čarou.

1. Dokumenty upravující vztahy mezi EU a Ruskem

Zamýšlená spolupráce mezi EU a Ruskem byla zakotvena v řadě oficiálních jednostranných i dvoustranných dokumentů různé právní závaznosti, ve kterých mohu sledovat v časové ose změnu postojů, očekávání a stanovisek obou partnerů, naplněné i nenaplněné cíle a úkoly, snahu o změnu obsahu či směru spolupráce. V těchto dokumentech se odráží vnitřně-politický vývoj jednotlivých zemí i politická a bezpečnostní situace světa a především Evropy.

V této kapitole se budu věnovat z mého pohledu nejvýznamnějším dokumentům, které vznikly po uskutečnění politicko-společenských změn v ruské společnosti na přelomu 80. a 90. let 20. století. Budu sledovat zamýšlený obsah a východiska spolupráce, změnu pozic obou partnerů, problémy a jejich dopad na spolupráci. Zaměřím se na základní smluvní úpravu spolupráce - Dohodu o partnerství a spolupráci, dále na jednostranné dokumenty stanovující strategii Evropské unie vůči Rusku a Ruska vůči Evropské unii, dokumenty Komise a Evropského parlamentu vytvořené jako reakce na „krizi vzájemné spolupráce“ a dvoustranně dojednané Společné prohlášení o rozšíření EU a vzájemných vztazích. Závěr této kapitoly je věnován koncepci čtyř společných prostorů, která má představovat aktuální cíl spolupráce a východisko z „krize“ vztahů.

1.1. Dohoda o partnerství a spolupráci

Právní rámec vztahů Evropské unie a Ruska je dán Dohodou o partnerství a spolupráci (dále jen DPS) zakládající partnerství mezi Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně jedné a Ruskou federací na straně druhé.² Tato dohoda byla podepsána 24.6.1994 a vstoupila v platnost 1.12.1997 na období 10 let. Nahradila tak předcházející Dohodu o obchodu a hospodářské spolupráci z roku 1989.³ V tomto roce vyprší její platnost a to představuje vhodnou příležitost k přehodnocení vztahů EU a Ruska a možnost vytvoření nového smluvního základu vztahů. Období jednoho roku je s ohledem na dosavadní zkušenosti v jednáních nedostatečné pro vytvoření kvalitního nového smluvního základu. Tento fakt nepředstavuje pro EU ani pro Rusko závažný problém ve smyslu možné absence smluvního základu, neboť DPS obsahuje automatický

---

² Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their member States, of the one part, and the Russian Federation, of the other part.

³ TICHÝ, L.; ARNOLD, R.; SVOBODA, P., Evropské právo, s. 746.

mechanismus prodloužení (čl. 106) za předpokladu, že žádná ze smluvních stran nevyprová její platnost, což se neočekává.

DPS představuje tzv. dohodu o spolupráci třetí generace, která se vyznačuje co nejkomplexnější úpravou vztahů smluvních partnerů zahrnující řadu oblastí politického, hospodářského a společenského života. Tato dohoda je vzhledem k významu Ruska nejvýznamnější ze souboru dohod o spolupráci uzavřených s nástupnickými státy Sovětského svazu.⁴ Smluvními stranami Dohody o spolupráci s Ruskem je na straně jedné Ruská federace a na straně druhé Evropská společenství – Evropské společenství, Evropské společenství uhlí a oceli, Evropské společenství pro atomovou energii a jednotlivé členské státy těchto společenství.

1.1.1. Struktura dohody

Mezinárodní vztahy v současnosti mohou mít různé uspořádání. Komplexní dvoustranné smlouvy, které Evropská unie vyvinula pro regulaci spolupráce s řadou svých sousedů, jsou pouze jedním z mnoha typů, který vznikl v důsledku jedinečného charakteru evropského integračního procesu. Evropský model komplexní dvoustranné smlouvy byl zahájen tzv. evropskými dohodami, které byly uzavřeny se státy střední a východní Evropy v reakci na jejich žádost na počátku postkomunistického období o plné členství v EU. Jak uvádí Emerson,⁵ byl tento model vzat za základ při přípravě dohod o partnerství a spolupráci. Při srovnání DPS s Evropskou dohodou zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé vidím, že má podobnou strukturu a rozsah politik, jaký pokrývají evropské dohody.

Dohoda o spolupráci s Ruskem se skládá z 11 kapitol, 112 článků, 10 příloh, 2 protokolů a závěrečného aktu. Obsahově se dotýká regulace v oblastech politický dialog, obchod se zbožím, investiční činnost, pohyb plateb a kapitálu, ochrana duševního a průmyslového vlastnictví, hospodářská soutěž, legislativní spolupráce, spolupráce hospodářská, při boji proti nezákonným činnostem, kulturní, finanční a v neposlední řadě institucionální a obecná ustanovení. Přílohy, protokoly a závěrečný akt upřesňují vybrané články dohody. Pokud shrnu obsah DPS, tak se dotýká tří hlavních tematických okruhů, transformace

---

⁴ Dohody o spolupráci stejného typu upravují vztahy EU s Arménií, Ázerbájdžánem, Běloruskem, Gruzii, Kazachstánem, Kyrgyzstánem, Moldávií, Ukrajinou a Uzbekistánem. TICHÝ, L.; ARNOLD, R.; SVOBODA, P., Evropské právo, s. 747.

⁵ EMERSON, M.; TASSINARI, F.; VAHL, M., A New Agreement between the EU and Russia: Why, what and when?, s. 3.

ruské ekonomiky, existujících mezinárodních závazků a spolupráce Evropské unie a Ruska.

1.1.2. Cíle a východiska

V úvodu Dohody o spolupráci s Ruskem jsou uvedena základní východiska této dohody. Patří k nim mimo jiné odkaz na historické vazby, společné sdílené hodnoty, závazek zachovávat mezinárodní mír a bezpečnost, řešit spory mírovým způsobem, odkaz na spolupráci v rámci mezinárodních organizací jako jsou Organizace spojených národů (dále OSN) a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále OBSE), důraz na dodržování lidských práv a práv národnostních menšin, vybudování pluralitního systému politických stran se svobodnými volbami, liberalizace hospodářství. Rusko již není považováno za stát s centrálně řízeným hospodářstvím, ale za ekonomiku směřující k vybudování tržního hospodářství.

Cíle dohody o spolupráci jsou definovány v úvodním článku. Patří k nim zajistit rámec pro politický dialog mezi smluvními stranami, který by umožňoval rozvoj úzkých vztahů, rozvíjet obchod a investiční činnost a vyvážené hospodářské vztahy založené na principech tržního hospodářství s cílem dosáhnout trvale udržitelného rozvoje, podporovat politické a hospodářské svobody, podporovat Rusko při upevňování demokracie a při procesu přechodu k tržnímu hospodářství, poskytnout základnu pro hospodářskou, sociální, finanční a kulturní spolupráci založenou na vzájemných výhodách, odpovědnosti a vzájemné podpoře, podporovat všechny činnosti společného zájmu, poskytnout vhodný rámec pro postupné zapojení Ruska do evropské spolupráce, vytvořit nezbytné podmínky pro vytvoření zóny volného obchodu mezi Společenstvím a Ruskem, která by podstatně pokrývala obchod zbožím, a podmínky pro svobodné zakládání společností, přeshraniční obchod službami a pohyb kapitálu.

Pokud bych měla tyto cíle zhodnotit, tak se jedná o velmi obecně formulované cíle, které otevírají možnosti spolupráce v řadě oblastí. Jejich hlavním obsahem je pomoc Rusku při budování demokracie a hospodářství založeného na tržních principech. Vysoká podpora Ruska formulovaná v této dohodě i v řadě navazujících programů spolupráce, v plánech a strategiích vyjadřuje kromě ekonomického zájmu především zájem EU dosáhnout politické a hospodářské stability bývalé světové supervelmoci a tím i stability mezinárodních vztahů a celosvětového mírového vývoje, jak je uvedeno i v úvodních

východiscích této dohody. Domnívám se, že právě zajištění demokratického vývoje v Rusku, dodržování lidských práv a práv národnostních menšin a aktivní zapojení Ruska do činnosti mezinárodních organizací, na které je v dohodě kladen veliký důraz, vidí EU jako předpoklad pro dosažení stability.

DPS tvoří podklad i pro rozvojovou spolupráci v rámci TACIS.⁶ Také zde stojí přiblížení Ruska ke společným hodnotám v centru pozornosti.

1.1.3. Obchodní a hospodářská spolupráce

Podstatná část smlouvy je věnována regulaci vzájemných obchodních vztahů a regulaci dalších oblastí s nimi přímo a nepřímo souvisejících. Nezbytným předpokladem pro posílení hospodářských vztahů je dle čl. 55 věnovanému legislativní spolupráci přiblížení ruské legislativy normám Společenství.⁷

V úvodním článku smlouvy č. 3 je stanoven cíl obchodní spolupráce, kterým je vytvoření zóny volného obchodu. K tomu má přispět především naplnění opatření kapitoly o obchodu zbožím a ustanovení čl. 53 o hospodářské soutěži. Již v roce 1998 mají být poprvé přezkoumány podmínky pro možný začátek jednání o naplnění tohoto úkolu. Jako první krok tímto směrem si strany zaručují nezávisle na vstupu Ruska do Světové obchodní organizace (dále WTO) v čl. 10 doložku nejvyšších výhod ve vzájemných obchodních vztazích. Z uvedeného termínu je patrný velký optimismus a ze současného pohledu nereálná očekávání ve vztahu k rychlosti transformace ruského hospodářství a společnosti. Konečná verze DPS byla dojednána v roce 1994 a na rok 1998 byl naplánován možný začátek jednání o postupu vytvoření zóny volného obchodu.⁸

V oblasti obchodu si obě smluvní strany zaručují liberalizaci obchodu dle jednotlivých článků Všeobecné dohody o clech a obchodu včetně již zmíněné doložky nejvyšších výhod a pravidla pro případné uplatnění omezení vzájemného obchodu. Obchod textilem, ocelí a jaderným materiálem má být upraven zvláštními sektorovými dohodami o těchto

---

⁶ Technická pomoc Společenství nezávislých států (Technical Aid to Commonwealth of Independent States), na konkrétní využití prostředků se schvalují country strategy paper a národní indikativní programy.

⁷ Čl. 55.1, legislativní spolupráce: Strany uznávají, že důležitou podmínkou pro posílení hospodářských vztahů mezi Ruskem a Společenstvím je aproximace legislativy. Rusko by mělo usilovat zajistit, aby jeho legislativa byla postupně slučitelná s legislativou Společenství.

Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their member States, of the one part, and the Russian Federation, of the other part.

⁸ Jak uvedu v dalším výkladu, vytvoření zóny volného obchodu, či dokonce jiné vyšší formy spolupráce nepatří k aktuálně projednávaným střednědobým úkolům partnerství.

komoditách.⁹ Obchodní spolupráce řeší dále mimo jiné pravidla pro zakládání obchodních společností, poskytování bankovních a pojišťovacích služeb, poskytování přeshraničních služeb, pohyb kapitálu, koordinaci systémů sociálního zabezpečení při zaměstnávání a podmínky pro udělování povolení k pobytu spojenému se zaměstnáním.

Cílem rozsáhlé hospodářské spolupráce je dle čl. 56 posílit a rozvíjet hospodářské vazby k prospěchu smluvních stran, především uskutečnit hospodářské a sociální reformy a restrukturalizaci v Rusku za současného zachování udržitelného a harmonického společenského vývoje a dodržení požadavků ochrany životního prostředí. Hospodářská spolupráce zahrnuje spolupráci v oblasti průmyslu a dopravy, hledání nových zdrojů a nových trhů, výzkumu a vývoje, rozvoje lidských zdrojů a regionální spolupráci. Rozvoj spolupráce se vztahuje i na ostatní evropské státy a na státy bývalého Sovětského svazu. Stručně lze říci, že tato část dohody je popisem zamýšlené velmi rozsáhlé pomoci poskytované Rusku ze strany EU ve formě širokého spektra nástrojů sahajících od výměny informací po technickou pomoc při realizaci probíhajících změn.

Zvláštní kapitoly jsou věnovány spolupráci v dalších oblastech – kulturní a v boji proti nelegálním činnostem, jako jsou nelegální imigrace, korupce, nelegální obchody se zbožím, obchod s drogami a psychotropními látkami.

1.1.4. Institucionální zajištění

Instituce pro provádění DPS jsou založeny v čl. 90 – 97. Zahrnují Radu spolupráce, Výbor spolupráce a Společný parlamentní výbor. Tato struktura je doplněna o činnost pracovních skupin, vytvářených pro plnění konkrétních úkolů.

Dle DPS představuje Rada spolupráce setkání na ministerské úrovni mezi členy Rady EU, Komise a členy vlády Ruska, které se koná dvakrát ročně. Jejím úkolem je řešit problémy spojené s realizací dohody a ostatní bilaterální a mezinárodní otázky společného zájmu. Rada spolupráce rozhoduje o vytvoření pracovních výborů a skupin. Výbor spolupráce je složen ze zástupců Rady EU a Komise a zástupců Ruska na úrovni ministrů a vyšších státních úředníků, jeho setkání se konají dle potřeby. Parlamentní výbor spolupráce tvoří

---

⁹ Dohoda o obchodu textilem byla uzavřena v roce 1998; obchod vybranými produkty ze železa a oceli byl upraven dohodou z roku 2002 a jejími změnami v roce 2003 a 2005; dohoda o obchodu jaderným materiálem je v jednání, dosud však byla uzavřena dohoda o spolupráci v oblasti jaderné bezpečnosti a kontrolované jaderné fúze.

EU-Russia Relations: Overview [online]. [cit. 2006-02-20]. Dostupný z [www: <ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/into/index.htm>](http://www.ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/into/index.htm).

zástupci Evropského parlamentu a parlamentu příslušné smluvní strany. Představuje fórum pro výměnu názorů a setkání. Toto institucionální zajištění doplňuje dle DPS politický dialog, který se uskutečňuje v rámci setkání na nejvyšší úrovni předsedy Rady EU, předsedy Komise a prezidenta Ruska, na ministerské úrovni v rámci Rady spolupráce a dále na pravidelných setkáních vyšších státních úředníků.

Tato navržená struktura doznala v průběhu realizace spolupráce změn. Na summitu v St. Peterburku v květnu 2003 bylo rozhodnuto posílit činnost Rady spolupráce její přeměnou ve Stálou radu partnerství, která se schází dle potřeby a v požadovaném složení na úrovni ministrů. Dosud se Stálá rada partnerství scházela na úrovni ministrů zahraničí, ministrů spravedlnosti a pro vnitřní záležitosti a ministrů pro energetické otázky.

Zasedání Výboru spolupráce se konala do roku 2003, od roku 2004 se z důvodu námitek Ruska Výbor spolupráce a jeho podvýbory nescházejí. Činnost Parlamentního výboru spolupráce složeného ze zástupců Evropského parlamentu a Dumy probíhá dle ustanovení v DPS. Politický dialog se uskutečňuje na zasedáních ministrů zahraničí trojky, na měsíčních zasedáních ruského zastoupení v Bruselu s Politickým a bezpečnostním výborem, na úrovni odborníků k aktuálním mezinárodním otázkám. Odborníci z řady pracovních skupin Rady se též setkávají dvakrát ročně se svými ruskými protějšky. Od roku 2005 se konají navíc každých šest měsíců konzultace o dodržování lidských práv. Tomuto institucionálnímu zázemí jsou nadřazeny summity hlav států a vlád, které se konají dvakrát ročně a obvykle usilují o definici strategického směřování vývoje vztahů.¹⁰

1.1.5. Význam Dohody o partnerství a spolupráci

Dohody o partnerství a spolupráci se zeměmi bývalého Sovětského svazu byly dojednávány zhruba ve stejné době jako evropské dohody o přidružení se zeměmi střední a východní Evropy, u kterých se předpokládalo členství v EU. V tomto období Evropská unie očekávala – jak podotýká Emerson,¹¹ že všechny bývalé socialistické státy přijmou nabízený hodnotový model demokracie, právního státu, lidských práv a tržního hospodářství, a začlenila ho do smluvních vztahů. Dosáhla dokonce i toho, že všechny země se k tomuto modelu zavázaly v mezinárodních smlouvách o přidružení či partnerství

---

¹⁰ EU-Russia Relations: Political & legal foundations [online]. [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www.ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/into/index.htm.

¹¹ EMERSON, M.; TASSINARI, F.; VAHL, M., A New Agreement between the EU and Russia: Why, what and when?, s. 3.

a spolupráci. Na straně jedné tak část těchto zemí měla nabídku v perspektivě členství, na straně druhé v perspektivě partnerství, které nebylo nijak přesně definováno a nemohlo představovat dostatečně silný podnět pro přijetí nabízeného modelu. Akceptace hodnot měla sloužit i jako podmínka pro následnou spolupráci. Jak usuzují z aktuálního vývoje, nebyla tato politika podmíněnosti však v případě Ruska účinná.

Ze srovnání vyplynulo, že DPS má podobnou strukturu a rozsah politik, jaký pokrývají evropské dohody. Toto srovnání mi i ukázalo, že většina opatření v DPS se skládá z nejasných závazků o spolupráci v různých oblastech, které postrádají časový harmonogram a plán pro uskutečnění. Značná část opatření zůstala dodnes nesplněna a DPS byla již brzy po svém vzniku považována za nedostatečný nástroj pro uspořádání spolupráce. Za důkaz považuji i četné snahy o její doplnění a upřesnění v podobě řady dokumentů o spolupráci EU a Ruska, které brzy následovaly. Ruská strana začíná být při formulaci následných dokumentů aktivnější, v souvislosti s pociťovanou nevyvážeností vztahů do nich vnáší požadavek na zajištění rovnoprávnosti obou partnerů. Mění se tak mimo jiné postoj k základům spolupráce v podobě společných hodnot jako podmínky spolupráce či postoj k rozsahu přejímání systému norem, na jejichž vzniku se Rusko nijak nepodílelo. Ze srovnání se současným stavem vyvozují, že DPS vycházela z velmi optimistických předpokladů o transformaci ruského hospodářství a společnosti, a proto dochází v navazujících dokumentech k přehodnocení a časovému posunu řady cílů a úkolů.

1.2. Strategie spolupráce

V roce 1999, pět let po podpisu DPS a dva roky po její ratifikaci, vznikly dva jednostranně koncipované dokumenty, které alespoň dle svého názvu usilovaly o stanovení postupu ve vzájemných vztazích.

1.2.1. Strategie EU vůči Rusku

Společná strategie Evropské unie vůči Rusku byla přijata 4. června 1999 na zasedání Evropské rady v Kolíně nad Rýnem.¹² Jednalo se o první společnou strategii přijatou podle čl. 13 Amsterodamské smlouvy a tedy o první pokus o uplatnění nového nástroje druhého pilíře společné zahraniční a bezpečnostní politiky.

---

¹² Evropská rada, Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia.

Strategie se skládá ze čtyř základních částí. První část popisuje vizi EU a jejího partnerství s Ruskem, základní cíle spolupráce a nástroje a prostředky pro jejich dosažení. Druhá a třetí část se věnuje jednotlivým oblastem spolupráce a zvláštním iniciativám, čtvrtá část o rozsahu jednoho odstavce stanovuje dobu platnosti strategie na první počáteční období čtyř let s možností prodloužení a revize Evropskou radou.

EU definovala ve vztahu k Rusku dva strategické cíle: vytvořit stabilní, otevřenou a pluralitní demokracii v Rusku řízenou právním řádem a podporující tržní hospodářství a udržet stabilitu v Evropě, podporovat globální bezpečnost a reagovat na společné úkoly na kontinentu pomocí prohloubené spolupráce. Tato spolupráce je míněna na všech úrovních – svazové, oblastní i místní. EU nabízí vlastní zkušenosti pro vybudování moderních politických, hospodářských a administrativních struktur, ale zdůrazňuje, že hlavní zodpovědnost za vývoj Ruska leží na něm samém.¹³

V první části EU dále uvádí i hlavní důvody vedoucí k přijetí strategie. Patří k nim posílení strategického partnerství a strategický zájem na budoucnosti Evropy, jejímž základním prvkem je Rusko. Partnerství založené na společných demokratických hodnotách podpoří evropskou identitu Ruska a společně i s plánovaným rozšířením EU přinese nové příležitosti pro občany Evropy. Základem vztahů ale zůstává samozřejmě i nadále DPS. Dále je připomenut i jeden z cílů DPS, vytvoření zóny volného obchodu s Ruskem. Spolupráce EU a Ruska je začleněna do širšího rámce jako spolupráce i v rámci ostatních mezinárodních organizací. A je výslovně uveden i skutečný důvod, proč tato strategie především vznikla. Pozice jednotlivých členských států Evropské unie na všech důležitých jednáních budou odpovídat pozici EU stanovené v této strategii. Tato strategie představuje jednostranný akt Evropské unie, a proto je Rusko vyzváno spolupracovat s EU na bázi této strategie.¹⁴

Pro naplnění dvou výše uvedených strategických cílů byly identifikovány čtyři hlavní oblasti úkolů partnerství s Ruskem. K hlavním úkolům patří upevnění demokracie, právního řádu a veřejných institucí; začlenění Ruska do společného evropského hospodářského a sociálního prostoru; spolupráce na posílení stability a bezpečnosti v Evropě i mimo ni; spolupráce na řešení společných úkolů na evropském kontinentu. Základní opatření pro jejich naplnění jsou dále rozvedena v druhé a třetí části strategie.

---

¹³ Evropská rada, Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia, s. 2-3.

¹⁴ Evropská rada, Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia, s. 1.

Uvedená opatření zahrnují řadu nabídek pomoci, výměny, podpory, příspěví. Bohužel se – jako v případě DPS - jedná opět o širokou škálu obecně formulovaných tezí.

K upevnění demokracie, právního řádu a veřejných institucí v Rusku chce EU dle této strategie přispět posílením právního řádu a veřejných institucí a posílením občanské společnosti pomocí podpory institucionálních reforem administrativy, zákonodárné, výkonné a soudní moci, pomocí podpory vzájemných kontaktů, zavedení tréninkových programů pro mladé politiky a státní úředníky, podporou svobodných voleb v roce 1999 a 2000, asistencí při dodržování lidských práv, včetně práv žen, dětí a národnostních menšin tak, aby Rusko dostálo svým závazkům v ostatních mezinárodních organizacích jako OSN a OBSE. Pro posílení vědomí občanské společnosti navrhuje EU zvýšit kontakty mezi politickými zástupci na všech úrovních, podporovat výměnu informací o kultuře a vzdělávání, podporovat nevládní organizace, zesílit podporu pro emigranty v Rusku, přispět ke svobodě sdělovacích prostředků a podporovat rovné příležitosti mužů a žen.¹⁵

K začlenění Ruska do společného evropského hospodářského a sociálního prostoru navrhuje EU podporovat proces hospodářských reforem v Rusku, zapojit Rusko do širšího prostoru hospodářské spolupráce v Evropě a položit základy pro sociálně-tržní hospodářství. Pro zajištění konsolidace procesu hospodářských reforem zvýší EU vliv poradenství v hospodářské politice, bude asistovat při zajištění transparentního a stabilního zákonodárného a regulačního rámce pro podporu hospodářských aktivit a zvýšení investic, podpoří vytvoření nutného zákonodárného a institucionálního rámce pro fiskální politiku, podpoří reformy v bankovním sektoru a další strukturální a administrativní reformy včetně pokračující privatizace, restrukturalizace obchodu a růstu sektoru malých a středních podnikatelů, bude napomáhat ke zvýšení konkurenceschopnosti ruského průmyslového, zemědělského a energetického odvětví a při reformě zemědělství.

Úsilí zapojit Rusko do širšího prostoru hospodářské spolupráce v Evropě představuje pro EU dle této strategie především závazek podporovat sblížování legislativy, zvláště v oblasti cel, standardů, certifikace, hospodářské soutěže a životního prostředí, podporovat Rusko při plnění požadavků nutných pro vstup do WTO, stanovit možnosti, za jakých lze vytvořit zónu volného obchodu mezi EU a Ruskem, jak již bylo určeno v DPS,

---

¹⁵ Evropská rada, Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia, s. 4-5.

podporovat Rusko při odstraňování překážek obchodu a investic, lépe koordinovat existující programy pro vzdělávání podnikatelů a managementu, zabývat se možnostmi spolupráce v oblastech uznávané ruské odbornosti, jako je letectví, vesmírný výzkum a energetika. Pro vybudování sociálně-tržního hospodářství v Rusku zamýšlí EU podporovat vznik moderních odborových a zaměstnavatelských organizací, podporovat dodržování základních pracovních standardů Mezinárodní organizace práce a zajistit sociální ochranu všech ruských občanů, zvláště ohrožených skupin pomocí reforem ruských sociálních služeb a systému zdravotní péče.¹⁶

Pro identifikaci společných problémů bezpečnosti v Evropě a jejich řešení navrhuje EU spolupracovat na posílení stability v Evropě i mimo ni prostřednictvím zlepšení existujícího politického dialogu a zavedením nových společných zahraničně-politických akcí, dále stanovením pozice Ruska v bezpečnostní architektuře Evropy v rámci OBSE, rozvojem diplomatických kontaktů pro prevenci a řešení konfliktů a krizový management, kontrolou obchodu se zbraněmi, omezením šíření zbraní hromadného ničení a podporou likvidace jaderných zbraní.¹⁷

V rámci spolupráce na řešení společných úkolů na evropském kontinentu byly stanoveny čtyři základní okruhy problémů, ke kterým patří energetika a jaderná bezpečnost, ochrana životního prostředí a zdraví, boj proti organizovanému zločinu, praní peněz a obchodu s lidmi a drogami, spolupráce v soudnictví, regionální a přeshraniční spolupráce.

V rámci energetiky zamýšlí EU podporovat závazek Ruska k reformě energetického sektoru včetně zajištění jaderné bezpečnosti a ochrany životního prostředí zlepšením energetické účinnosti, bezpečnosti jaderných elektráren a nakládání s jaderným odpadem, dále podporovat závazky Ruska v otázce jaderné bezpečnosti v rámci Konvence o jaderné bezpečnosti a jiných dokumentů. Pro Evropskou unii je velmi podstatná ratifikace energetické charty a možnost přístupu do ruského distribučního systému ropy a zemního plynu pro sousední státy.

Pro zajištění ochrany životního prostředí a zdraví obyvatelstva nabízí EU podporu při zabezpečení ukládání jaderného a chemického odpadu, při začlenění ekologických hledisek do hospodářské reformy, při vytváření efektivních systémů sledování stavu

---

¹⁶ Evropská rada, Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia, s. 5.

¹⁷ Evropská rada, Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia, s. 6.

životního prostředí a zajištění souladu s mnohostrannými ekologickými dohodami, při vymáhání národní ekologické legislativy. EU usiluje snížit znečištění vody a vzduchu především v příhraničních oblastech, zajistit udržitelné využívání přírodních zdrojů, zlepšit prevenci infekčních onemocnění a posílit fyto-sanitární kontroly.

V otázkách soudní a policejní spolupráce poskytne EU asistenci pro podepsání, ratifikaci a implementaci základních konvencí v oblasti soudní spolupráce a v občanských a trestních záležitostech. Bude usilovat zvětšit spolupráci a zajistit výměnu odborníků mezi členskými státy a Ruskem v oblasti boje proti organizovanému zločinu včetně prevence drog a léčení drogově závislých pomocí spolupráce s Evropským monitorovacím centrem pro drogy a drogově závislé. K dalším opatřením patří organizace seminářů o způsobech praní peněz, rozvoj spolupráce s Europolem především v boji proti nezákonnému obchodu s lidmi a nezákonné imigraci, provádění informačních kampaní pro zabránění obchodu s lidmi; zlepšení spolupráce při zpětném přebírání občanů, osob bez národnosti a z třetích zemí včetně uzavření dohody o zpětném přebírání a přizpůsobení vízové politiky standardům EU.

Domnívám se, že se problematika podpory regionální a přeshraniční spolupráce objevuje v souvislosti s očekávaným rozšířením EU; jednotlivě je totiž zmíněn projekt Severské dimenze a oblast Kaliningradu. Další spolupráce se týká správy hranic a cel a prověření možnosti napojit ruské transportní systémy na transevropské koridory.¹⁸

Třetí část Strategie popisuje navrhovaná řešení představená již výše pro vybrané okruhy problémů, které předpokládají řešení nebo alespoň zahájení řešení v průběhu jednoho roku od uveřejnění tohoto dokumentu, to znamená do června 2000.¹⁹ Tyto specifické iniciativy převážně opakují a drobně rozšiřují již zmíněná opatření a týkají se politického a bezpečnostního dialogu, ekonomických otázek, obchodu a investic, boje proti organizovanému zločinu, programů na navázání kontaktů a regionální a přeshraniční spolupráce.

---

¹⁸ Evropská rada, Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia, s. 6-7.

¹⁹ Evropská rada, Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia, s. 7-9.

1.2.2. Strategie Ruska vůči EU

Rusko reagovalo na dokument Evropské unie okamžitě a připravilo Střednědobou strategii Ruska vůči EU na období let 2000-2010.²⁰ Cílem této odpovědi bylo podat ruský náhled na stanovisko EU a vlastní představu o stavu a očekávaném vývoji vzájemných vztahů.

Úvodem ruská strana definuje vztahy a partnerství EU a Ruska jako strategické. Za právní základ vztahů chce ponechat DPS jako vhodný instrument. Spolupráce s EU stojí v přímé spojitosti s úsilím Ruska dosáhnout členství ve WTO, po jehož uskutečnění se předpokládá provedení změn v DPS, které zohlední tuto změnu. Strategie usiluje však v první řadě zajistit národní zájmy a pozvednout roli a obraz Ruska v Evropě a ve světě ustanovením spolehlivého celoevropského systému národní bezpečnosti. Pomoc Evropské unie neodmítá a vyzvedává potřebu využít zkušeností a možností EU k podpoře vývoje sociálně tržního hospodářství v Rusku. Zásadní jsou tvrzení uvedená v bodě 1.1. Rusko nepředpokládá ve střednědobém horizontu jako cíl možnost přidružení či přistoupení k EU. Definuje se jako světová velmoc umístěná na dvou světadílech, která si musí ponechat svou svobodu určovat a provádět vlastní vnitrostátní a zahraniční politiku, zachovat nezávislost pro svá stanoviska a postoje v mezinárodních organizacích. Opět je zdůrazněn cíl partnerství, který představuje vytvoření účinného systému kolektivní bezpečnosti v Evropě bez dělicích čar, zdůrazněn je nově požadavek rovnosti obou stran.²¹ Jako cíl hospodářské spolupráce je potvrzeno vytvoření zóny volného obchodu zakotvené již v DPS.²²

Obsahově se strategie Ruska dotýká stejných témat jako strategie EU. Konkrétně vidí potřebu zefektivnit politický dialog, rozvíjet vzájemný obchod a investiční činnost, spolupracovat ve finanční oblasti, zajistit zájmy Ruska v rozšířené EU, rozvíjet spolupráci na vybudování celoevropské infrastruktury, spolupracovat ve vědě a technologiích a zajistit práva ochrany duševního vlastnictví, spolupracovat v přeshraničních oblastech, sblížit hospodářskou legislativu a technické standardy a spolupracovat při vynuovení práva. Zvláštní pozornost je závěrem věnována opatřením pro naplnění této strategie ze strany Ruska v podobě organizačního a materiálního zajištění.

---

²⁰ The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000-2010).

²¹ Jak uvedu v další kapitole, představuje požadavek „rovnosti“ dodnes vysoce problematický bod na jednáních EU a Ruska.

²² The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000-2010), bod 1.1.

K hlavním krokům pro vytvoření partnerství v souvislosti s cílem vytvoření účinného systému kolektivní bezpečnosti v Evropě navrhuje Rusko najít svoji pozici v systému bezpečnosti EU, zajistit společně s Evropskou unií celoevropskou bezpečnost a konzultovat, případně koordinovat vzájemně stanoviska v mezinárodních organizacích. Dále ruská strana prohlašuje, že usiluje o získání vedoucí úlohy při utváření systému politických a hospodářských vztahů se zeměmi Společenství nezávislých států (dále SNS) a nemá zájem, aby EU udržovala zvláštní vztahy se zeměmi SNS na úkor zájmů Ruska. Připomíná, že může přispět k řešení řady problémů, kterým Evropská unie čelí. Patří k nim mimo jiné zvýšení ekonomického růstu v Evropě, zásobování surovinami a energetickými zdroji, posílení eura jako mezinárodní rezervní měny. Vzájemnou spolupráci zasazuje stejně jako strategie EU do mezinárodního rámce spolupráce v mezinárodních organizacích.²³

Pro zlepšení účinnosti existujícího politického dialogu navrhuje Rusko vytvořit pracovní kontakty s orgány Evropské unie zabývajícími se společnou zahraniční a bezpečnostní politikou, posílit spolupráci v OBSE jako základu evropské bezpečnosti a má zájem hledat možnosti, jak se zapojit do existujících dialogů mezi EU a jinými světovými velmocemi a hospodářskými seskupeními.

Velká pozornost je věnována rozvoji vzájemného obchodu, investiční činnosti a finanční spolupráci. Rusko má zájem na dalším rozšíření výhodných podmínek přístupu na trh výrobků a služeb EU a současně na zvýšení podílu hotových výrobků v komoditní struktuře vývozu do EU, kde převládají energetické zdroje a suroviny. Pro zvýšení zájmu o investice do ruského průmyslu se zavazuje přijmout řadu legislativních opatření pro zajištění zahraničních investic. Velký zájem projevuje o investice do těžby ropy a zemního plynu, do vybudování nové generace jaderných elektráren a rozvoje jaderných technologií. Část zdrojů programu TACIS navrhuje využít na restrukturalizaci bankovního sektoru. Prioritním cílem spolupráce zůstává umožnění vstupu do WTO a následné vybudování zóny volného obchodu s EU.²⁴

Samostatným bodem je zajištění zájmů Ruska po plánovaném rozšíření EU. Rusko se obává vzhledem k poměrně úzkým obchodním vazbám na řadu kandidátských zemí možných negativních dopadů rozšíření především na obchodní vztahy. Jako zvláštní

---

²³ The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000-2010), body 1.5. a 1.6.

²⁴ The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000-2010), body 2-4.

problém je zdůrazněna nutnost vyřešit uspokojivě situaci kaliningradské oblasti, která se po rozšíření EU stane ruskou enklávou, a práva ruského obyvatelstva v pobaltských republikách. Navrhuje proto projednat možné vlivy rozšíření na situaci v Evropě a v Rusku ještě před jeho uskutečněním. V souvislosti s rozšířením EU chce Rusko více využívat možností přeshraniční spolupráce vzhledem k zvětšení společné hranice s EU. Kromě západní spolupráce projevuje i zájem o zapojení do vybraných aktivit spolupráce EU se státy Středomoří.²⁵

K otázce spolupráce na vybudování celoevropské infrastruktury Rusko uvádí nutnost vytvořit nejdříve vlastní státní dopravní politiku západním směrem, která zohledňuje neustálý nárůst objemu obchodu a přepravy osob mezi Ruskem a sousedními západními státy, a pokračovat v rozvoji celoevropských dopravních koridorů. Velký zájem projevuje o možnost účastnit se výběrových řízení v rámci EU na modernizaci infrastruktury s celoevropským významem. Pro vlastní letecké společnosti požaduje rozšířit jejich přístup na letiště v Evropské unii.

Pro zlepšení spolupráce ve vědě a technologiích a zajištění ochrany práv duševního vlastnictví usiluje o co nejrychlejší uzavření nové sektorové dohody o spolupráci v oblasti vědy a technologií. Chce plně využívat nabízených možností účasti ruských vědců a ruských vědeckých center v programech EU a naplnit rozsáhlé společné projekty výzkumu vesmíru, především projekt globálního navigačního systému a systémů satelitní komunikace.²⁶

Jeden z téměř posledních bodů strategie, otázka sblížení a harmonizace legislativy, je z hlediska EU jeden z nejpodstatnějších předpokladů spolupráce s ohledem na rozvoj vzájemných hospodářských vztahů i budování sociálně-tržního hospodářství v Rusku. Rusko prohlašuje, že hodlá zachovat nezávislost ruské legislativy a usilovat o její sblížení a harmonizaci s legislativou Evropské unie pouze v oblastech největší spolupráce. Stejný předpoklad je stanoven i v otázce harmonizace norem a certifikátů. Strategie dále navrhuje rozvíjet DPS prostřednictvím uzavírání nových sektorových dohod ke stanoveným oblastem spolupráce a současně činit návrhy pro vypracování a uzavření nové rámcové dohody o strategickém partnerství.²⁷ Toto tvrzení se objevuje pouze dva roky po

---

²⁵ The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000-2010), bod 5.

²⁶ The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000-2010), body 6-8.

²⁷ The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000-2010), bod 9.

vstupu DPS v platnost a 8 let před jejím předpokládaným ukončením a potvrzuje tak dle mého názoru její nedostatečnost pro úpravu vztahů.

Téměř závěrem stanovuje strategie nutnost zapojit ruské podnikatelské kruhy do spolupráce s odpovídajícími protějšky v EU prostřednictvím zastoupení zájmů obchodních kruhů ve výkonných orgánech rusko-unijní spolupráce a prostřednictvím podpory kontaktů mezi unijními a ruskými podnikateli a jejich sdruženími.

1.2.3. Význam strategií

Domnívám se, že oba představené dokumenty netvoří strategie v úzkém slova smyslu, neboť obsahují pouze více či méně obecně formulovaná opatření bez doplnění časovým plánem pro jejich konkrétní naplnění, postrádají nutné finanční zajištění pro realizaci a v případě Evropské unie nejsou jednoznačně stanoveny pravomoci jejích orgánů pro uskutečnění opatření. V obou případech se jedná o jednostranné dokumenty, které nebyly přijaty jako výsledek kompromisních jednání EU a Ruska, ale mají naopak možnost volněji se vyjádřit k aktuálnímu i očekávanému vývoji vztahů. Na rozdíl od DPS, která se v první řadě soustřeďuje svým obsahem na hospodářskou spolupráci a řadu technických ustanovení, je ve strategii EU i Ruska zdůrazněno bezpečnostně-politické hledisko vztahů. Strategie EU je poplatná účelu svého vzniku a usiluje zajistit jednotnost politiky Evropské unie a jejích členských států vůči Rusku, sjednotit postup v aktivitách vůči Rusku spadající do všech tří pilířů struktury EU, tedy pravomocí nadnárodních i mezivládních, zařadit spolupráci s Ruskem do kontextu řady mezinárodních organizací, kterých je EU i Rusko členem. Strategie Ruska vznikla pak následně jako odpověď na aktivitu EU.

Oba dokumenty se zaměřují na střednědobou perspektivu vztahů. Strategie EU předpokládá dobu trvání pouze čtyři roky do roku 1993, ale s možností předpokládaného prodloužení. Strategie Ruska je již ve svém názvu stanovena na období deseti let do roku 2010. Oba dokumenty vycházejí z DPS jako základní smluvní úpravy vztahů, kterou tímto nenahrazují, ale slouží pouze jako její doplněk. Dokumenty se shodují v okruhu popisovaných témat, dlouhodobém cíli hospodářských vztahů, kterým je vytvoření zóny volného obchodu, stanovení politicko-bezpečnostní struktury Evropy. Ani jedna ze stran nepředpokládá členství nebo přidružení Ruska k EU. Obě strany označují vzájemné vztahy jako velmi důležité a jako jejich cíl vytvoření strategického partnerství. Ani

v jednom z dokumentů není však tento cíl blíže určen a chybí tak i nadále jednoznačné pojmenování obsahu cílového uspořádání vztahů.

Z obou dokumentů však odvozuji odlišnost v zásadních předpokladech partnerství. EU chce založit vztahy s Ruskem na společných hodnotách, existenci demokracie a právního státu, dodržování lidských práv. Rusko zdůrazňuje svoji samostatnost a roli světové velmoci, která si chce ponechat svobodu určovat a naplňovat vlastní domácí a zahraniční politiku, využívat výhod plynoucích z geografické polohy a zastávat nezávislé pozice a aktivity v rámci mezinárodních organizací, ale nevidí jako primární předpoklad partnerství společné hodnoty evropské civilizace. EU chce přeměnit Rusko ve stát, který se podobá zemi usilující o členství v EU, který se má přizpůsobit politickému, hospodářskému a společenskému vývojovému stavu EU, a předpokládá tak implicitně nerovné partnerství. Rusko se definuje jako zcela nezávislá světová velmoc, která nemá zájem o zasahování do domácí a zahraniční politiky jiným subjektem. Zatímco EU usiluje ve své strategii o export hodnotového systému, Rusko žádá uznání jako mocný a rovnocenný partner a soustřeďuje se na uskutečnění cílů, které samo považuje za důležité.

Platnost strategie EU byla prodloužena pouze o rok a skončila v roce 1994. Již z této skutečnosti usuzuji na její minimální dopad na vývoj vzájemných vztahů. Dle mého názoru byla strategie sbírkou více či méně určitých cílů a úkolů, které byly zakotveny v devítistránkovém značně nesourodém dokumentu, nedošlo ke stanovení příslušných finančních prostředků pro její uskutečnění ani jednoznačných pravomocí. „Neúspěch“ strategie EU vedl ke hledání dalších možností úpravy spolupráce.

Obdobný osud se týká i strategie Ruska. Tato strategie zůstává v platnosti do roku 2010. Vzhledem k tomu, že se na ni zřídka odkazovalo a odkazuje a byla dojednána nová cílová koncepce (viz dále bod 2.4.), shledávám její působnost v současné době jako velice omezenou.

1.3. Přehodnocení vztahů v roce 2004

Koncem roku 2003 zahraniční události (válka v Čečensku) i interní vývoj v EU (příprava na rozšíření v květnu 2004, odlišná stanoviska některých členských států od stanoviska EU k vnitropolitickému vývoji Ruska) vedly k rozsáhlým diskusím na půdě unijních institucí a formulaci nových stanovisek a opatření pro zlepšení vztahů s Ruskem.

1.3.1. Sdělení Komise

Sdělení Komise Radě a Evropskému parlamentu o vztazích s Ruskem ze dne 9.2.2004²⁸ je vypracováním úkolu, který Komise obdržela v prosinci 2003 od Evropské rady.²⁹ Zadáním bylo vypracovat hodnotící zprávu a navrhnout opatření na posílení strategického partnerství mezi Evropskou unií a Ruskem s ohledem na hodnoty, na kterých je založeno. Toto sdělení sloužilo jako základ pro jednání o vztazích EU a Ruska na zasedání Rady pro všeobecné záležitosti a zahraniční vztahy.

Základní cíle pro vztahy byly stanoveny při přípravě členských států na summit s Ruskem v St. Peterburku v květnu 2003 a zahrnují čtyři společné prostory (viz následující kapitola). Prioritou vztahů dle tohoto sdělení zůstává stanovit nejefektivnější prostředky pro naplnění čtyř společných prostorů. Tyto prostředky budou vycházet i z prvků politiky sousedství, která představuje základní nástroj pro úpravu vztahů se sousedními státy Evropské unie.

Sdělení podtrhuje skutečnost, že v řadě oblastí se obě strany názorově i zájmově shodují.³⁰ K těmto tematickým okruhům patří podpora efektivního multilateralismu v rámci OSN, mírový proces na Blízkém východě, boj proti mezinárodnímu terorismu a proti šíření zbraní hromadného ničení. Za plodnou byla označena spolupráce v rámci Severské dimenze, pozitivně je hodnocen i energetický dialog započatý v roce 2000. Vztahy se ale dostaly do napětí v důsledku neshody v celé řadě jiných témat. Tyto oblasti zahrnují mimo jiné ratifikaci Kjótského protokolu,³¹ práva přeletu nad Sibiří, rozšíření platnosti DPS na nové členské státy EU, jednání o veterinárních opatřeních a vývozní osvědčení. Sdělení zdůrazňuje, že je za této situace obzvláště důležité, aby Komise a členské státy sladily svá stanoviska a hovořily jedním hlasem za účelem učinit pokrok v dohodnutých plánech.

---

²⁸ Komise Evropských společenství, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on relations with Russia.

²⁹ Podnětem pro přehodnocení vztahů EU a Ruska ze strany EU byl summit EU a Ruska v listopadu 2003, kdy byla patrná vysoká nekoordinovanost stanovisek členských zemí a unijních zástupců k vnitřnímu vývoji v Rusku. Z tohoto důvodu zasedání Evropské rady v prosinci 2003 zadalo Komisi úkol vypracovat hodnotící zprávu. Hlavním cílem této hodnotící zprávy bylo dosáhnout jednoznačného postoje k Rusku.

EU-Russia Relations: Overview [online]. [cit. 2006-02-20]. Dostupný z [www: <ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/into/index.htm>](http://www.ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/into/index.htm).

³⁰ Komise Evropských společenství, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on relations with Russia, s. 1-2.

³¹ Kjótský protokol přijala ruská vláda v roce 2004. Parlament Ruska ho v témže roce ratifikoval a dohoda tak mohla vstoupit v platnost.

Při hledání opatření pro zlepšení euro-ruských vztahů si musí EU jasně uvědomit přínos, který očekává od partnerství s Ruskem. Dle sdělení Komise je v zájmu Evropské unie usilovat o otevřené, stabilní a demokratické Rusko, které jedná jako strategický partner, které obhájí evropské hodnoty, pokračuje v reformách, dostojí svým závazkům a ve spolupráci s EU plní konstruktivní úlohu v nových nezávislých státech. EU proto musí uvážlivě promyslet a změnit svůj postoj ve čtyřech oblastech - v oblasti stanovení realistického přístupu k Rusku, reagování na dodržování závazků, stanovení systematické politiky a efektivní institucionální struktury pro spolupráci.³²

EU by měla v první řadě uplatňovat vůči Rusku účinný, realistický, vyvážený a ucelený přístup, plně podporovat a obhajovat své zájmy a zajistit vyrovnaný vztah. Proto potřebuje stanovit realistická společná stanoviska, která lze použít při jednáních s ruskou stranou, a pevně je obhajovat. Přitom je nutné zabránit politizaci hospodářských a technických otázek. Takový přístup zvýší důvěryhodnost EU a přispěje k věcnému a progresivnímu partnerství s Ruskem. Tento přístup se ukázal již účinný při jednáních o otázkách tranzitu ruských občanů do Kaliningradu a vedl i k pokroku při žádosti Ruska o vstup do WTO. Proto může přinést úspěch i v dalších otevřených otázkách, ke kterým patří rozšíření platnosti DPS na nové členské státy, uzavření euro-ruské dohody o repatriaci ilegálních imigrantů, usnadnění vydávání víz, aktivní spolupráce na řešení dlouhodobých konfliktů v těsném sousedství Ruska, schválení Kjótského protokolu a spolupráce v energetice.

EU může ze své pozice ovlivnit vývoj v Rusku, pokud je připravena otevřeně a jasně projednávat obtížné otázky. Musí jednoznačnou komunikací potvrdit, že sdílené evropské hodnoty zůstávají základem pro prohloubení vztahů. Znepokojení z nedávného politického vývoje, které ukazuje diskriminační uplatňování práva a nedodržování lidských práv, musí EU a členské státy energicky a systematicky dávat najevo. EU musí ukázat svou ochotu jednat se SNS na základě vlastních strategických cílů a přitom spolupracovat s Ruskem, kdekoliv je to možné.

Dále by měla spolupráce s Ruskem odrážet vzájemné zájmy, být vyvážená a z pozice EU jednoznačná při komunikaci stanovisek EU i členských států. V rámci EU je nutné odsouhlasit hlavní úkoly a zaujmout jasná stanoviska. Mimo jiné to znamená vypracovat pro jednotlivé summity seznamy cílů, které představují pro EU pozici, ze které nemůže

---

³² Komise Evropských společenství, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on relations with Russia, s. 3-4.

ustoupit. Tato jednotná stanoviska musí zastávat všichni zástupci EU jak v Moskvě, tak v Bruselu.

Současnou strukturu spolupráce a zvláště DPS Komise nepovažuje za zastaralou. DPS nijak neomezuje rozsah euro-ruské spolupráce, která se doporučuje uskutečňovat v rámci existujících struktur bez zavádění nových. Instituce stanovené v DPS se musí stát více operativní a flexibilní. Doporučuje se upravit složení Stálé rady spolupráce a posílit činnost podvýborů. EU musí též promyslet rozsah pomoci Rusku, protože dosud tato pomoc přinesla nejisté výsledky a nebyly pro ni vytvořeny vhodné pracovní podmínky.³³

Komise předkládá závěrem Radě několik stručných doporučení pro zlepšení spolupráce, která jsou shrnutím analýzy vztahů provedené ve sdělení. Patří k nim opatření, aby EU jednala s Ruskem za účelem vytvořit skutečné strategické partnerství. Je nutné upustit od velkolepých politických deklamací a vytvořit programové strategie založené na skutečných problémech, jednat o všech otázkách a neváhat obhajovat zájmy a stanoviska EU. Strategické partnerství musí být založeno na společných hodnotách a zájmech. To znamená hovořit s Ruskem o postupech, které jsou proti evropským hodnotám, jako je porušování lidských práv v Čečensku, nemožnění svobody projevu a některé problémy ochrany životního prostředí. Dále je třeba usilovat, aby program jednání s Ruskem byl vyvážený a zahrnoval promyšlené oblasti. Na začátku nového předsednictví se doporučuje sestavit seznam klíčových problémů a zájmů EU a definovat jejich jasný cíl a společná stanoviska. V otázce institucionálního zajištění se navrhuje zahájit ihned činnost Stálé rady spolupráce a prozkoumat možnosti, jak zlepšit účinnost ostatních institucí vytvořených na základě DPS.

Jasná definice zájmů EU, cílů a priorit a více koordinovaná politika vůči Rusku dle tohoto sdělení³⁴ tak poskytnou možnost výrazně pokročit při vytvoření čtyř společných prostorů. Pro EU to znamená mimo jiné činit konkrétní návrhy Rusku o vývoji a obsahu jednotlivých prostorů. Za vhodné se považuje přijít s konceptem akčního plánu, který by měl být v souladu s politikou sousedství a obsahovat všechny podstatné prvky této politiky, které jsou ve společném zájmu EU a Ruska, a navíc by měl vycházet z aktuálního vývoje spolupráce v konkrétních oblastech. Aktivní přístup, kdy EU definuje

---

³³ Komise Evropských společenství, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on relations with Russia, s. 4-5.

³⁴ Komise Evropských společenství, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on relations with Russia, s. 6.

přesné a realistické cíle na základě vzájemnosti, vyšle prý silný signál ruské straně o zainteresování EU na spolupráci. Vzájemně odsouhlasený akční plán pro čtyři prostory tak nahradí jednostranné strategie z roku 1999.

V další části se sdělení zabývá možnostmi ovlivnit probíhající reformní procesy v Rusku. Úsilí EU se má zaměřit na stabilizaci hospodářských a politických podmínek za účelem dosažení zdravého hospodářského růstu a integrace Ruska do evropské a světové ekonomiky. Vliv EU však nelze přeceňovat vzhledem k relativní ruské hospodářské nezávislosti a geopolitickému historickému vývoji. Nicméně stanovisko EU může mít podstatný přímý vliv na některé ruské strategické zájmy.

Po rozšíření EU se Rusko stane hospodářsky i geograficky bližším susedem. Silná komplementarita mezi ekonomikami tak má možnost přinést výhody z hlubší ekonomické integrace na obou stranách. Z tohoto důvodu EU nadále bude aktivně podporovat vstup Ruska do WTO a vytvoření společného ekonomického prostoru. EU má zájem, aby Rusko vstoupilo do WTO za hospodářsky udržitelných podmínek, aby tedy mohlo udržet dostatečný stupeň ochrany zemědělství, průmyslu a služeb tak, aby nedošlo k ohrožení střednědobého a dlouhodobého vývoje hospodářství. Současně ale je nutno postupnou liberalizací ruské ekonomiky podporovat konkurenceschopnost a transfer technologií. Vytvoření Společného ekonomického prostoru tak vlastně navazuje na přijetí Ruska do WTO. V rámci vytvoření Společného ekonomického prostoru je tedy ve vlastním zájmu Ruska usilovat o postupnou harmonizaci části legislativy s pravidly uplatňovanými v EU a vytvořit preferenční vztahy mezi oběma ekonomikami, které jdou nad rámec podmínek vstupu do WTO.³⁵

Považuji tento dokument za střízlivou analýzu aktuálního stavu vztahů mezi EU a Ruskem. Komise zde činí návrhy, jak Evropská unie může lépe koordinovat svá stanoviska a dávat jim větší vliv. Sdělení se odvolává na summit v St. Peterburku v květnu 2003, kde byly stanoveny nové cíle spolupráce, kterými jsou čtyři společné prostory. Současný stav spolupráce je hodnocen jako neuspokojivý, a proto Komise ve svém sdělení nešetří četnými „mělo by“. Mělo by se toho skutečně změnit hodně. V podstatě ale

---

³⁵ Komise Evropských společenství, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on relations with Russia, s. 10-14.

ta nesčetná „mělo by“ bych shrnula do dvou bodů – EU a členské státy jsou ve svém postoji vůči Rusku nejednotné a v praxi se nedaří prosadit základ partnerství, dodržování společných hodnot. Četná navrhovaná řešení pro EU se pak odvíjí od těchto dvou problémů. Realisticky bylo na jednom místě uvedeno, že možný vliv Evropské unie nelze přeceňovat vzhledem k relativní ruské hospodářské nezávislosti a geopolitickému historickému vývoji. Sdělení tak neřeší situaci, kdy se nepodaří dosáhnout shody o základu partnerství, který v současné době obě strany vidí rozdílně.

1.3.2. Doporučení Evropského parlamentu

Ve stejném období vznikl další dokument jiné instituce EU zabývající se vztahy s Ruskem. Jedná se o doporučení Evropského parlamentu,³⁶ o jehož vypracování se rozhodlo v listopadu 2003 a které bylo předloženo v únoru 2004. Toto doporučení se dokonce ještě kritičtěji než výše uvedená zpráva Komise vyjadřuje k charakteru spolupráce a politickému a hospodářskému vývoji v Rusku.

Dokument se zaměřuje v jiné struktuře na obdobné oblasti jako sdělení Komise. Jednotlivá doporučení zahrnují politický vývoj v Čečensku, bezpečnostně politický rozměr zahraniční politiky, dodržování lidských práv a principů právního státu, využitelnost technické pomoci TACIS, vývoj v Kaliningradu a jeho postavení po rozšíření EU, ochranu životního prostředí, zahraniční obchod a vstup Ruska do WTO, dodávky energetických zdrojů a spolupráci v energetice, spolupráci ve výzkumu a vývoji a v neposlední řadě doporučení k obsahu nové koncepce čtyř společných prostorů, která se v té době nacházela ve stádiu zpracování.

Doporučení v uvedených oblastech sledují dodržení vybraných cílů spolupráce EU a Ruska a řeší některé problematické oblasti. Patří k nim cíle vyskytující se v obdobné formě i ve sdělení Komise, mimo jiné najít nové nástroje spolupráce a použít přitom i nové nástroje politiky sousedství, protože dosavadní se ukázaly vzhledem k aktuálnímu politickému vývoji v Rusku jako nedostatečně účinné, vytvořit seznam politických cílů EU ve vztahu k Rusku a hierarchicky je seřadit, protože často nelze dosáhnout všech cílů současně a je nutné mezi nimi volit, obzvláště v souvislosti se společnými hodnotami. Dále je nutné potvrdit, že partnerství s Ruskem má za základ uznání společných hodnot, a

---

³⁶ Evropský parlament, Bericht mit einem Vorschlag für eine Empfehlung des Europäischen Parlaments an den Rat zu den Beziehungen EU-Russland.

dojednat konkrétní opatření, aby se dosáhlo jednotného postupu členských států i zástupců EU vůči Rusku a tím se posílila účinnost politiky EU. Organizačně je potřeba na straně EU zlepšit koordinaci jednání s ruskou stranou, která jsou v současnosti zbytečně komplikovaná a dlouhá. V souvislosti s dodržováním hodnot je potřebné primárně zlepšit situaci v Čečensku a zvládnout konflikty v jižním Kavkazu. Hlavní cíle v oblasti hospodářské spolupráce jsou využít možnosti pro rozšíření obchodních vztahů, prohloubit energetický dialog a ratifikovat energetickou chartu a spolupracovat při vývoji transevropských sítí.³⁷

V odůvodnění cílů a úkolů, které stanovuje toto doporučení, se kriticky uvádí, že „skutečný pokrok, navzdory oficiálnímu zlepšení vztahů, změny Rady spolupráce ve Stálou radu spolupráce a stanovení nových ambiciózních cílů, jako jsou čtyři společné prostory, je velmi skromný.“³⁸ Skromné výsledky se týkají například práce na společném hospodářském prostoru, o kterém se hovoří už od roku 2001, vstupu Ruska do WTO, ratifikace Kjótského protokolu či energetické charty. Dále se dočteme, že „rozpor mezi rétorikou a realitou se zvětšil“ a že „situace je nyní nepříjemná“.³⁹ Je dobré nyní proto využít možnosti otevření diskuse v institucích EU o vztazích s Ruskem a vnést do ní větší realismus.

Jak je patrné z uvedených cílů a úkolů pro zlepšení spolupráce, nepředpokládá se změna směru vývoje vztahů mezi EU a Ruskem. EU má zájem na demokratickém, tržně-orientovaném a prosperujícím Rusku, které je zapojeno do evropských struktur a podílí se na spolupráci s EU a se svými sousedy. Slabé Rusko představuje spíše ohrožení pro Evropu především proto, že nebude schopno bojovat s bezpečnostními problémy, jako jsou kriminalita, obchod drogami a lidmi, nakažlivé nemoci, znečištění životního prostředí, jaderná hrozba. Dle tohoto doporučení stojí na prvním místě dobré sousedské vztahy – ochrana hranic, přeshraniční spolupráce a opatření proti skrytým bezpečnostním hrozbám. Měřítkem pro intenzitu vztahů je pak dodržování lidských práv a demokracie. Přitom je potřeba věnovat zvláštní pozornost situaci v Čečensku.⁴⁰ Zde se ukázalo, že

---

³⁷ Evropský parlament, Bericht mit einem Vorschlag für eine Empfehlung des Europäischen Parlaments an den Rat zu den Beziehungen EU-Russland, s. 9-18.

³⁸ Evropský parlament, Bericht mit einem Vorschlag für eine Empfehlung des Europäischen Parlaments an den Rat zu den Beziehungen EU-Russland, s. 19.

³⁹ Evropský parlament, Bericht mit einem Vorschlag für eine Empfehlung des Europäischen Parlaments an den Rat zu den Beziehungen EU-Russland, s. 19.

⁴⁰ Sankce vůči Rusku spočívaly v pozastavení programu TACIS s výjimkou projektů na ochranu lidských práv a rozvoj demokracie a pozdržení dohody o vědecké a technologické spolupráci.

politika sankcí EU vůči Rusku byla naprosto neúčinná. EU se omezila na častá upozorňování a nesouhlas se situací v Čečensku, tento postup však nepřinesl žádné zlepšení situace. Je proto nutné najít nové metody. Obě strany pak mají zájem na rozvoji obchodních a hospodářských vztahů, které jsou zde však v záplavě pohoršení nad porušováním lidských práv a demokratických principů zmíněny spíše okrajově.⁴¹

Celkově však musím říci, že doporučení Evropského parlamentu nahlíží problém spolupráce s Ruskem z obdobného úhlu jako sdělení Komise a nabízí obdobná řešení existujících problémů.

1.3.3. Politika sousedství a Rusko

V roce 2003 a 2004 vznikly v souvislosti s plánovaným rozšířením EU od roku 2004 dva významné dokumenty, které se zabývaly uspořádáním vztahů EU se všemi sousedními státy. Jednalo se o sdělení Komise k tématům Širší Evropa – sousedství (2003)⁴² a Evropská politika sousedství (2004).⁴³ Koncepce sousedství vzniká dle těchto dokumentů vzhledem k nutnosti dát najevo ostatním sousedním státům EU, že zůstávají důležitými partnery Evropské unie, i když jim nebude ve střednědobém horizontu nabídnuto členství v EU, a že mají i jako nečlenové možnost zapojit se po splnění nutných podmínek do procesu evropské integrace prostřednictvím účasti na vnitřním trhu ve střednědobém horizontu.

Podnět k přehodnocení vztahů se sousedními státy dalo zasedání Evropské rady v Kodani v prosinci 2002. To potvrdilo, že je nutné odstranit dělící čáry v Evropě, podporovat stabilitu a blahobyt v rámci nových hranic EU i mimo ně a vystavět své vztahy k sousedním zemím na základě společných hodnot. Společné hodnoty jsou základem pro hlavní zájem EU, kterým je politicky a hospodářsky stabilní Evropa. Ve sdělení Komise o Širší Evropě se doslova píše, že nezbytné podmínky pro politickou stabilitu a mírový a trvalý sociální a hospodářský vývoj tvoří demokracie, pluralismus, dodržování lidských

---

⁴¹ Evropský parlament, Bericht mit einem Vorschlag für eine Empfehlung des Europäischen Parlaments an den Rat zu den Beziehungen EU-Russland, s. 21-22.

⁴² Komise Evropských společenství, Mitteilung der Kommission an den Rat und das Europäische Parlament: Grösseres Europa - Nachbarschaft.

⁴³ Komise Evropských společenství, Mitteilung der Kommission: Europäische Nachbarschaftspolitik, Strategiepapier.

práv, občanských svobod, právního státu a základních pracovněprávních norem.⁴⁴ Jako motivační faktor – zůstává samozřejmě otázkou, zda dostačující - nabízí EU svým sousedům vyhlídku užší hospodářské integrace v podobě účasti na vnitřním trhu a podpory čtyř svobod.⁴⁵ Jedním z principů této politiky je individuální přístup ke každé zemi, což představuje podstatnou novinku v přístupu Evropské unie, a stanovení jasných cílů a měřítek hodnocení. Politika sousedství nenahrazuje současné smluvní vztahy, které zůstávají i nadále v platnosti, ale pouze je doplňuje. Cílem politiky sousedství je zodpovědět praktické otázky, které vyplývají z geografické blízkosti. Tyto otázky je nutno posuzovat odděleně od možnosti nabídky členství v EU. V rámci politiky sousedství dochází též ke sjednocení financování pomoci sousedním zemím pomocí nového evropského nástroje sousedství a partnerství.

Rusko jako stát sousedící přímo s EU v této koncepci zaujímalo též důležité místo. V dokumentu o Širší Evropě se hovoří konkrétně o třech „skupinách“ sousedních států, kterými jsou Rusko, západní státy SNS a země jižního Středomoří. Rusko je uváděno samostatně a domnívám se, že se tím chce zdůraznit jedinečnost jeho postavení ve vztazích EU se svými sousedy. V průběhu textu se dále dočteme, že se s Ruskem velmi urychlila spolupráce a dialog v otázkách politiky, bezpečnosti, energie, životního prostředí, vědy, technologií a že nová politika sousedství je pouze jedním z pilířů strategického partnerství mezi EU a Ruskem.⁴⁶

Koncepce Širší Evropy se však na straně Ruska setkala s negativní odezvou. Důvodů lze vidět několik. Jak uvádí Romancov, Rusko považuje politiku sousedství především za pokus omezit podstatně jeho vliv v SNS a za částečnou ztrátu svého výsostného postavení ve vnějších vztazích EU v situaci, kdy vztahy se všemi sousedními zeměmi označila EU jako privilegované.⁴⁷ O rok později ve Sdělení Komise o Evropské politice sousedství se již píše, že „Rusko a EU se dohodly vytvořit své strategické partnerství prostřednictvím čtyř společných prostorů, jak bylo stanoveno na summitu v St. Peterburku v květnu 2003. Rusko a EU jsou sousedé. Je ve společném zájmu navázat na prvky evropské politiky

---

⁴⁴ Komise Evropských společenství, Mitteilung der Kommission an den Rat und das Europäische Parlament: Grösseres Europa – Nachbarschaft, s. 7.

⁴⁵ Komise Evropských společenství, Mitteilung der Kommission an den Rat und das Europäische Parlament: Grösseres Europa – Nachbarschaft, s. 10.

⁴⁶ Komise Evropských společenství, Mitteilung der Kommission an den Rat und das Europäische Parlament: Grösseres Europa – Nachbarschaft, s. 4.

⁴⁷ ROMANCOV, M., Evropská politika sousedství, s. 21-22.

sousedství, aby se obohatila práce na společných prostorech obzvláště v oblasti přeshraniční a subregionální spolupráce. EU a Rusko musí jako sousedé spolupracovat v oblastech, které jsou pro oba důležité. Komise doporučuje nabídnout Rusku dodatečně k existujícím formám podpory strategického partnerství podporu prostřednictvím navrhovaného evropského nástroje sousedství.⁴⁸

Rusko tak prosadilo, aby k němu Evropská unie zachovala individuální přístup mimo rámec politiky sousedství. Finanční podpora spolupráce s Ruskem se však již odvíjí v rámci nového evropského nástroje sousedství a partnerství.

1.3.4. Společné prohlášení o rozšíření EU

Rozšíření Evropské unie v květnu 2004 vneslo do vztahů další napětí, protože Rusko až do poslední chvíle odmítalo potvrdit rozšíření platnosti DPS na nové členské země Evropské unie. V této souvislosti usilovalo především argumentovat možnými ekonomickými negativními dopady na hospodářství Ruska, které budou důsledkem rozšíření. Společně s protokolem k dohodě o partnerství a spolupráci, který rozšiřoval platnost dohody i na nové členské státy, bylo vydáno „usmiřující“ společné prohlášení o vzájemných vztazích,⁴⁹ které představuje první komplexnější dvoustranný dokument od dohody o partnerství a spolupráci z roku 1994.

V úvodu společného prohlášení se uvádí, že rozšíření EU je možností posílit strategické partnerství a vzájemná závislost EU a Ruska se tak dostane na novou úroveň. V následující větě je potvrzen nový cíl vztahů, vytvoření čtyř společných prostorů. Ve společném prohlášení se pak již pouze potvrzují dojednaná obchodní opatření, která slouží zabránit možným negativním vlivům rozšíření na obchodní vztahy.

V prohlášení se oceňuje, že se celkově sníží importní cla na výrobky ruského původu do nových členských zemí z průměrné úrovně 9% na 4% v důsledku uplatnění společného celního tarifu platného v rozšířené EU. U exportů produktů ocelářského průmyslu byla dosažena shoda upravit dohodu o obchodu, aby se zohlednila existence tradičních ruských exportů do přístupujících zemí; celkově tím dojde ke zvýšení ruské exportní kvóty. Byl potvrzen cíl zavést v nejbližší době nové veterinární certifikáty na exporty výrobků živočišného původu z EU do Ruska a pokračovat v jednání o dohodě o veterinární

---

⁴⁸ Komise Evropských společenství, Mitteilung der Kommission: Europäische Nachbarschaftspolitik, Strategiepapier, s. 6.

⁴⁹ Joint Statement on EU Enlargement and EU-Russia Relations.

spolupráci, která by usnadnila obchod s výrobky živočišného původu. Současně je Evropská unie ochotna přezkoumat podmínky pro export ruských zemědělských výrobků do rozšířené EU.

Evropská unie dále očekává, že bude informována o všech existujících dohodách o jaderné spolupráci mezi novými členskými zeměmi a Ruskem a jejich obsahu. Platné dohody o dodávkách jaderného materiálu s nově přistupujícími zeměmi uzavřené před rozšířením EU zůstanou v platnosti, je nutno však o nich informovat Komisi. Nemohla být opomenuta samozřejmě ani otázka energetického dialogu a importu energetických zdrojů. EU proto potvrdila, že nebudou uvalena žádná omezení na dovozy fosilních paliv a elektřiny a zdůraznila důležitost dlouhodobých smluvních vztahů v dodávkách zemního plynu na evropský trh.

Závěrem je opět zdůrazněn jeden z nových cílů spolupráce, vytvoření společného prostoru svobody, bezpečnosti a soudnictví a závazek dodržovat lidská práva a práva národnostních menšin. Jak podotýká Schuette,⁵⁰ je toto tvrzení však silně oslabeno kontextem, ve kterém se vyskytuje. Bezprostředně na něj navazuje požadavek na zjednodušení vízového režimu mezi EU a Ruskem. Stejně tak je všem blíže zasvěceným účastníkům jednání známo, že zajištění práv národnostních menšin bylo zařazeno za účelem zdůraznit práva ruského menšinového obyvatelstva především v pobaltských státech rozšířené EU.

Téměř polovina dokumentu je však věnována otázce Kaliningradu, který se rozšířením od 1.5.2004 stal ruskou enklávou na území EU. Přestože otázka transitu přes území EU byla v řešení intenzivně již několik let⁵¹ a v tomto prohlášení v předvečer rozšíření Evropské unie obě strany potvrdily nová i ponechaná opatření spojená s transitem, zůstává nadále řada problémů ještě otevřených.⁵²

Dokument hodnotím jako opatrně formulované prohlášení, ze kterého je patrné napětí ve vztazích s Ruskem spojené s rozšířením EU v roce 2004. Příležitost vyjádřit se v bilaterálním dokumentu k charakteru vztahů zůstala nevyužita. Dokument se

---

⁵⁰ SCHUETTE, R., E.U. – Russia relations: Interests and Values – A European perspective, s. 24.

⁵¹ Viz například Komise Evropských společenství, Communication from the Commission to the Council: The EU and Kaliningrad.

⁵² EU Support to Kaliningrad: Major documents and events since 2001 [online]. [cit. 2007-01-20]. Dostupný z [www: <http://ec.europa.eu/comm/external_relations/north_dim/kalin/index.htm>](http://ec.europa.eu/comm/external_relations/north_dim/kalin/index.htm).

soustřeďuje na obavy Ruska z rozšíření a jejich řešení, přihlášení se ke společným hodnotám jako základu partnerství se děje jenom okrajově a v kontextu, který významově zužuje obsah těchto pojmů. Obavy Ruska z rozšíření se týkají výhradně ekonomického dopadu na obchodní vztahy. Společné prohlášení se proto zabývá celním zatížením ruských importů v EU, obchodem ocelí, zemědělskou produkcí, dodávkami jaderného materiálu, energií, zjednodušením postupu udělování víz a poměrně obsáhle se věnuje úpravě oblasti Kaliningradu. Dokument tak odráží napětí euro-ruských vztahů, které kulminovalo v rozsáhlém zdráhání přistoupit na rozšíření platnosti DPS na nové členské státy EU. Tato situace se podařila diplomaticky vyřešit pouze ve stručném úvodním prohlášení, kdy se obě strany přiznávají k budování strategického partnerství a čtyř společných prostorů.

1.4. Koncepce čtyř společných prostorů

„Na summitu EU a Ruska v St. Peterburku konaném 31.5.2003 bylo učiněno rozhodnutí definovat jako dlouhodobý cíl vztahů čtyři okruhy spolupráce, které byly označeny jako společné prostory. Jednalo se o společný hospodářský prostor, společný prostor svobody, bezpečnosti a soudnictví, společný prostor vnější bezpečnosti a společný prostor výzkumu, vzdělání a kultury. Na summitu Ruska a EU konaném 10.5.2005 v Moskvě přijali zástupci obou stran jednotný balíček „cestovních map“ pro jejich vytvoření. Tyto cestovní mapy stanovují sdílené cíle vzájemných vztahů, kroky nutné k jejich uskutečnění a určují střednědobý program pro spolupráci mezi EU a Ruskem.“⁵³ Tolik citace z oficiálního tiskového prohlášení o výsledcích summitu EU a Ruska v květnu 2005.

1.4.1. Společný hospodářský prostor

Cílem společného hospodářského prostoru je vytvořit otevřený a jednotný trh mezi EU a Ruskem. Práce na tomto prostoru odstraní překážky toku obchodu a investic a podpoří reformní procesy a konkurenceschopnost. Z řady opatření plánovaných v cestovní mapě lze zmínit zahájení dialogu o předpisech průmyslových výrobků, větší spolupráci v otázkách investic, hospodářské soutěže a finančních služeb. Zvýšená spolupráce se předpokládá i v oblasti telekomunikací, dopravy, energetiky, stanovení standardů a

---

⁵³ Rada Evropské unie, 15th EU-Russia Summit Moscow, 10 May 2005: Press release.

rozvoje infrastruktury. Kromě toho se dohodlo posílení spolupráce při ochraně životního prostředí, při realizaci Kjótského protokolu a při výzkumu vesmíru.⁵⁴

Nejvíce prostoru v této cestovní mapě⁵⁵ je věnováno obecným otázkám obchodní a hospodářské spolupráce.⁵⁶ Pro její zlepšení se předpokládá naplnění rozsáhlého souboru úkolů. Patří k nim nutnost vyvinout harmonizované standardy, technické předpisy a procesy posouzení souladu v oblastech obchodní spolupráce, včetně posílení dialogu o technických předpisech a včetně spolupráce mezi odpovědnými institucemi. Současný proces zadávání veřejných zakázek je nutné zlepšit a vyvinout proto transparentní systém na všech úrovních včetně vzájemného přístupu do databází veřejných soutěží. Zlepšení systému legislativy a uplatňování práva na ochranu duševního, průmyslového a komerčního vlastnictví se předpokládá za účelem zvýšení konkurenceschopnosti a zlepšení investičního klimatu. K dalším cílům patří sblížit legislativu o hospodářské soutěži, posílit provádění politik hospodářské soutěže, zlepšit investiční klima, zajistit transparentnost a zjednodušení předpisů a jejich uplatňování v oblasti investic, rozvíjet obsáhlý dialog o hospodářské reformě a podpoře podnikání, včetně výměny informací o hospodářských otázkách a opatřeních a včetně dialogu o průmyslové politice s cílem zlepšit rámcové podmínky pro podnikatele a jejich konkurenceschopnost.

Jako nutné se plánuje zajistit stabilitu finančního systému, podpořit konsolidaci finančního sektoru a efektivního systému na ochranu finančních služeb spotřebitelů pomocí zlepšení legislativního základu společně s účinným dohledem v souladu s nejdůležitějšími mezinárodními standardy a normami, dále posílit transparentnost ochrany hospodářství a akcionářů, vytvořit příznivé podmínky pro investice prostřednictvím naplnění nejdůležitějších mezinárodních standardů a norem v těchto oblastech a poskytnout pro zúčastněné přístup k potřebným statistickým informacím. V neposlední řadě se předpokládá zintenzivnění spolupráce na podpoře sblížení předpisů v zemědělství především s ohledem na sanitární a fytosanitární opatření a zdraví zvířat a prohloubit a rozvíjet meziregionální spolupráci.

---

⁵⁴ Rada Evropské unie, 15th EU-Russia Summit Moscow, 10 May 2005: Press release, s. 2.

⁵⁵ Road Map for the Common Economic Space.

⁵⁶ Kapitulu obecné otázky obchodní a hospodářské spolupráce tvoří celkem deset dílčích oblastí spolupráce - dialog o předpisech u průmyslových výrobků, zadávání veřejných zakázek, práva duševního, průmyslového a obchodního vlastnictví, hospodářská soutěž, investiční činnost, podpora podnikání a hospodářský dialog, meziregionální a přeshraniční spolupráce, finanční služby, účetnictví, auditing a statistika, zemědělství, lesnictví, rybářství, sanitární a fytosanitární opatření.
Road Map for the Common Economic Space, bod 1.

Druhá kapitola stanovuje opatření pro odstranění obchodních překážek a pro celní politiku s cílem usnadnit, standardizovat a automatizovat postupy spojené se zahraničním obchodem včetně operací spojených s tranzitem; zvýšit možnosti obou stran potírat padělání, pašování a jiné nepoctivé praktiky, zlepšit mechanismy konzultace o existujících potřebách obchodníků s ohledem na realizaci odstranění překážek obchodu se zvláštní pozorností věnovanou malým a středním podnikům.

V oblasti telekomunikace a dopravy obě strany usilují vytvořit společný euro-ruský prostor informační společnosti, zintenzivnit spolupráci prostřednictvím strukturovaného dialogu o otázkách společného zájmu v oblasti dopravy s výhledem podporovat komplementaritu ruského a unijního dopravního sektoru a postupnou integraci dopravních sítí, odstranit technické a administrativní překážky a zajistit sbližování příslušné legislativy.

Cílem spolupráce v oblasti energetiky je zintenzivnit spolupráci v rámci euro-ruského energetického dialogu se zvláštním důrazem na otázky spojené s udržitelností a spolehlivostí výroby, distribuce, dopravy a spotřeby energie včetně energetické účinnosti, úspory energie a využití obnovitelných energetických zdrojů. Cestovní mapa stanovuje i vybudovat efektivní systém spolupráce a partnerství mezi EU a Ruskou federací v oblastech přístupu, využití a výzkumu vesmíru a vývoje vesmírných technologií.

V otázce ochrany životního prostředí je stanoven požadavek začlenit ji do všech oborů a využít řadu již existujících programů, dále podporovat respektování životního prostředí a závazků vůči mezinárodním dohodám jako jsou Rámcová konvence spojených národů o klimatických změnách, Konvence spojených národů o biologické různorodosti a jiné regionální konvence za účelem přispět k udržitelnému rozvoji se zvláštním důrazem na zesílení spolupráce o klimatických změnách a čistotě moří.

Cestovní mapa pro společný hospodářský prostor je nejobsáhlejší ze všech čtyř schválených cestovních map. Stanovuje si obdobně jako předchozí dokumenty o hospodářské spolupráci EU a Ruska ambiciózní cíl vytvoření otevřeného a jednotného trhu. Plánované cíle a opatření však představují dlouhodobá témata, jejichž realizace ve vzájemné spolupráci vážne, ať již zmíním transparentnost hospodářských a finančních procesů, podporu hospodářských reforem či odstraňování překážek obchodu a investic. Tato cestovní mapa se dotýká celé standardní agendy obvyklých jednání se zeměmi

usilujícími o členství nebo přidružení k EU. Zarážející je, že jako cíl hospodářské spolupráce již není na rozdíl od předchozích dokumentů uvedeno ustanovení zóny volného obchodu. Adomeit a Lindner⁵⁷ potvrzují, že nejspornější oblasti byly z dokumentu vyloučeny a že ani jedna ze stran neučinila rozsáhlejší ústupky. To se týká i EU, neboť v dokumentu se nedočteme o zřízení společného zemědělského prostoru nebo otevření evropského trhu vůči konkurenceschopné ruské průmyslové výrobě (metalurgie, chemie). Dokument nešetří formulacemi zcela nezávazného charakteru, spolupráce a dialog má být ustanoven ve všech projednávaných oblastech, termíny jako harmonizace a konvergence se často používají, aniž je stanoveno, co která strana přesně harmonizuje. Cestovní mapu pro společný hospodářský prostor tak nepovažují za žádný přelomový dokument a neočekávám od ní výrazný posun ve vývoji spolupráce.

1.4.2. Společný prostor svobody, bezpečnosti a soudnictví

Základ tohoto prostoru dle tiskového prohlášení o výsledcích summitu v květnu 2005 tvoří zásada demokracie, právního řádu, zásada dodržování lidských práv a základních svobod včetně svobody a nezávislosti sdělovacích prostředků a účinné uplatňování společných hodnot nezávislým soudním systémem. Práce na tomto prostoru předpokládala v dohledné budoucnosti přijetí dohod o zpětném vydání a o zjednodušení vízové povinnosti, které společně měly přispět k rozšíření kontaktů mezi občany EU a Ruska. EU bude s Ruskem nadále přezkoumávat podmínky pro bezvízový styk jako dlouhodobý záměr. Do tohoto prostoru spadají též pravidelné konzultace o dodržování lidských práv, spolupráce v boji proti terorismu, organizovanému zločinu a korupci.⁵⁸

Cílem prostoru svobody⁵⁹ je usnadnit kontakty a cestování mezi EU a Ruskem, zajistit plynulý přechod přes hranice a zákonný pobyt na cizím území, vypořádat se s nelegální migrací a nelegálními přeshraničními činnostmi. Pro naplnění tohoto cíle je stanoveno usnadnit pohyb osob a jejich zpětné přebírání,⁶⁰ posílit ochranu hranic, vytyčit přesné hranice mezi EU a Ruskem, které jsou dosud nejasné, a podporovat účinnou migrační a azylovou politiku.

---

⁵⁷ ADOMEIT, H.; LINDNER, R., Die „Gemeinsamen Räume“ Russlands und der EU. Wunschbild oder Wirklichkeit?, s. 12.

⁵⁸ Rada Evropské unie, 15th EU-Russia Summit Moscow, 10 May 2005: Press release, s. 2.

⁵⁹ Road Map for the Common Space of Freedom, Security and Justice.

⁶⁰ V době schválení prostorů ještě nebyla dohoda o zpětném přebírání uzavřena a v textu je proto odkaz na probíhající jednání. Tato jednání byla uzavřena v říjnu 2005.

Cílem prostoru bezpečnosti je spolupráce v boji proti terorismu a proti všem formám organizovaného zločinu a jiných nezákonných činností. Pro naplnění tohoto cíle se strany dohodly spolupracovat v boji proti terorismu prostřednictvím efektivního naplňování existujících bilaterálních závazků⁶¹ i návrhů předkládaných na mezinárodní úrovni, zlepšit bezpečnost cestovních dokumentů a bránit jejich falšování, potírat organizovaný zločin, obchod s drogami a zavádět účinnou protidrogovou prevenci, potírat obchod s lidmi, korupci a obchod s kradenými auty a s předměty s kulturní a historickou hodnotou.

Cílem prostoru soudnictví je přispět k zefektivnění a nezávislosti soudního systému a rozvinout soudní spolupráci mezi EU a Ruskem. Konkrétně se jedná o rozvoj spolupráce v trestních i občanských otázkách a zefektivnění soudního systému prostřednictvím výměny zkušeností a odborných školení. Sledování cestovní mapy pro prostor svobody, bezpečnosti a soudnictví probíhá v rámci existujících mechanismů, zejména v rámci Stálé Rady Spolupráce.

Dle preambule k cestovní mapě tohoto prostoru je základem spolupráce princip rovnosti mezi partnery a oboustranné respektování zájmů, zachování společných hodnot, zejména demokracie, právního řádu a jejich uplatnění nezávislým soudním systémem, dodržování lidských práv a příslušných mezinárodních konvencí a protokolů, ke kterým se Rusko zavázalo, dodržování obecně uznávaných principů a norem mezinárodního práva, dodržování základních svobod včetně svobodných a nezávislých sdělovacích prostředků. V hlavním textu cestovní mapy je pojem svoboda oproštěn od jakéhokoliv vztahu ke společným hodnotám, demokracii, dodržování lidských práv a je zúžen pouze na usnadnění kontaktů a cestování mezi EU a Ruskem, což dle mého názoru svědčí o prosazení stanoviska Ruska a nedosažení shody o společných hodnotách.

Umístění odkazu na společné hodnoty, na kterých chce EU stavět základ strategického partnerství, pouze do preambule a ne do hlavního textu cestovní mapy dává tomuto cíli však jenom symbolický význam a poukazuje spíše na naprostou rozdílnost názorů obou partnerů v této otázce. Za plané považuji i seznamy opatření pro boj proti organizované kriminalitě a k zefektivnění a nezávislosti soudnictví, pokud vezmu v úvahu obecně známou politickou kontrolu soudů a zapletení vysokých ruských státních úředníků do

---

⁶¹ Např. Společné stanovisko o boji proti terorismu z roku 2002, Dohoda o spolupráci mezi Evropskou unií a Ruskou federací z roku 2003.
Road Map for the Common Space of Freedom, Security and Justice, bod 2.1.

zpronevěry státního majetku a nezákonných obchodů. Naopak velký zájem měla a má Moskva na vytvoření prostoru pro volný a bezvízový pohyb občanů. Tato myšlenka se nakonec prosadila jako hlavní obsah prostoru svobody včetně zakotvení dlouhodobého cíle bezvízového styku. V souvislosti s přeshraničním pohybem obyvatelstva a kontrolou hranic se vůbec nehovoří o Kaliningradu, který zůstává nadále oblastí s mnoha otazníky ve vztazích EU a Ruska a rozhodně již není v tomto dokumentu proklamován jako možný modelový příklad úspěšné spolupráce. Domnívám se, že v této cestovní mapě byly vyloučeny všechny citlivé otázky a oblasti spolupráce.

1.4.3. Společný prostor vnější bezpečnosti

Společný prostor vnější bezpečnosti zdůrazňuje sdílenou odpovědnost EU a Ruska za mezinárodní vývoj. Tato zodpovědnost je založena na účinném multilateralismu a rozhodnutí spolupracovat na posílení ústřední úlohy OSN a ostatních důležitých mezinárodních organizací, především OBSE a Rady Evropy. Rusko a EU dále posílí spolupráci a dialog o bezpečnosti a krizovém managementu především s cílem čelit současným hrozbám v podobě terorismu, šíření zbraní hromadného ničení a místních válečných konfliktů, aby se zajistila mezinárodní bezpečnost. EU bude pokračovat ve svých aktivitách, ke kterým patří podpora prostřednictvím humanitární pomoci, modernizace ekonomiky, budování důvěry, řešení chudoby a dodržování lidských práv.⁶²

Cestovní mapa pro tento společný prostor⁶³ zahrnuje pět základních bodů. Patří k nim cíl posílit dialog a spolupráci na mezinárodní scéně, obzvláště v oblastech sousedících s EU a Ruskem, jak dvoustranně, tak i mnohostranně v rámci mezinárodních a regionálních organizací za účelem podpořit bezpečnost a stabilitu založenou na mezinárodním právu a respektování demokratických zásad a lidských práv. Dalším bodem je boj proti terorismu s cílem spolupracovat na mezinárodní úrovni a předcházet a bojovat proti terorismu v souladu s mezinárodním právem. Posílení dialogu se předpokládá při spolupráci na nešíření zbraní hromadného ničení, na kontrole vývozů a odzbrojení za účelem společné koordinace stanovisek a akcí v rámci existujícího mezinárodního fóra. Posílení dialogu EU a Ruska se předpokládá i v záležitostech spolupráce na krizovém managementu za účelem připravit základ pro společné iniciativy, které vyplývají z posíleného euro-ruského dialogu a spolupráce na mezinárodní scéně, a za účelem urovnání regionálních konfliktů.

---

⁶² Rada Evropské unie, 15th EU-Russia Summit Moscow, 10 May 2005: Press release, s. 3.

⁶³ Road Map for the Common Space of External security.

V oblasti civilní obrany je stanovena spolupráce s cílem posílit dialog EU a Ruska a podpořit obecné schopnosti reagovat na pohromy a stavy nouze včetně zvláštních situací krizového managementu. Z citace uvedených cílů spolupráce na vnější bezpečnosti je patrné, že se jedná především o neurčité fráze o posílení dialogu a spolupráci. Stejně lze charakterizovat i výčet příslušných opatření k naplnění těchto cílů.

Pokud porovnám všechny čtyři cestovní mapy, tak cestovní mapa společného prostoru vnější bezpečnosti je nejméně závazná a vykazuje nejvyšší stupeň neurčitosti. Ústředním tématem je společný krizový management a vytvoření Evropy bez dělicích čar na základě společných hodnot. Právě tato témata však představují sporné body vzájemných vztahů a jejich detailnější rozbor byl z cestovní mapy úplně vyloučen. Nedočteme se, že EU a USA konkurují s Ruskem v postsovětském prostoru, nehovoří se o existujících konfliktech v Podněstří, jižním a severním Kavkazu, není stanoveno, jak Rusko a EU mohou konkrétně přispět k řešení bezpečnostních problémů. Adomeit a Lindner⁶⁴ se dokonce domnívají, že Rusko zůstává vlastně nadále hlavní řídicí silou v postsovětském prostoru, protože se problém v této cestovní mapě nijak neřeší. K nevěrohodnosti cestovní mapy též dle mého názoru přispívá, že v ní chybí jakýkoliv vztah ke koncepci politiky sousedství, do které Rusko na základě výslovného přání nebylo zahrnuto. Oblasti sousedící s EU a Ruskem dokonce nebyly pojmenovány jako společní sousedé („common neighbours“), nýbrž Rusko prosadilo neutrálnější pojem přilehlé oblasti („adjacent regions“).

1.4.4. Společný prostor výzkumu, vzdělání a kultury

Společný prostor výzkumu, vzdělání a kultury předpokládá využít spolupráce unijních a ruských výzkumných společností, kulturní a intelektuální dědictví, posílit vztahy mezi vědci a výzkumnými pracovníky, podpořit úzkou spolupráci v oblasti vzdělávání včetně konvergence systému univerzitního vzdělávání. V Moskvě se předpokládá společné založení evropského institutu na moskevském státním institutu pro mezinárodní vztahy. Účelem vědecké spolupráce je přispět k ekonomickému růstu a konkurenceschopnosti.⁶⁵

Cílem společného prostoru výzkumu, vědy a technologie⁶⁶ je utváření znalostní společnosti v EU a Rusku, podpora vysoké míry konkurenceschopnosti a ekonomického

---

⁶⁴ ADOMEIT, H.; LINDNER, R., Die „Gemeinsamen Räume“ Russlands und der EU. Wunschbild oder Wirklichkeit?, s. 15.

⁶⁵ Rada Evropské unie, 15th EU-Russia Summit Moscow, 10 May 2005: Press release, s. 3.

⁶⁶ Road Map for the Common Space of Research and Education, Including Cultural Aspects.

růstu prostřednictvím modernizace národních ekonomik a využití nejnovějších vědeckých objevů, optimalizace vztahů mezi výzkumem a zaváděním inovací a zachování účasti malých a středních podniků na výzkumu a inovacích.

Cílem společného prostoru vzdělání je podpořit integraci a bližší spolupráci v souladu s hlavními opatřeními boloňského procesu v oblasti vysokoškolského vzdělání,⁶⁷ podporovat neformální vzdělávání a osvojení dovedností u mladých lidí.

Cílem společného prostoru kultury je napomáhat veřejnému přístupu ke kultuře, tvůrčí činnosti a mobilitě umělců a šíření znalostí o kulturním dědictví a historii Evropy, posílit evropskou identitu na základě společných hodnot, podporovat jazykovou a kulturní pestrost občanské společnosti v Evropě bez dělicích čar, rozvinout spolupráci mezi kulturním průmyslem v EU a Rusku a zvýšit jejich kulturní i hospodářský vliv.

Tento společný prostor je minimálně politicky a maximálně prakticky orientován. Za dva hlavní okruhy spolupráce považují zapojení ruských studentů a vědců do unijních programů a úpravu vysokoškolského studijního systému v Rusku dle evropských studijních modelů. Množství uvedených bodů není však ve všech případech dostatečně transparentní a jejich uskutečnění bude jistě závislé na dostatečné vůli obou stran a přidělení nutného rozpočtu.

1.4.5. Význam cestovních map

Z předcházejícího výkladu je patrné, že čtyři cestovní mapy jsou obsáhlým dokumentem, jehož záměrem bylo jasně definovat krátkodobé a střednědobé směřování vztahů mezi EU a Ruskem. Výsledkem dvouleté práce je kolem 400 různých opatření pro zintenzivnění vztahů, z nichž většina je označena jako spolupráce nebo dialog. Sokolov cestovní mapy dokonce charakterizuje jako „chaotický soubor prohlášení, naivních přání a povrchních domácích úkolů“.⁶⁸ Jak jsem již naznačila v komentářích k jednotlivým prostorům, nedosáhly strany v dlouhodobě obtížných otázkách dohody a všechny sporné body z cestovních map vypustily. EU se nepodařilo, pokud pominu spíše symbolické odkazy, začlenit ani základní cíl aktivní spolupráce s Ruskem od pádu železné opony, kterým je šíření společných hodnot a vybudování společné hodnotové báze jako základ pro možné strategické partnerství, o jehož podstatě se v tomto dokumentu též nelze dočíst. Koncepce

---

⁶⁷ Např. zavést v Rusku srovnatelné stupně vyššího vzdělání, zavedení kreditního systému, podpora celoživotního vzdělávání.

⁶⁸ SOKOLOV, S., *Rossija – EC: gotovimsja k peregovoram*, s. 220.

čtyř prostorů dle Emersona⁶⁹ dále nestanovuje, jak EU a Rusko mohou vyřešit své podstatné názorové rozdíly o svém náhledu na budoucí politickou mapu Evropy, ve které se v důsledku rozšíření EU východním směrem dostávají zájmy EU a Ruska v sousedních zemích do přímého střetu.

Na rozdíl od výše popsaných strategií a komunikací se jedná po DPS z roku 1994 a po společném prohlášení o rozšíření z roku 2004 o další dvoustranně projednaný závazný dokument, který reflektuje rozsah spolupráce, jež se rozvinula v průběhu 90. let nad rámec DPS. Jádrem této spolupráce zůstávají hospodářské vztahy, které odrážejí úzkou ekonomickou provázanost Evropské unie a Ruska. Řada konkrétněji či obecněji definovaných cílů a opatření však dle mého názoru nepředstavuje vhodný nástroj pro vytvoření a naplnění zamýšlených prostorů. Význam dokumentu tak spočívá v tom, že se povedlo vytvořit obsáhlý seznam určitých i méně určitých úkolů navzdory odlišným názorovým a hodnotovým představám. Jak uvádí ale Mosches,⁷⁰ srovnání s akčními plány vytvořenými v rámci politiky sousedství však činí ze čtyř společných prostorů pouze jakýsi druh jejich náhrady a staví tak Rusko do určité míry na roveň svým sousedům ze SNS. Souhlasím tak s názorem vysloveným krátce po schválení cestovních map, že jejich význam nelze přeceňovat, protože může trvat 10 až 15 let, než dojde ke konkrétním změnám ve vztazích.⁷¹

---

⁶⁹ EMERSON, M., EU-Russia Four Common Spaces and the Proliferation of the Fuzzy, s. 1-3.

⁷⁰ MOSCHES, A., Die EU, Russland und die gemeinsamen Nachbarn, s. 4.

⁷¹ TRENIN, D., citováno dle *Unie a Rusko se shodly na průlomové dohodě* [online]. 11.5.2005 [cit. 2005-05-14]. Dostupný z www: <<http://mfdnes.newtonit.cz>>.

2. Zájmy a problémy ve vztazích EU a Ruska

Ve vztazích mezi EU a Ruskem lze identifikovat celou řadu zájmů a problémových bodů. Tyto tematické okruhy byly v různých podobách nastíněny již v předchozí kapitole při rozboru dokumentů upravujících vzájemné vztahy. V této kapitole se zaměřím na několik vybraných bodů, které považuji za klíčové pro zodpovězení cíle této práce.

V následujícím výkladu se tak budu postupně zabývat okruhy problémů, kterým čelí Rusko při spolupráci s EU (nerovnoprávnost vztahů, absence strategického cíle), dále obchodními vztahy, kde se soustředím na bilanci vzájemného obchodu a podíl na celkovém zahraničním obchodu partnerů z hlediska objemu i z hlediska jeho zbožové struktury. Poukážu na problém stanovení jednotného postoje EU vůči Rusku, který pramení z odlišné úrovně bilaterálních vztahů členských států a Ruska, a v neposlední řadě se dotknu koncepce politiky sousedství a role Ruska v ní.

2.1. Obecné aspekty vztahů Ruska a EU

Rusko se shoduje s Evropskou unií v otázce současného stavu vzájemných vztahů, které jsou pocíťovány jako neuspokojivé.⁷² V politické oblasti se prohlubuje vzájemné neporozumění a hospodářská spolupráce se nerozvíjí dle očekávání, i když je navzájem definovaný program spolupráce velice rozsáhlý. Dle názoru západních i ruských autorů je ústředním problémem skutečnost, že vztahy Ruska a EU zůstávají již po několik let v neurčitém stavu. Existují nejrůznější formy výše popsané spolupráce, rozvinutý systém kontaktů, právní základ vztahů, ale ani jedna ze stran neví, jak definovat společně termín strategické partnerství, který se používá pro jejich označení.

Rusko se navíc začíná profilovat v mnoha oblastech jako konkurent ostatního světa. Výstižně komentuje současnou situaci Arbatova: „Ve srovnání s počátkem 90. let se situace výrazně změnila. Změnilo se Rusko, EU a i charakter vztahů mezi nimi. Svět sám o sobě je též zcela jiné prostředí.“⁷³ Velice silně se Ruska dotýká snaha Evropské unie o navazování hlubších vztahů s postsovětskými státy a toto jednání pojímá v oblasti

---

⁷² Viz například BORKO, Y., *Rethinking Russia – EU Relations*, s. 170.

Russia's European Strategy: A New Start. Situation analysis headed by Sergei Karaganov, s. 75.

FISCHER, S., *Die EU und Russland. Konflikte und Potentiale einer schwierigen Partnerschaft*, s. 5.

⁷³ ARBATOVA, N., *Russia-EU Quandary 2007*, s. 100.

prosazování politických i hospodářských zájmů jako útočné.⁷⁴ Roli zde hrají i nové členské státy, které zaujímají často nekompromisní stanovisko vůči Moskvě a usilují o prosazení jejich pojetí ruské politiky jako politiky celounijní. Ruští představitelé si uvědomují, že veřejné mínění v Evropě zahrnuje četné kritické hlasy vůči ruské zahraniční politice, a nepřijímají lhostejně často vyjadřovanou evropskou kritiku týkající se i vnitropolitického vývoje. Sokolov dokonce uvádí, že se jedná o „neustálou kritiku a demokratická ponaučení ze strany evropských institucí“, se kterými se Rusko každodenně musí setkávat.⁷⁵

Významný vliv na udržení současného charakteru vztahů a jejich další prudké nezhoršování mají dodávky ropy a plynu do Evropy, které plní funkci nuceného stabilizátoru v případě komplikací politických vztahů. EU se často omezuje na pozici Ruska jako na dodavatele energetických zdrojů. Současně hledá nové surovinové zdroje, aby se pojistila před případnou nečekanou změnou politické situace v Rusku a před možnostmi, že by Rusko využilo ropu a plyn jako nástroj politického vlivu. Ve skutečnosti však dle ruského stanoviska⁷⁶ Evropská unie neprojevuje zvláštní zájem na diverzifikaci jeho exportu a zvýšení jeho konkurenčních schopností. Setkala jsem se i s příkrým tvrzením, že EU má zájem učinit z Ruska pouze dodavatele energetických zdrojů a odbytiště pro své výrobky.⁷⁷

Jednou z doporučených⁷⁸ možností zvýšení konkurenčních schopností Ruska je rozvoj mezikontinentální dopravní infrastruktury, protože přes území Ruska vede trasa z Evropy do Asie. Důležité kroky v tomto směru představuje modernizace železničních magistrál, systémů řízení leteckého provozu, výstavba moderních letišť a uchování systému kompenzačních výplat za přelety hlavním transsibiřským koridorem bez mezipřistání. EU si je vědoma dopravního potenciálu Ruska a snaží se rozšiřovat svoji přítomnost v ruském

---

⁷⁴ Na tomto stavu se shodují západní a ruští autoři, pouze Arbatova vidí otázku konkurence v SNS za spíše uměle vytvořený problém. K problematice viz kapitolu 2.5.

⁷⁵ SOKOLOV, S., *Rossija – EC: gotovimsja k peregovoram*, s. 220.

⁷⁶ V lednu roku 2005 proběhlo setkání zástupců ruských ministerstev, podniků, společností a odborníků na evropskou problematiku. Výsledky diskuse o vztazích EU a Ruska byly shrnuty do tzv. situační analýzy „Vztahy Ruska a Evropské unie: současná situace a perspektivy“, kterou pokládám za reprezentativní pro osvětlení základních problémů, které vnímá ruská společnost při utváření vztahů s Evropskou unií:

Russia's European Strategy: A New Start. Situation analysis headed by Sergei Karaganov, s. 72-85.

Situacionnyj analiz pod rukovodstvom S.A.Karaganova. Otnošenija Rossiji i Jevropejskovo Sojuza: sovremennaja situacija i perspektivy.

Priloženije I. Podrobnoje izloženiye choda situacionnovo analiza.

⁷⁷ SOKOLOV, S., *Rossija – EC: gotovimsja k peregovoram*, s. 218.

⁷⁸ *Russia's European Strategy: A New Start. Situation analysis headed by Sergei Karaganov*, s. 72-85.

vzdušném tranzitním prostoru. Proto chce i zrušení kompenzačních plateb, které platí evropské společnosti za používání transsibiřského vzdušného koridoru. Pokud by k tomu však došlo, zvýší země Evropské unie objemy přepravy přes území Ruska a vytlačí ruské letecké přepravce, jejichž finanční ztráty nebudou kompenzovány.

Ruská strana⁷⁹ není jednotná v otázce názoru na vstup Ruska do WTO. Část však považuje podmínky, za kterých Rusko podepsalo s Evropskou unií protokol o připojení k WTO v květnu 2004, za nevýhodné. Domnívá se, že EU přinutila Rusko k četným ústupkům, které mohou vést k ekonomickým ztrátám řady ruských společností. Velice nesouhlasně byl hodnocen i postup Evropské unie, která řadu bodů společné agendy dlouhodobě spojovala s podmínkou uzavření tohoto protokolu a stavěla Rusko do nerovné vyjednávací pozice.

Celkově hodnotí autoři současný model spolupráce Ruska s EU za neudržitelný. Základním problémem této skutečnosti je fakt, že Rusko ani EU nemají v současné době stanovený jasný strategický cíl pro vztahy s Evropou a bez jeho vyřešení nelze očekávat zlepšení spolupráce. Ruská strana tak zastává v podstatě stejný názor jako EU. Oba partneri si uvědomují, že bez vyřešení této problematiky nedojde k posunu ve stávající situaci.

2.1.1. „Nerovnoprávnost“ ve vztazích Ruska a EU

Rusko se shoduje s EU, že právní základ vztahů v podobě DPS neodpovídá současné situaci a je takový od samého počátku. Aktivně se nepracuje ani na jeho náhradě. To však je způsobeno již několikrát uvedeným problémem, že není stanoven cíl vzájemných vztahů. Obsah a charakter nové smlouvy již by neměl být určen potřebou přibližování se Ruska k Evropské unii především v otázce harmonizace legislativy, ale musí být odvozen z konečného cíle. Na konečném cíli vztahů závisí, zda se bude smlouva blížit svým charakterem dohodě o přidružení nebo se bude jednat o dohodu předpokládající nižší úroveň vzájemné integrace.⁸⁰

Koncepce čtyř prostorů, které obě strany v posledních letech věnovaly maximum úsilí, je pouze nouzovým řešením, které má za účel udržet intenzivní dialog mezi oběma stranami. Nemůže však rozhodně sloužit jako náhrada zastaralé DPS. Koncepce čtyř společných

---

⁷⁹ Russia's European Strategy: A New Start. Situation analysis headed by Sergei Karaganov, s. 72-85.

⁸⁰ Možnostem úpravy vztahů mezi EU a Ruskem bude věnována samostatná kapitola 5.

prostorů nepřispívá k překonání současné krize, ale pouze vytváří zdání pokroku. Navíc na jejím základě zastává Rusko přesvědčení, že je stavěno na stejnou úroveň ve vnějších vztazích Evropské unie jako ostatní sousední země, které budují obdobný rámec vztahů s EU v rámci politiky sousedství.

Rusko si stále více uvědomuje svoji nerovnost⁸¹ při jednáních s Evropskou unií, která pramení do značné míry z nedostatku zkušeností a nevyhovujícího organizačního rozdělení kompetencí. Proces jednání je na ruské straně rozdělen mezi různé rezorty, není dostatečně koordinován a chybí v něm zástupci ruských podnikatelských kruhů. Jednání tak probíhají způsobem, kdy EU stanovuje jejich program a kdy se vychází z předloh navržených Evropskou komisí. Z ruského hlediska⁸² Evropská unie tímto způsobem usiluje o získání jednostranných výhod a prosazení vlastních iniciativ. Rusko je většinou v pozici, kdy činí jednostranné ústupky a omezuje se na reakce na návrhy Evropské unie. Navzdory rozsáhle definovanému programu spolupráce tak ruská strana pocituje, že základním obsahem spolupráce by měla být adaptace Ruska na systém evropských norem a pravidel jako univerzální prostředek pro rozvoj obchodních, hospodářských a společenských kontaktů.⁸³

Opačná asymetrie existuje v bezpečnostní politice. Rusko nevnímá Evropskou unii jako mocensky ekvivalentní subjekt a upřednostňuje bilaterální vztahy s členskými zeměmi.

2.1.2. Strategický cíl vztahů

Zásadním problémem ruské zahraniční politiky je neexistence strategického vidění místa Ruska v celoevropském kontextu. Dle ruské odborné veřejnosti existují dva možné modely pro vztahy s EU. Patří k nim postupná integrace, jejímž konečným cílem může být i vstup do EU, a přátelská spolupráce dvou mocenských center, která nesměruje k formální integraci. Aktuálně existuje jasně stanovená teze ruské politiky, že Rusko neusiluje o členství v EU. V dlouhodobé perspektivě 20 let se však dle situační analýzy⁸⁴ lze otázkou vstupu Ruska do EU zabývat. Záleží to na vývoji Ruska, zda se stane stagnující autoritářskou mocností nebo dynamicky a demokraticky se rozvíjející zemí, ale i na vývoji samotné Evropské unie směrem k dalšímu posilování nadnárodního principu či

---

⁸¹ Za důvody pro vznik dojmu nerovnoprávnosti nepovažují obecné faktory jako jsou zeměpisná rozloha, počet obyvatel či nevyvážené obchodní vztahy.

⁸² Russia's European Strategy: A New Start. Situation analysis headed by Sergei Karaganov, s. 72-85.

⁸³ Toto uvádí například BORDACHEV, T., Toward a Strategic Alliance, s. 116-117.

⁸⁴ Priloženije I. Podrobnije izloženiije choda situacionnovo analiza.

volnějšího seskupení. Začlenění Ruska do EU není ani na pořadu dne v Bruselu. Jak uvádí Arbatova,⁸⁵ odpůrci členství Ruska v EU jsou ve většině v Rusku i v EU a přinášejí řadu hospodářských i politických argumentů, mezi které patří především, že Rusko nepřipustí omezení či ztrátu své suverenity a že ani v EU neexistuje skutečný zájem na rozšíření o Rusko.

Pro orientaci Ruska na Evropu existuje řada objektivních okolností.⁸⁶ V důsledku demografické krize a narůstajícího zaostávání za vedoucími mocnostmi v oblasti vědeckotechnického pokroku bude jeho úloha jako samostatného mocenského centra klesat. Pro Rusko bude těžké se nejen rozvíjet, ale dokonce v případě izolace přežít. EU dále představuje i pro Rusko nejpřitažlivější integrační seskupení, které se nachází v jeho bližším okolí. Rusko konečně je podstatně ekonomicky závislé na EU a patří k ní do určité míry i svojí kulturní tradicí. Obolenskij potvrzuje,⁸⁷ že odborníci i ruští politici v současné době upřednostňují směřování Ruska evropským směrem.

Současné systémové rozpory v rusko-evropských vztazích však nepřipouští možnost okamžitého zahájení jednání o přidružení. Je nutné nejdříve celý systém vztahů podrobit důkladnému přezkoumání, včetně potřebnosti koncepce čtyř prostorů v celém jejím dosud schváleném rozsahu. Rusko se má dále v procesu transformace adaptovat na mezinárodní, nikoliv evropské zákonodárství. A je nutné vypracovat novou smlouvu, která bude předpokládat těsné ekonomické a politické vazby mezi Ruskem a EU jako dvou na sobě nezávislých a neintegrujících se subjektech světové ekonomiky a politiky. Tato smlouva nahradí existující DPS z roku 1994. V poslední řadě by vztahy s EU, které nyní převládají v jednacím protokolu ruské zahraniční politiky, měly dočasně ustoupit a zaujmout méně významné místo v pořadí zahraničněpolitických priorit Ruska. Z takto nově vybudované výchozí pozice může Rusko a EU začít s budováním vztahů, které jsou pro Rusko nezbytné, protože s největší pravděpodobností ve střednědobé a v dlouhodobé perspektivě nebude Rusko schopno hrát osamocenou roli nezávislého mocenského centra v mezinárodním vztazích.

Druhý jmenovaný model vztahů s Evropskou unií má v ruské odborné veřejnosti pouze malý počet příznivců. Přidružení či členství v EU dle jejich názoru poškodí dlouhodobě

---

⁸⁵ ARBATOVA, N., *Russia-EU Quandary 2007*, s. 107.

⁸⁶ Kromě uvedených aktuálních okolností, které vedou Rusko k evropské volbě, jsou to i historicky podmíněné vazby na Evropu, jak bude blíže nastíněno v třetí kapitole.

⁸⁷ OBOLENSKIJ, V., *Prisojedinenie Rossii k WTO i jejo učastije v integracii*, s. 21.

zájmy Ruska jako světové velmoci. Vzhledem k politické kultuře Rusko nemůže přijmout roli jednoho z mnoha členských států integračního seskupení a nemůže být součástí seskupení, jehož je přirozeným konkurentem například v postsovětském prostoru nebo v transatlantických vztazích.

Integrace do evropského prostoru bez perspektivy členství v EU, která předpokládá sbližování ruského národního zákonodárství s evropským bez možnosti podílet se na jeho tvorbě, představuje pro Rusko nepřijatelný model. Dosud neexistuje řešení pro existující rozpor mezi zamýšlenou adaptací Ruska na evropské zákonodárství pouze v úzce vybraném okruhu témat a nutností vytvořit společnou ekonomickou a sociální základnu pro užší spolupráci s EU. Ruská strana připouští, že integrační snahy ve vztazích s EU budou úspěšné, pokud bude Rusko usilovat o model demokracie a ekonomického a sociálního rozvoje, který je kompatibilní s EU. Tomu v současné době brání značně odlišné názory čelních představitelů obou stran na společné hodnoty. Rusko se totiž nemůže orientovat pouze na to, co je pro něj výhodné, ale musí vzít v úvahu i objektivní omezení na straně EU, která jsou dána zvláštnostmi procesu evropské integrace. EU nemůže ustoupit od svého jednotného souboru norem a pravidel, aby tím neohrozila vlastní soudržnost. U nově se integrujících členů se automaticky předpokládá jejich přizpůsobení tomuto souboru pravidel a stalo se již běžnou praxí Evropské unie přenášet vlastní zákonodárství jako podmínku spolupráce s třetími zeměmi.

2.1.3. Problémy Ruska při operativní spolupráci s EU

Dle vyjádření situační analýzy neodpovídá současný ruský administrativní aparát potřebám účinné spolupráce s EU. Jednotlivé struktury jsou organizačně rozděleny, vzájemně nedostatečně koordinují své požadavky a stanoviska vůči Evropské unii a existuje pouze zanedbatelný počet zaměstnanců, který se spolehlivě orientuje v činnosti Evropské unie. K tomu, aby byla ruská strana schopna vypracovávat vlastní návrhy společných dokumentů, nemá dostatečné vnitřní zdroje. V důsledku toho se tohoto procesu ujímají téměř výhradně zástupci Komise.

Práce ruských oficiálních orgánů, které průběžně zabezpečují součinnost s EU, vyžaduje podstatné zlepšení. Toho lze dosáhnout pouze pomocí znásobení prostředků, zvyšováním profesní úrovně a posílením koordinace politiky vůči Evropské unii. Jako východisko z této situace vidí odborná veřejnost vytvoření samostatného odboru pro vztahy s EU,

který by koordinoval činnosti spojené s přípravou a prosazováním jednotného ruského stanoviska. To by umožnilo odstranit značnou část problémů spojených s koordinací ruského stanoviska a omezilo by Komisi, aby prosazovala své návrhy prostřednictvím využití absence koordinace stanovisek různých ruských odborů. Vzhledem k rostoucí úloze Evropského parlamentu je potřeba i posílit kontakty na úrovni meziparlamentních a společenských organizací a podnikatelských sdružení.

Na aktuálnosti a důležitosti získala otázka vhodné součinnosti ruských a unijních institucí v souvislosti s očekávanými novými jednáními, která by měla začít v průběhu roku 2007 a sloužit k dojednání nových podmínek spolupráce, které budou aktualizovat DPS, jejíž platnost v roce 2007 vyprší. Tomuto problému se věnuje obsáhle Sokolov.⁸⁸ Stanovuje celkem sedm okruhů otázek, které je potřeba vyřešit za účelem dosáhnout efektivních vyjednávání s EU. Patří k nim potřeba dobrých diplomatů a vyjednávačů, zkušených právníků, oborových specialistů, vhodný předseda celé delegace, transparentnost celého jednání, předkládání jasných návrhů a důsledná koordinace celého postupu ruské strany. Obsahově tak Sokolov z mého pohledu uvádí obdobné okruhy jako již situační analýza, ale zabývá se více možnostmi jejich konkrétní realizace.

Obecně představuje pro prosazování zájmů Ruska nedostatek odborníků na problematiku Evropské unie dokonce hrozbu pro klíčové zájmy země. Tuto situaci zamýšlí ruská strana zlepšit zavedením nových studijních programů s důrazem na praktické mechanismy činnosti EU, praktické využití evropského práva, prosazování a obhajobu zájmů, navazování osobních vztahů se spolupracovníky Komise a jiných evropských institucí.

Povědomí o EU je nutné zvýšit přednostně mezi ruskými podnikatelskými kruhy. Současné zastoupení ruských podnikatelských zájmů v Bruselu je totiž zanedbatelné, neexistují mechanismy, které by chránily zájmy ruského soukromého podnikání na úrovni vztahu Rusko a EU. Konzultace se zástupci podnikatelských kruhů se konají pouze v nejranější fázi vyjednávacího procesu. Ruští zástupci, kteří vedou konečná jednání s EU, často obětují materiální hospodářské zájmy za účelem vyřešit politické otázky. Ruští zástupci si však uvědomují, že se Komise chová opačným způsobem a neústupně hájí zájmy evropských ekonomických subjektů. Proto by Rusko mělo začít koordinovat aktivity oficiálních ruských orgánů při EU s ruskými podnikatelskými subjekty a usilovat

---

⁸⁸ SOKOLOV, S., *Rossija – EC: gotovimsja k peregovoram*, s. 221-227.

o založení zastupitelství ruských podnikatelských kruhů v Bruselu, které by mělo rozsáhlý analytický a právní potenciál. Krátkodobě však není ruský podnikatelský okruh připraven investovat do vytvoření lobbystické infrastruktury. Navíc velice komplikované vztahy podnikání a moci v Rusku nepříspějí k ochraně zájmů ruských podnikatelů v zahraničí.

2.2. Obchodní vztahy Ruska a EU

Obchodní vztahy EU a Ruska představují z hlediska svého objemu nebo významu obchodované komodity nejdůležitější zájem vzájemné spolupráce.

Obchod rozšířené Evropské unie s Ruskem se mezi lety 2001 a 2005 v hodnotovém vyjádření téměř zdvojnásobil. Vývozy stouply z 31,4 mld. EUR na 56,4 mld. EUR, dovozy se zvýšily z 63,0 mld. EUR na 106,8 mld. EUR. Celkový objem vzájemného obchodu stoupl z 94,4 mld. EUR na 163,2 mld. EUR. Současně se však navýšil deficit obchodní bilance EU 25 vůči Rusku. Od roku 2001 do roku 2005 stoupl o 18,7 mld. EUR z -31,6 mld. EUR na -50,3 mld. EUR. Z tabulky č. 1 je patrné, že se tento nárůst negativní obchodní bilance projevil až v roce 2005. Důvodem pro prudkou změnu je výrazný nárůst objemu dovozu energií z Ruska v hodnotovém vyjádření. Názornější představu o nárůstu vzájemného obchodu mezi EU a Ruskem a vývoji obchodní bilance v letech 2001 – 2005 poskytuje graf č. 1.

Tabulka č. 1

Evropská unie (25 členů), obchod s Ruskem; hodnoty v mil. EUR

Rok	Dovozy	Meziroční změna v %	% Podíl na celkových dovozech EU	Vývozy	Meziroční změna v %	% Podíl na celkových vývozech EU	Bilance	Dovozy + Vývozy
2001	62 977		6,40	31 376		3,51	-31 601	94 353
2002	61 999	-1,6	6,58	34 279	9,3	3,81	-27 719	96 278
2003	67 777	9,3	7,21	37 066	8,1	4,22	-30 711	104 844
2004	80 722	19,1	7,82	45 832	23,6	4,75	-34 890	126 553
2005	106 766	32,3	9,08	56 445	23,2	5,32	-50 322	163 211

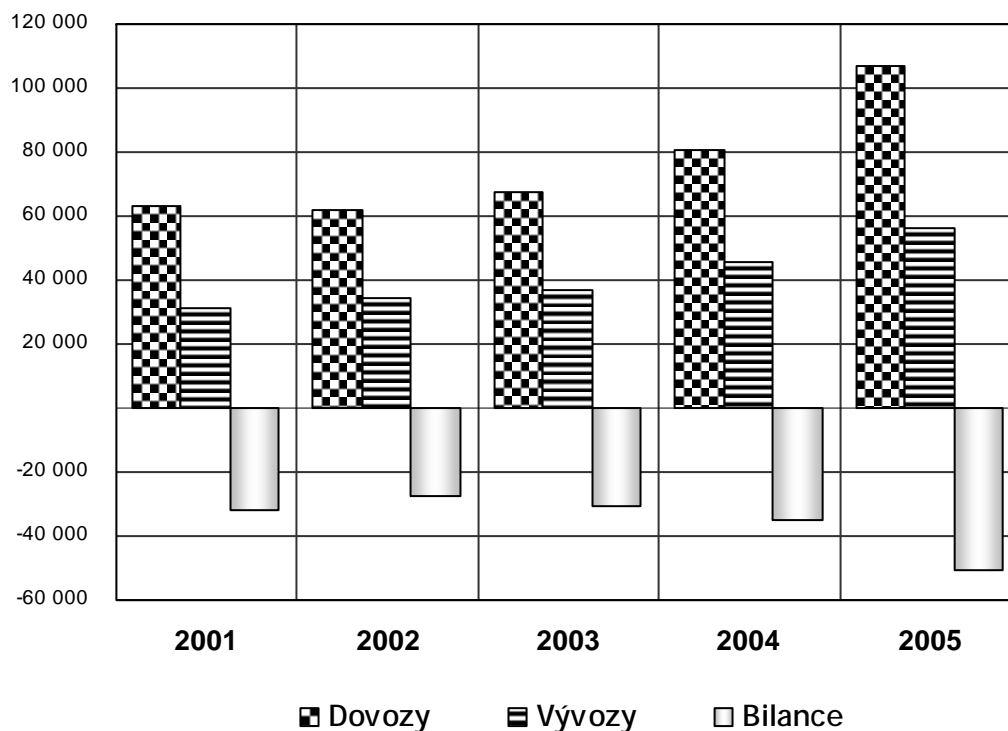
Zdroj: Eurostat

Z tabulky 1 je dále patrné, že v roce 2004 a 2005 jak v objemu dovozů, tak i vývozů došlo k dvoucifernému nárůstu obchodní výměny v meziročním srovnání. Podíl Ruska na dovozech i na vývozech EU se neustále zvyšuje. Procentní podíl na celkových dovozech

do Evropské unie stoupl z 6,4% v roce 2001 na 9,08% v roce 2005, podíl na celkových vývozech z Evropské unie stoupl z 3,51% v roce 2001 na 5,32% v roce 2005.

Graf č. 1

Evropská unie (25 členů), obchod s Ruskem – dovoz, vývoz, bilance; hodnoty v mil. EUR

Zdroj: Eurostat

V roce 2005 tvořil obchod s Ruskem 7,3% celkové obchodní výměny EU 25. Rusko bylo v objemu dovozů, objemu vývozu i v celkové obchodní výměně na třetím místě v žebříčku nejdůležitějších obchodních partnerů EU 25. V objemu dovozů se umístilo za USA a Čínou, v objemu vývozu za Švýcarskem a USA, které představuje největší exportní trh pro EU. Bližší údaje poskytuje tabulka č. 2.

Tabulka č. 2

Hlavní obchodní partneři Evropské unie v roce 2005; hodnoty v mil. EUR

Největší dovozci do EU			Největší exportní trhy EU (25)			Největší obchodní partneři EU (25)		
Země	Mil. EUR	%	Země	Mil. EUR	%	Země	Mil. EUR	%
Svět	1 176 055	100,0	Svět	1 061 836	100,0	Svět	2 237 891	100,0
1 USA	163 057	13,9	1 USA	251 657	23,7	1 USA	414 714	18,5
2 Čína	158 098	13,4	2 Švýcarsko	81 980	7,7	2 Čína	209 894	9,4
3 Rusko	106 766	9,1	3 Rusko	56 445	5,3	3 Rusko	163 211	7,3
4 Japonsko	73 243	6,2	4 Čína	51 796	4,9	4 Švýcarsko	148 334	6,6
5 Norsko	67 474	5,7	5 Japonsko	43 663	4,1	5 Japonsko	116 906	5,2
6 Švýcarsko	66 354	5,6	6 Turecko	41 849	3,9	6 Norsko	101 261	4,5
7 Turecko	33 492	2,8	7 Norsko	33 787	3,2	7 Turecko	75 341	3,4
8 Korea	33 326	2,8	8 Spojené arabské	25 288	2,4	8 Korea	53 456	2,4
9 Tchajwan	23 835	2,0	9 Kanada	23 681	2,2	9 Kanada	40 855	1,8
10 Brazílie	23 300	2,0	10 Rumunsko	21 825	2,1	10 Indie	40 021	1,8
11 Saudská Arábie	22 092	1,9	11 Indie	21 110	2,0	11 Brazílie	39 287	1,8
12 Alžírsko	20 735	1,8	12 Austrálie	20 710	2,0	12 Saudská Arábie	37 535	1,7
13 Libye	19 473	1,7	13 Hong Kong	20 434	1,9	13 Rumunsko	37 130	1,7
14 Indie	18 911	1,6	14 Korea	20 130	1,9	14 Tchajwan	36 653	1,6
15 Singapur	18 219	1,5	15 Jižní Afrika	18 077	1,7	15 Singapur	35 447	1,6
16 Kanada	17 174	1,5	16 Singapur	17 227	1,6	16 Spojené arabské e	35 087	1,6
17 Jižní Afrika	16 731	1,4	17 Mexiko	16 762	1,6	17 Jižní Afrika	34 808	1,6
18 Malajsie	15 905	1,4	18 Brazílie	15 987	1,5	18 Alžírsko	31 150	1,4

Zdroj: Eurostat

Na shodném přehledu zpracovaném z pozice Ruska (viz tabulka č. 3) dominuje EU na prvním místě jak v podílu na objemu vývozu tak objemu dovozu. Tento poměr činil v roce 2005 nezanedbatelných 52,9% celkového objemu obchodu, z toho bylo 44,8% objemu dovozu do Ruska a 56,2% z objemu vývozu. Na dalších pozicích se objevuje Čína a Ukrajina, ale již pouze s jednocifernými procentuálními poměry na obchodu.

Tabulka č. 3

Hlavní obchodní partneři Ruska v roce 2005; hodnoty v mil. EUR

Největší dovozci do Ruska			Největší exportní trhy Ruska			Největší obchodní partneři Ruska		
Země	Mil. EUR	%	Země	Mil. EUR	%	Země	Mil. EUR	%
Svět	77 900	100,0	Svět	191 173	100,0	Svět	269 073	100,0
1 EU	34 904	44,8	1 EU	107 494	56,2	1 EU	142 397	52,9
2 Ukrajina	6 250	8,0	2 Čína	10 489	5,5	2 Čína	16 308	6,1
3 Čína	5 819	7,5	3 Ukrajina	9 949	5,2	3 Ukrajina	16 200	6,0
4 Japonsko	4 695	6,0	4 Turecko	8 729	4,6	4 Bělorusko	10 215	3,8
5 Bělorusko	3 709	4,8	5 Švýcarsko	8 410	4,4	5 Turecko	10 126	3,8
6 USA	3 674	4,7	6 Bělorusko	6 507	3,4	6 USA	9 682	3,6
7 Korea	3 213	4,1	7 USA	6 008	3,1	7 Švýcarsko	9 116	3,4
8 Kazachstán	2 580	3,3	8 Kazachstán	5 248	2,7	8 Kazachstán	7 828	2,9
9 Brazílie	1 883	2,4	9 Japonsko	3 028	1,6	9 Japonsko	7 724	2,9
10 Turecko	1 397	1,8	10 Rumunsko	2 447	1,3	10 Korea	5 114	1,9
11 Uzbekistán	725	0,9	11 Korea	1 901	1,0	11 Rumunsko	2 635	1,0
12 Švýcarsko	706	0,9	12 Indie	1 860	1,0	12 Indie	2 490	0,9
13 Indie	630	0,8	13 Irán	1 552	0,8	13 Brazílie	2 369	0,9
14 Norsko	599	0,8	14 Bulharsko	1 528	0,8	14 Bulharsko	1 721	0,6
15 Malajsie	540	0,7	15 Izrael	1 237	0,6	15 Irán	1 665	0,6
16 Argentina	499	0,6	16 Egypt	844	0,4	16 Izrael	1 504	0,6
17 Moldavsko	441	0,6	17 Uzbekistán	692	0,4	17 Uzbekistán	1 417	0,5
18 Kanada	413	0,5	18 Ázerbájdžán	688	0,4	18 Norsko	1 150	0,4

Zdroj: IMF

Z členských států EU 25 bylo v roce 2005 Německo s objemem obchodu 17,2 mld. EUR největším unijním vývozcem do Ruska. Uvedené množství představuje 30% celkového vývozu EU do Ruska.⁸⁹ K dalším významným obchodním partnerům Ruska patřila Itálie s objemem vývozu 6,1 mld. EUR a Finsko s 6,0 mld. EUR, což představuje 11% celkového vývozu EU do Ruska. Německo bylo také největším dovozcem z Ruska (20,7 mld. EUR, 19%), následováno Itálií (11,8 mld. EUR, 11%) a Nizozemím (10,8 mld. EUR, 10%). Pouze pět členských států vykázalo v roce 2005 nepatrné přebytky v obchodě s Ruskem,⁹⁰ ostatních dvacet zemí zaznamenalo pasivní obchodní bilanci. Největší deficity obchodní bilance mělo Nizozemí (-6,3 mld. EUR), Itálie (-5,7 mld. EUR), Velká Británie (-4,7 mld. EUR), Francie (-4,3 mld. EUR) a Španělsko (-4,0 mld. EUR) – viz tabulka č. 4.

⁸⁹ Významu Německa jako nejdůležitějšího obchodního partnera Ruska je věnován samostatný bod této kapitoly 2.4.3.

⁹⁰ Dánsko, Irsko, Lucembursko, Malta, Slovinsko.

Tabulka č. 4

Obchod členských států Evropské unie s Ruskem roce 2005; hodnoty v mil. EUR

Země	Vývozy 2005	Dovozy 2005	Saldo
EU 25 s Ruskem	56 445	106 766	-50 322
Belgie	1 986	4 156	-2 169
Česká republika	1 132	3 368	-2 236
Dánsko	962	752	210
Německo	17 155	20 720	-3 565
Estonsko	402	753	-351
Řecko	273	3 389	-3 116
Španělsko	1 068	5 068	-4 000
Francie	3 702	7 957	-4 255
Irsko	237	29	178
Itálie	6 064	11 789	-5 725
Kypr	16	46	-30
Lotyšsko	328	594	-266
Litva	992	3 464	-2 472
Lucembursko	61	41	20
Maďarsko	942	3 985	-3 042
Malta	2	1	1
Nizozemí	4 447	10 767	-6 320
Rakousko	2 047	2 141	-93
Polsko	3 181	7 093	-3 912
Portugalsko	79	374	-296
Slovinsko	592	341	251
Slovensko	403	2 975	-2 572
Finsko	5 998	6 614	-616
Švédsko	1 712	2 950	-1 238
Velká Británie	2 662	7 368	-4 705
EU 25 Celkem	1 061 836	1 176 055	-114 219
Podíl Ruska	5,3%	9,1%	

Zdroj: Eurostat

Kromě hlediska objemu obchodu a jeho významu z hlediska podílu na vnějších obchodních vztazích je nezanedbatelná produktová struktura obchodních vztahů. V následujících tabulkách č. 5 a 6 a grafech č. 2 a 3 je podán přehled o struktuře exportu a importu EU a Ruska v letech 2001, 2003 a 2005. Srovnání v delším časovém úseku mi umožňuje vysledovat trend vývoje a oddělit případné jednorázové jevy.

V produktové struktuře vývozu EU 25 do Ruska v uvedeném časovém období tvoří 85% průmyslové výrobky, z jedné třetiny se jedná o strojní zařízení. Největší podíly po strojírenských výrobcích zaujímají dlouhodobě výrobky chemického průmyslu, dopravní zařízení a zemědělské produkty. Podíl primárních výrobků včetně zemědělských dlouhodoběji klesá a v roce 2005 činil pouze 10,4%. Pokud se zaměřím na podíl obchodu s Ruskem na celkových exportech Evropské unie dle jednotlivých produktových kategorií, zůstávám v oblasti jednociferných čísel – viz tabulka č. 5 a graf č. 2.

Struktura dovozů do EU 25 z Ruska vykazuje naprosto odlišný obecně známý vývoj. Více než 70% dovozů tvoří primární výrobky, z 60% se jedná o energetické zdroje. V dovozech průmyslových výrobků převažuje chemický průmysl, celkově však průmyslová výroba s podílem mezi 10–12% netvoří nosnou část ruských dovozů. Významný je podíl největšího dovozního artiklu, energetických zdrojů, na celkovém objemu dovozu energií do Evropské unie. V roce 2005 tvořil nezanedbatelných 27,5% – viz tabulka č. 6 a graf č. 3.

Tabulka č. 5

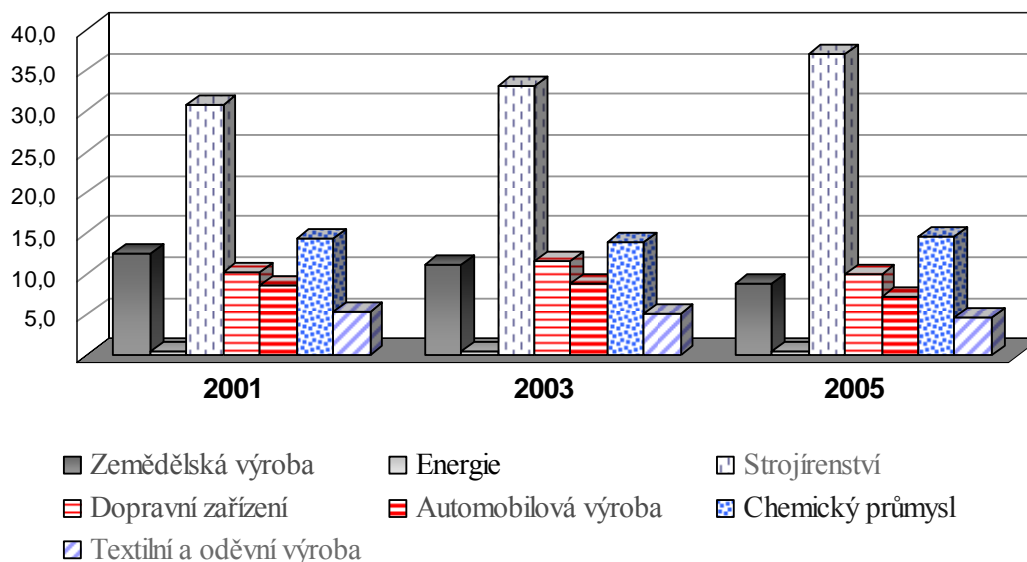
Struktura vývozu EU 25 do Ruska v letech 2001, 2003, 2005; hodnoty v mil. EUR

Produktové skupiny	2001	%	2003	%	2005	%	Podíl na celkových vývozech EU
Celkem	31 376	100,0	37 066	100,0	56 445	100,0	5,32
Primární výrobky	4 508	14,4	4 780	12,9	5 885	10,4	4,70
<i>z toho</i>							
Zemědělská výroba	3 938	12,6	4 135	11,2	4 971	8,8	8,04
Energie	136	0,4	196	0,5	316	0,6	0,81
Průmyslová výroba	26 127	83,3	31 550	85,1	48 018	85,1	5,44
<i>z toho</i>							
Strojírnoství	9 644	30,7	12 215	33,0	20 803	36,9	6,74
Dopravní zařízení	3 190	10,2	4 300	11,6	5 679	10,1	3,39
<i>z toho</i>							
Automobilová výroba	2 710	8,6	3 229	8,7	4 106	7,3	3,81
Chemický průmysl	4 477	14,3	5 142	13,9	8 167	14,5	5,00
Textilní a oděvní výroba	1 713	5,5	1 877	5,1	2 618	4,6	7,93

Zdroj: Eurostat

Graf č.2

Struktura vývozu EU 25 do Ruska v letech 2001, 2003, 2005; podíl v % na objemu vývozu do Ruska

Zdroj: Eurostat

Tabulka č. 6

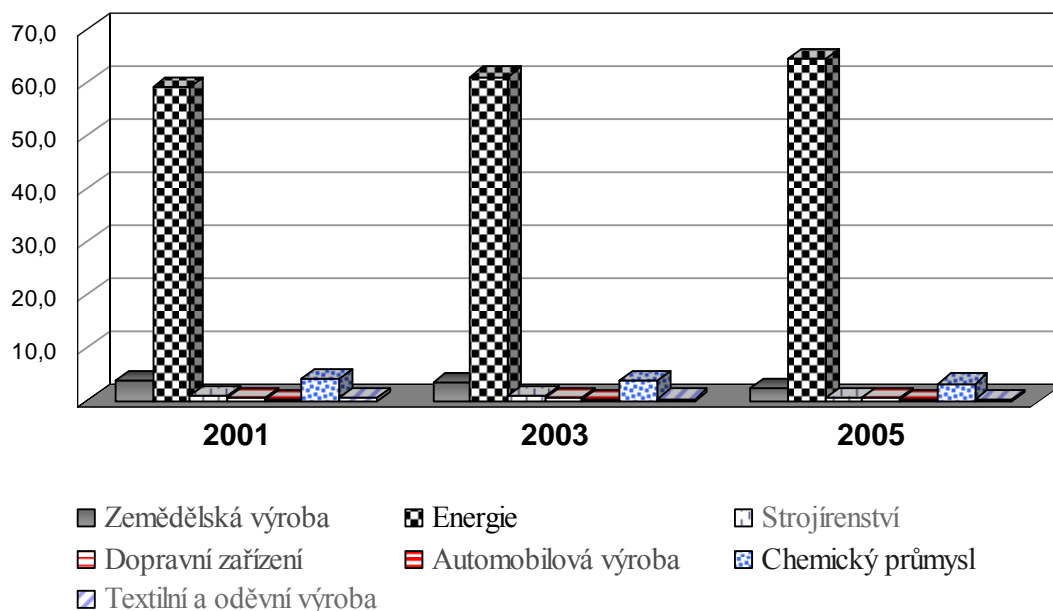
Struktura dovozů EU 25 z Ruska v letech 2001, 2003, 2005; hodnoty v mil. EUR

Produktové skupiny	2001	%	2003	%	2005	%	Podíl na celkových dovozech do EU
Celkem	62 977	100,0	67 777	100,0	106 766	100,0	9,08
Primární výrobky	45 556	72,3	49 042	72,4	77 871	72,9	20,30
<i>z toho</i>							
Zemědělská výroba	2 357	3,7	2 245	3,3	2 440	2,3	3,01
Energie	37 239	59,1	41 379	61,1	68 720	64,4	27,52
Průmyslová výroba	7 884	12,5	8 183	12,1	10 931	10,2	1,50
<i>z toho</i>							
Strojírenství	594	0,9	601	0,9	705	0,7	0,25
Dopravní zařízení	319	0,5	442	0,7	530	0,5	0,54
<i>z toho</i>							
Automobilová výroba	85	0,1	92	0,1	91	0,1	0,21
Chemický průmysl	2 576	4,1	2 646	3,9	3 460	3,2	3,69
Textilní a oděvní výroba	331	0,5	270	0,4	179	0,2	0,25

Zdroj: Eurostat

Graf č. 3

Struktura dovozů EU 25 z Ruska v letech 2001, 2003, 2005; podíl v % na objemu dovozu z Ruska

Zdroj: Eurostat

2.2.1. Vstup Ruska do WTO

V první kapitole jsem na několika místech uvedla, že zavedení řady opatření v hospodářských vztazích mezi EU a Ruskem je podmíněno členstvím Ruska ve WTO. Rusko dosud není členem Světové obchodní organizace, i když podalo žádost o vstup do GATT již v roce 1993 a vlastní jednání o podmínkách vstupu byla zahájena o dva roky později. Obdobně jako v jiných případech (za nejvhodnější příklad považuji DPS) se původní optimistická očekávání nenaplnila a po 12 letech nemá Rusko dosud sjednáno všechny potřebné podmínky vstupu.

EU představuje klíčového obchodního partnera, který aktivně podporuje Rusko v přístupových jednáních. Významným mezníkem bylo proto uzavření bilaterální dohody mezi EU a Ruskem 21.5.2004, která obsahuje závazky, jež Rusko naplní po vstupu do

WTO.⁹¹ Dohoda, která představuje kompromisní řešení mezi požadavky obou stran, se týká především tarifního zatížení obchodu s průmyslovým a zemědělským zbožím, obchodu službami a energiemi.⁹² V klíčové otázce ceny energií se Rusko zavázalo zdvojnásobit ceny do roku 2010 pro domácí průmyslové odběratele, protože nižší ceny na vnitřním trhu zvýhodňují ruské producenty. Od vyšších cen energií se též očekává, že podnítí snahu je efektivněji využívat.⁹³

Cílem přístupových jednání Ruska do WTO samozřejmě není pouze členství jako takové, ale úsilí dosáhnout rovnováhy mezi možnými výhodami plynoucími z členství a poskytnutými ústupky ve formě snížení tarifů a otevření domácího trhu. Členství ve WTO, jak se lze dočíst na oficiálních internetových stránkách,⁹⁴ poskytne zemi zlepšení existujících podmínek pro přístup na cizí trhy a poskytne ruským vývozcům nediskriminační zacházení. Změna řady právních úprav v souladu se standardy WTO přispěje ke zlepšení klimatu pro zahraniční investice. Celkově by mělo dojít ke zvýšení možnosti predikce, stability a transparentnosti investičního prostředí v Rusku. Příliv zahraničních investic přinese do země nové technologie a know-how. Na druhé straně i ruští investoři budou mít rozšířené možnosti pro investování v členských zemích WTO. Od zvýšeného přílivu zahraničních výrobků, služeb a investic na ruský trh se očekává, že podnítí růst kvality domácí produkce a schopnost obstát v konkurenčním prostředí. Členství ve WTO přispěje k celkovému zlepšení postavení Ruska jako kompetentního obchodního partnera na současném světovém trhu. V neposlední řadě členství Ruska potvrdí samotný název obchodní organizace, která se nazývá světovou.

Kromě výše uvedených přínosů z členství ve WTO, které se však dle obecně převládajícího mínění, se kterým se ztotožňuji, projeví nejdříve ve střednědobém časovém horizontu, existuje celá řada negativních dopadů na hospodářství Ruska, které považuji za

---

⁹¹ Russia - WTO: EU-Russia deal brings Russia a step closer to WTO membership [online]. IP/04/673, Brussels, 21.5.2004 [cit. 2007-07-24]. Dostupný z [www: <http://ec.europa.eu/external_relations/russia/intro/ip04_673.htm>](http://ec.europa.eu/external_relations/russia/intro/ip04_673.htm).

⁹² Sjednané průměrné tarifní zatížení průmyslových výrobků poklesne ze současných 18% na 7,6%, tarifní zatížení zemědělské produkce bude 13%, rybích produktů 11%. Rusko se nadále zavázalo otevřít svůj trh pro široké spektrum služeb včetně služeb telekomunikačních, dopravních, finančních, poštovních, turistických. Závazek zahrnuje přeshraniční poskytování služeb i obchodní přítomnost.

⁹³ Rusko souhlasilo se zvýšením cen za zemní plyn na 49-57 USD do roku 2010. Cena zemního plynu pro průmyslové užití pro ruské odběratele by tak v budoucnu měla pokrývat náklady, zisk i investice potřebné pro průzkum nových nalezišť. Podmínkou však zůstává, že ruská naftová společnost Gazprom si může zachovat monopol na export zemního plynu.

⁹⁴ Aims and objectives of accession [online]. [cit. 2007-07-24]. Dostupný z [www: <http://www.wto.ru/russia.asp?f=dela&t=9>](http://www.wto.ru/russia.asp?f=dela&t=9).

nutné zmínit. Jak uvádí Razumnova,⁹⁵ Rusko je v současné době ve velké řadě oborů mezinárodně nekonkurenceschopné. Otevření trhu povede k zániku mnoha podniků především zpracovatelského průmyslu a k ochromení zemědělské výroby. Důsledkem toho bude mimo jiné vysoká nezaměstnanost. Specializace Ruska na nerostné suroviny se nebude moci změnit a země bude nadále vysoce závislá na vývoji světových trhů nerostných surovin. Celkově povede snížení hospodářské a sociální stability ve svém důsledku k politické dezintegraci.

Souhlasím s názorem, že v krátkodobém časovém horizontu v důsledku dovozu lacinějšího kvalitního zboží se může projevit, že ruská domácí produkce není mezinárodně konkurenceschopná. Negativně se promítne i zvýšení cen energií pro domácí ruské odběratele. Další hlediska, která uvádí Razumnova, považuji v tomto extrémním pojetí za přehnaná. Upozorňují však na skutečnost, že Rusko by nemělo spěchat se vstupem do WTO. Podstatně důležitější je stabilizovat a posílit domácí ekonomiku a politické prostředí. Pankov uvádí,⁹⁶ že i většina ruských podnikatelů je velice opatrných ve svých úsudcích o situaci v ruském podnikatelském prostředí po vstupu do WTO, nebo se dokonce vyjadřují otevřeně proti vstupu Ruska do WTO.

Vstup Ruska do WTO by mohl vést ke zlepšení vztahů s EU, protože realizace řady opatření v DPS nebo společném hospodářském prostoru je napojena na členství ve WTO. Vstup tedy pravděpodobně poskytne rámec pro další prohloubení vztahů EU a Ruska. V DPS byl formulován cíl hospodářské spolupráce vytvořit mezi EU a Ruskem zónu volného obchodu, aktuálním cílem společného hospodářského prostoru je vytvořit otevřený a jednotný trh, který by měl, dle vyjádření v cestovní mapě k tomuto prostoru, představovat ještě vyšší stupeň integrace. Skutečností ale zůstává, že ani ohledně vybudování zóny volného obchodu mezi Ruskem a EU nebyly dosud učiněny žádné praktické kroky.

Existuje řada přínosů a nákladů spojených s vytvořením zóny volného obchodu. Pankov vidí přínosy především na straně EU, která vytvořením zóny volného obchodu zvýší objem svých dovozů na rozsáhlý ruský trh, přičemž vytvoření zóny volného obchodu není pro ni spojeno s žádnými riziky. Rusko naopak pocítí záporné dopady ihned, pozitivní efekty se projeví až ve střednědobém časovém horizontu. K okamžitě působícím efektům

---

⁹⁵ RAZUMNOVA, L., *Rossija – WTO: interesy rossijskich eksporterov*, s. 17n.

⁹⁶ PANKOV, V., *Free Trade Between Russia and the EU: Pros and Cons*, s. 114.

bude patřit zvýšení konkurenčního tlaku na domácí výrobu v důsledku očekávaného zvýšení objemu dovozů z EU. Ty povedou i ke snížení přebytku obchodní bilance, který Rusko vykazuje dlouhodobě v obchodních vztazích s EU. Významným zásahem do státního rozpočtu bude i snížení příjmu z celních poplatků.⁹⁷

Dle mého názoru budou z vytvoření zóny volného obchodu profitovat skutečně v první řadě a ihned země EU. V současné době je totiž kolem 70% ruských vývozů do EU bez celního zatížení. EU navíc zdůrazňuje roli Ruska jako nejistého dodavatele, na kterém se snaží dosáhnout nezávislosti diverzifikací svých importů ropy a zemního plynu. V dlouhodobém časovém horizontu se tak očekává pokles podílu obchodu s EU v procentním vyjádření na celkovém objemu zahraničního obchodu Ruska. Může se zdát, že Rusko ani ZVO s EU nepotřebuje. Nelze však opomenout skutečnost, že postupné formování zóny volného obchodu by mohlo pomoci vyřešit stěžejní strategický úkol ruského zahraničního obchodu – diverzifikaci exportů navýšením podílu hotových výrobků. V tomto směru zóna volného obchodu představuje příležitost pro rozvoj podnikatelské činnosti.

Na základě uvedených důvodů by vytvoření zóny volného obchodu nemělo být hlavním bodem ve vztazích mezi EU a Ruskem. Při sjednávání podmínek jejího vytvoření je nutné vyhnout se pesimismu i přehnaným očekáváním. Z časového hlediska se mi jeví jako reálné uskutečnit zónu volného obchodu do roku 2020 za předpokladu, že se kolem roku 2010 podaří dojednat podmínky jejího postupného vytvoření.

EU však nepředstavuje jediný směr integračních snah Ruska. Podstatně větší příležitosti pro zvýšení exportu ruských hotových výrobků neleží na evropském trhu, ale na trzích v zemích SNS a v oblasti Asie a Tichomoří. Zde je Rusko členem Asijsko-tichomořského hospodářského společenství (dále APEC), v rámci kterého se plánuje vytvoření zóny volného obchodu do roku 2020. Ve střednědobém časovém horizontu se předpokládá nárůst obchodu s Asií na úkor poklesu objemu obchodu s evropskými státy. Asijským směrem probíhá i budování produktovodů, kde Rusko může uspokojit vysokou poptávku po energetických zdrojích.⁹⁸

---

⁹⁷ PANKOV, V., Free Trade Between Russia and the EU: Pros and Cons, s. 115-117.

⁹⁸ K tématu energetické strategie Ruska viz blíže GÖTZ, R., Russlands Energiestrategie und die Energieversorgung Europas.

Rusko usiluje i o hospodářskou integraci v rámci SNS. Stupeň vzájemné provázanosti ekonomik SNS se však od roku 1990 neustále snižuje, proces dezintegrace bývalého sovětského prostoru se pouze zvětšuje. V současné době existuje na území SNS Jednotný hospodářský prostor, který zahrnuje Rusko, Ukrajinu, Bělorusko a Kazachstán a jehož střednědobým cílem je též vytvoření zóny volného obchodu.

Dle Obolenského postrádá současná zahraničně-obchodní politika Ruska jasný strategický cíl.⁹⁹ Z tabulky č. 3 je zjevné, že oblast EU, SNS a APEC tvoří více než 80% objemu zahraničního obchodu Ruska. Domnívám se, že toto geografické zaměření se bude nadále rozvíjet. Rusko se vzhledem ke své poloze nemůže obejít bez hospodářských kontaktů s Evropou a s Asií. Cesta Ruska k naznačené hlubší integraci do světové ekonomiky pak vede přes WTO.

2.3. Nejednotnost zahraniční politiky EU a členských států

Evropská unie během svého historického vývoje dospěla od výhradně ekonomického sdružení k seskupení, které mimo jiné v důsledku svého hospodářského významu přijímá i odpovědnost za realizaci zahraniční politiky. Tato úloha Evropské unie, která dříve zůstávala výhradně v pravomoci jednotlivých členských států, výrazně vzrostla během posledních 15 let. Přispěl k tomu značně i politický vývoj ve střední a východní Evropě, kde došlo k ukončení vlády socialistických režimů.

V souvislosti s narůstající rolí Evropské unie jako jednotného aktéra v zahraničních vztazích docházelo i ke změnám a vývoji pravomocí jednotlivých unijních institucí. Komise obdržela především po pádu socialismu ve střední a východní Evropě řadu nových nástrojů pro hospodářskou pomoc a technickou asistenci. Tyto nástroje byly nejprve zamýšleny, aby pomohly konsolidovat přechod k demokracii a k tržnímu hospodářství. Brzy to vedlo k největší roli Komise jako instituce v procesu rozšíření Evropské unie o bývalé státy střední a východní Evropy. Význam Parlamentu také postupně vzrůstal. Parlament získal i některé pravomoci v zahraničních záležitostech, zvláště v oblasti demokracie a lidských práv. Zde využívá především své rozpočtové pravomoci na vytváření zvláštního rozpočtu na podporu demokracie v rámci Evropské iniciativy za demokracii a lidská práva.¹⁰⁰ Rada EU posílila svoji institucionální roli

---

⁹⁹ OBOLENSKIJ, V., Prisojedinenie Rossii k WTO i jejo učastije v integracii, s. 25.

¹⁰⁰ TICHÝ, L.; ARNOLD, R.; SVOBODA, P., Evropské právo, s. 92-112.

jmenováním vysokého zástupce pro zahraničních a bezpečnostní politiku v osobě Javieru Solany. Předpokládaným vrcholem tohoto institucionální vývoje mělo být zřízení pozice ministra zahraničí Evropské unie, kterou předpokládal návrh Ústavy.¹⁰¹ Zde se očekává, že se tím zvýší důvěra a autorita Evropské unie jako činitele v zahraniční politice.

Navzdory úsilí o sjednocení zahraniční politiky členských států Evropské unie prostřednictvím společné zahraniční a bezpečnostní politiky se v zahraničních vztazích i nadále projevují výrazně zájmy a preference jednotlivých členských států. Jedním ze sporných momentů mezi členskými státy je, ve kterých geografických oblastech by se měla společná zahraniční a bezpečnostní politika aktivně rozvíjet. Různé země se zasazují o vybudování privilegovaných vztahů nebo vysokou angažovanost v různých částech světa. Vztahy s Ruskem v tomto ohledu nepovažují za výjimku, dokonce bych je označila za téměř učebnicový příklad této skutečnosti.

Jednotlivé členské státy přirozeně směřují k tomu, aby upřednostňovaly sousední státy, které jsou jim geograficky nejbližší. Většinou se v reakcích zahraniční politiky odrážejí historické zkušenosti. A tak Francie, Španělsko a Itálie upřednostňují Středomoří, Německo a státy střední Evropy se nejvíce zajímají o své severní sousedy, zatímco Velká Británie prioritizuje transatlantické vztahy. Bývalé koloniální mocnosti se obvykle velice váhavě angažují politicky ve svých bývalých koloniích, jako v případě Francie a Španělska v Maghrebu. Na straně Německa lze dědictvím druhé světové války vysvětlit i málo kritický přístup vůči Rusku a vysoký zájem o východoevropské dění. Na druhou stranu státy Pobaltí a střední Evropy pod vlivem prožité okupace Sovětským svazem zastávají vůči současnému Rusku neústupnou pozici. Představu o spektru existujících odlišností v zahraniční politice jednotlivých členských států Evropské unie podává následující obecný přehled:¹⁰²

Geografické preference:

- sever upřednostňuje sever

---

¹⁰¹ Konference vlád zástupců členských států, Smlouva o Ústavě pro Evropu, část I, hlava IV, článek I-28: Ministr zahraničních věcí Unie.

Summit EU konaný v červnu 2007 změnil označení *ministr zahraničí* na *vysoký zástupce Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku*. Viz Summit vytvořil mandát pro evropskou Smlouvu o reformě [online]. 25.6.2007 [cit. 2007-07-15]. Dostupný z <http://www.euractiv.cz/budoucnost-eu/clanek/summit-vytvoril-mandat-pro-evropskou-smlouvu-o-reforme>.

¹⁰² EMERSON, M.; VAHL, M. aj., The Reluctant Debutante: The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood, s. 3-6.

- jih upřednostňuje jih

Náklonnost bývalých koloniálních velmocí:

- Francie a Španělsko vůči Maghrebu
- Rakousko vůči Balkánu

Citlivost v minulosti kolonizovaných nebo okupovaných zemí:

- státy Pobaltí a střední Evropy vůči Rusku

Citlivost z druhé světové války:

- Německo vůči Izraeli a Rusku

Odlišné vize Evropy:

- jednotná, demokratická Evropa
- silné, regulovatelné jádro Evropy

Odlišné světové názory:

- nový evropský atlanticismus
- starý evropský gaullismus.

Uvedené zahraničně-politické odlišnosti jednotlivých členských států mohou příležitostně zmařit zahraničně-politické cíle, které sleduje Evropská unie jako celek.

V počátcích po rozpadu Sovětského svazu byla politika Evropské unie vůči státům bývalého Sovětského svazu spíše jednotná. Politika vůči Rusku byla založena na sledování zájmů a politických hodnot. Prezident Jelcin usiloval vést Rusko k mírovému rozdělení Sovětského svazu a směrem k vnitřní demokracii. Během 90. let politika vůči nově vzniklému Společenství nezávislých států byla odstupňovaná na základě velikosti a blízkosti. Jak uvádí Emerson a Vahl,¹⁰³ vztahy s Ruskem byly na prvním místě, následovány vztahy s Ukrajinou, dalšími západními státy Společenství nezávislých států a na posledním místě střední Asií. Politický přechod směrem k demokracii, právnímu státu a lidským právům byl centrálním rysem jednotné politiky EU vůči bývalému Sovětskému svazu v začátcích postsovětského období. Existovaly samozřejmě rozdíly v prioritách mezi členskými státy, ale ty byly spíše otázkou geografickou. Tak například přednostní zájem o rozvoj vztahů s novým Ruskem a rozhodnutí o rozšíření Evropské unie o státy střední a východní Evropy v první polovině 90. let bylo vyváženo vytvořením Barcelonského procesu, kterým se zakotvila důležitost středomořské oblasti ve vnějších

---

¹⁰³ EMERSON, M.; VAHL, M. aj., *The Reluctant Debutante: The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood*, s. 16.

vztazích Evropské unie. Geografický faktor byl i zřejmý ve vytvoření Severské dimenze na konci 90. let.

Velké rozdíly v rámci Evropské unie se objevily výrazně během druhého funkčního období prezidenta Putina. Uvedu zde dvě zjevné události s rozsáhlými vnitřními důsledky, které ilustrují nejednotnost politické linie Evropské unie a členských států ve vztazích k Rusku. K první patřilo prohlášení italského premiéra Berlusconiho na tiskové konferenci v listopadu 2003 po skončení summitu Evropské unie a Ruska v Římě, kdy otevřeně podpořil vojenský zásah Ruska v Čečensku. Toto prohlášení vyvolalo značnou kritiku ze strany Evropské unie. Následovala četná prohlášení unijních představitelů, která stanovisko italského premiéra označovala za odlišné od pozice EU.¹⁰⁴ Toto byla však jenom jedna z výrazných událostí, která oslabila navenek proklamovaný jednotný postup Evropské unie ve vztazích s Ruskem. Ve svém důsledku vedla k tomu, že se téma revize vztahů s Ruskem stalo následujícího půl roku dominantním bodem agendy unijních institucí.¹⁰⁵ K další výrazné události, kdy se projevil nejednotný postoj členských států, patřila „oranžová revoluce“ na Ukrajině v roce 2004. Řada nových členských států v čele s Polskem a Litvou aktivně podporovala angažovanost Evropské unie v Ukrajině, včetně možnosti uznat Ukrajinu jako případného kandidáta na členství v EU, a současně volala po nekompromisním postupu vůči stále více autoritářskému Rusku.

Existuje řada dalších dokladů o nesledování jednotné linie vůči Rusku ze strany členských států. Například v roce 2002, kdy se intenzivně projednávala otázka Kaliningradu a jeho postavení v rozšířené Evropské unii, Francie a Itálie se vyjádřily souhlasně k některým požadavkům Ruska proti názoru EU. V roce 2004 prezident Chirac i kancléř Schröder kritizovali nový postoj vůči Rusku, který schválila Rada v únoru 2004. V roce 2005 Francie a Itálie podporovaly stanovisko Ruska ohledně čtyř společných prostorů, kdy Rusko chtělo každý prostor přijmout odděleně, zatímco Evropská unie zastávala stanovisko schválit čtyři navrhované prostory jako jeden celek.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ Jako příklad uvádíme výňatek z rezoluce Evropského parlamentu k předmětnému summitu EU a Ruska: „Evropský parlament odsuzuje prohlášení prezidenta Rady, Silvia Berlusconiho, týkající se Čečenska učiněné během závěrečné tiskové konference o výsledcích summitu EU-Rusko, kdy ospravedlnil ruský vojenský zásah v této oblasti; zdůrazňuje, že tato stanoviska neodráží oficiální pozici Evropské unie ke konfliktu v Čečensku.“ Evropský parlament, European Parliament resolution on the EU-Russia summit (Rome, 6 November 2003), s. 2.

¹⁰⁵ Blíže viz kapitola 1.3.

¹⁰⁶ EMERSON, M.; VAHL, M. aj., *The Reluctant Debutante: The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood*, s. 17.

Nové členské státy Evropské unie vnesly do vnějších vztahů geografický prvek východu – tím mám na mysli zaměření na nové východní sousedy rozšířené EU. Způsob, jak jednat s Ruskem, představuje zásadní otázku pro pobaltské země. Ty považují svého velkého souseda i řadu let po osamostatnění za geopolitickou, hospodářskou a politickou hrozbu.¹⁰⁷ Očekávání, že nové členské státy a především pobaltské země vnesou do vnějších vztahů EU s Ruskem nové impulsy a kritický postoj, se dosud nepotvrdila. Jak uvádí Král,¹⁰⁸ hlavní překážkou je skutečnost, že pobaltské republiky jsou nové členské země a malé státy, které mají na formulování zahraniční politiky EU relativně malý vliv.

Zdá se mi tak, že některé ze starých členských států většinou udržují s Ruskem specifické vztahy a krátkodobě je měnit nebudou. Shodují se tak s názorem, že v současné době neexistuje žádný společný postoj Evropské unie k tomu, jak jednat s Ruskem.¹⁰⁹ U nových členských zemí, především pobaltských států, lze pozorovat rozčarování z toho, že EU nezastává v jednáních s Ruskem jednotná stanoviska a neřeší jejich obavy z vnitřního vývoje v Rusku.

Velký důraz na rozvoj bilaterálních vztahů klade ale i samotné Rusko, které tyto vztahy upřednostňuje před rozvojem vztahů s Evropskou unií jako seskupením. Až do nedávné doby nejenom Rusko vnímalo Evropskou unii jako spíše okrajového činitele v otázkách politiky a bezpečnosti v Evropě. Tento postoj byl dán zúženým náhledem na Evropskou unii jako pouze na účelový hospodářský blok. Určité změny dostal tento postoj až za prezidenta Putina, který více méně uznal Evropskou unii za uskupení, které je klíčové pro důležité zájmy Ruska, a začal s ním odpovídajícím způsobem jednat. Evropská unie je nahlížena jako hospodářská mocnost, se kterou by mělo Rusko hledat privilegované hospodářské vztahy a využívat ji jako prostředek pro získání zahraničních investic a technické pomoci. Dále je EU pro Rusko možný politický spojenec při přetváření bezpečnostní architektury Evropy. Je to organizace, se kterou Rusko může a vlastně musí hledat privilegovaný vztah nejenom v otázkách obchodu, ale i politiky a bezpečnosti.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ Pobaltské státy – Estonsko, Lotyšsko, Litevsko – mají s Ruskem řadu „otevřených“ bodů. Patří nebo v nedávné minulosti patřila k nim otázka vymezení hranic, ruské menšiny (30% obyvatelstva v Lotyšsku), dodávky zdrojů energie či platby za tranzitní náklady přes produktovody. Blíže srovnej KRÁL, D.; PACHTA, L., *Zahraniční politika rozšíření Evropské unie: témata, výzvy, perspektivy*, s. 35nn.

¹⁰⁸ KRÁL, D.; PACHTA, L., *Zahraniční politika rozšíření Evropské unie: témata, výzvy, perspektivy*, s. 37.

¹⁰⁹ Z českých autorů uvádí tento názor například KRATOCHVÍL, P. *Evropská unie a Rusko: klopýtavě kupředu?* nebo KRÁL, D.; PACHTA, L., *Zahraniční politika rozšíření Evropské unie: témata, výzvy, perspektivy*, s. 35n.

¹¹⁰ HAUKKALA, H., *The Relevance of Norms and Values in the EU's Russia Policy*, s. 10.

Domnívám se však, že Rusko nepovažuje Evropskou unii za politicko-mocensky rovnocenného partnera a bude i nadále hledat možnosti, jak rozvíjet bilaterální vztahy s vybranými členskými státy, které považuje za sobě rovnocenné a především užitečnější partnery pro jednání. Nad touto skutečností a konkrétními příklady sledování úzké zájmové linie členského státu EU v dvoustranných vztazích se zamýšlím v následujícím výkladu.

2.4. Existence bilaterálních vztahů s Ruskem na příkladu Německa

Dle Pavlova,¹¹¹ jehož stanovisko též sdílím, byla evropská politika Ruska v minulosti v kladném i záporném smyslu nerozlučně spojena s Německem. To představovalo pro Rusko vojensko-politického a obchodně-hospodářského partnera. Tato situace přetrvává dodnes, již však za podstatně změněných vnějších okolností. Obchodně-hospodářské vztahy s Německem mají velký význam pro probíhající hospodářské reformy v Rusku a politické vazby umožňují navazování vztahů s Evropou.

O významu vztahů Ruska a Německa se v roce 2004 vyjádřil výstižně i G. Schröder: „Nikdy dříve v naší historii nebyly vztahy mezi Německem a Ruskem tak blízké a tak pevné jako jsou nyní: naše stanoviska k otázkám mezinárodní důležitosti jsou podobná, zatímco Německo je ruským hospodářským partnerem číslo jedna – jenom minulý rok objem německo-ruského obchodu zaznamenal nový rekord. Kulturní výměnné programy mezi našimi národy jsou úspěšné. Konečně, a to je asi nejdůležitější, Německo a Rusko jsou na prahu strategického partnerství za vzkvétající Evropu a stabilní světový pořádek. ... Vědomí sdílených zájmů a hodnot nahradilo desetiletí hluboce zakořeněného nepřátelského smyšlení a chování. ... Evropa, Německo a Rusko usilují o stejné nebo podobné ústřední strategické cíle – vytvořit dlouhodobý mírový řád pro celou Evropu, stabilizovat společné sousedství na Středním východě, bojovat proti terorismu a šíření zbraní hromadného ničení a konečně rozvíjet účinný multilateralismus.“¹¹²

Tato slova bývalého německého kancléře z jeho příspěvku do ruského politicko-hospodářského časopisu Rusko v globální politice výrazně odrážejí specifika dvoustranných vztahů Německa a Ruska. Jak výstižně uvádí Kempe,¹¹³ patří k nim

---

¹¹¹ PAVLOV, N., Rossija i Germanija: nesostojaščijsja aljans?, s. 36.

¹¹² SCHRÖDER, G., Russia and Germany, s. 76.

¹¹³ KEMPE, I., From a European Neighbourhood Policy toward a New Ostpolitik – The Potential Impact of German Policy, s. 5, 13.

vysoký stupeň personalizace, absence důrazu na dodržování společných hodnot a existence četných dvoustranných politických iniciativ, které ve svém důsledku mohou i poškozovat zájmy dalších členských států a Evropské unie jako celku.

2.4.1. Osobní charakter vztahů

Existuje řada důvodů, proč se kancléř Schröder tak přátelsky vyjadřoval o Rusku. Jak se lze dočíst v navazujícím kritickém komentáři,¹¹⁴ výhody plynoucí ze spolupráce jsou pro obě země nesmírné. Rusko v současné době konečně splácí Německu svůj nezanedbatelný zahraniční dluh a Německo zůstává jeho největším obchodním partnerem mimo SNS. Kancléř Schröder se většinou nevyjadřoval k porušování lidských práv v Čečensku či zasahování do svobody projevu v Rusku, za což sice neunikal poznámkám tisku,¹¹⁵ ale získal naopak důvěru svého politického partnera. Schröder byl jedním z prvních gratulantů k Putinově znovuzvolení do prezidentského úřadu v době, kdy narůstala v Evropské unii nedůvěra v jeho autoritativní modernizace a kdy se otevřeněji začínaly vyhrcovat rozdílné zájmy Evropské unie i Ruska. Podle toho také německo-ruské vztahy byly především utvářené zájmy než hodnotami a kancléř Schröder usiloval přednostně o podporu německých hospodářských zájmů.

Vyhraněné bilaterální vztahy ruského prezidenta Putina a německého kancléře Schrödera neuvítaly ani nové členské státy. Jako obzvláště reprezentativní příklad „bilaterálně neunijního“ charakteru rusko-německých vztahů uvádí Kempe¹¹⁶ dvě události z roku 2005 - oslavu 750tého výročí založení Kaliningradu a jednání o stavbě rusko-německého plynovodu pod Baltským mořem, který se vyhne Polsku, Ukrajině a pobaltským státům.

3.7.2005 Putin hostil francouzského prezidenta Chiraca a kancléře Schrödera při oslavách 750tého výročí založení města Kaliningradu. Současně nepozval na tuto oslavu státy sousedící s Kaliningradem, zástupce Polska a Litvy. Alexander Kwasniewski a Valdas Adamkus, prezidenti těchto zemí, tento čin interpretovali jako promyšlenou diplomatickou urážku, která odráží narůstající obtíže ve vztazích Ruska se zeměmi střední Evropy.

---

¹¹⁴ RAHR, A., Why Schröder Loves Russia, s. 84.

¹¹⁵ Jak uvádí Bastian a Götz, vztahy Německa k Rusku a především jejich osobní rozměr jsou předmětem časté kritiky ze strany německého tisku, opozice i veřejnosti. BASTIAN, K.; GÖTZ, R., Deutsch-russische Beziehungen im europäischen Kontext: zwischen Interessenallianz und strategischer Partnerschaft, s. 1.

¹¹⁶ KEMPE, I., From a European Neighbourhood Policy toward a New Ostpolitik – The Potential Impact of German Policy, s. 12.

V téže roce byli Schröder a Putin přítomni podpisu smlouvy mezi Gazpromem a firmami E.ON a BASF o výstavbě nového plynovodu mezi ruským městem Vyborg a severoněmeckým městem Greifswald. Nyní již bývalý kancléř je v současné době zaměstnancem Gazpromu ve funkci předsedy dozorčí rady tohoto severoevropského plynovodu, který má přivést plyn do Německa novou cestou - Baltským mořem. Němečtí politikové exkancléři vytýkají, že už tehdy myslel na své budoucí uplatnění a že popudil Polsko.¹¹⁷ To se oprávněně zlobí, že ho plynovod může odříznout od dodávek ruského plynu, aniž se to projeví na dodávkách do Německa a dalších západoevropských zemí.

Největší kritika těchto událostí z roku 2005 se objevila ze strany Polska a Litvy. Obě země považují dohodu o plynovodu za porušení jejich strategických zájmů. Navíc pobaltské země s nedůvěrou hodnotí veškeré německo-ruské akce, protože jedna z nich (pakt Molotov-Ribbentrop z roku 1939) vedla ke ztrátě jejich samostatnosti. Bez zohlednění těchto odkazů minulosti se však středoevropské země obávají snížení příjmů z transitu energií přes jejich území. Takto koncipované bilaterální vztahy Ruska a Německa narušují důvěru nových členských států, že se vztahy s Ruskem budou odvíjet v rámci unijního rámce.¹¹⁸

Změna osoby kancléře spíše ovlivnila styl, ne však podstatu vztahů Německa s Ruskem. V oficiálních tvrzeních – pokud vezmu za příklad koaliční smlouvu mezi SPD a CDU-CSU, která by již měla odrážet směřování nové kancléřky Merkelové – se sice zdůrazňuje bilaterální přístup Německa a Ruska, současně však v okolí těchto tvrzení stojí jejich zasazení do celounijního rámce pomocí výrazů *společně s našimi evropskými partnery, na úrovni bilaterálních vztahů i na úrovni EU*. Stejně tak vedle důrazu na zájmově orientovanou spolupráci s Ruskem v oblasti obchodu a energetiky stojí tvrzení o směřování Ruska k demokracii a jeho orientace na evropské hodnoty.¹¹⁹ Praktická politika Německa a Ruska se však nemění.

---

¹¹⁷ Schröder kritizován za funkci ve firmě stavící plynovod [online]. 10.12.2005 [cit. 2007-03-12]. Dostupný z www: <http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2005/12/051210_germany_pipeline_0930.shtml>.

¹¹⁸ KEMPE, I., From a European Neighbourhood Policy toward a New Ostpolitik – The Potential Impact of German Policy, s. 12.

¹¹⁹ Jedná se o bod 9.4. Stabilita, bezpečnost a spolupráce v Evropě a ve světě, který uvádím v doslovném znění: „Usilujeme společně s našimi evropskými partnery o strategické partnerství s Ruskem, které rozvíjíme na úrovni dvoustranných vztahů a na úrovni EU ve všech oblastech. Německo má obzvláštní zájem na tom, aby se obtížná modernizace země podpořila zesílenou politickou, hospodářskou a společenskou spoluprací. Cílem zůstává Rusko, které prosperuje a které úspěšně zvládne změnu ke stabilní demokracii - za současné orientace na hodnoty, kterým je Evropa zavázána, a se zohledněním své tradice. Chceme rozvíjet obchod a vytvořit dlouhodobé energetické partnerství bez jednostranných závislostí. Rusko pro nás zůstává důležitý partner při

2.4.2. *Dvoustranné rusko-německé iniciativy*

Rusko-německé obchodní vztahy jsou velmi rozvinuté (viz samostatný bod 2.4.3.). Současně je Německo zastoupeno v desítkách ruských měst kulturními a vědeckými zařízeními. Rusko je hlavním adresátem německé zahraniční kulturní politiky. Partnerství existují na úrovni spolkových zemí, měst i obcí. Také na politické úrovni byla od roku 1990 uzavřena řada dvoustranných dohod.¹²⁰ Od roku 1998 se koná pravidelná každoroční výměna názorů na úrovni ministrů v rámci mezivládních konzultací. Obě strany jsou zapojeny do diskusních skupin jako jsou Petrohradský dialog¹²¹ a německo-ruské fórum.¹²² Mimo to se ještě často setkávají čelní političtí představitelé.

Německo se stalo hlavním zastáncem zájmů Ruska již za Schröderova předchůdce Helmuta Kohla. Německo poskytlo rozsáhlou pomoc Rusku na počátku 90. let, v době, kdy se zhroutil tamní sociální a hospodářský systém. Německo nikdy nezapomnělo, jakou úlohu hrál Gorbačov a Jelcin při znovusjednocení jejich země. Německo tak energicky dodnes hájí zájmy Ruska na půdě Evropské unie a Rusko na německou podporu adekvátně reaguje. Německé společnosti dostaly nabídku investovat v Rusku, včetně

řešení regionálních a globálních problémů, v boji proti mezinárodnímu terorismu a ve vztazích se státy v jeho bezprostředním sousedství. Nabídky Německa a EU podpořit Rusko při vytvoření lepších rámcových podmínek pro politické řešení čečenského konfliktu zůstávají nadále v platnosti. Chceme naše vztahy s Ruskem tak uspořádat, že budou zahrnovat naše společné sousedy v duchu přátelství a důvěry.

Vztahy k ostatním státům východní Evropy, k zemím jižního Kavkazu a střední Asie budeme budovat na základě společných hodnot. Zůstává naším cílem podporovat demokratický a hospodářský reformní proces na Ukrajině. Stojíme za uskutečněním cesty na prohloubení a zesílení vztahů mezi EU a Ukrajinou, která byla ukázána v rozhodnutí EU z 21.2.2005. Chceme, aby Ukrajina našla své místo v Evropě. Společně s našimi partnery v EU usilujeme o posílení demokracie, právního státu a lidských práv v Bělorusku.“

Gemeinsam für Deutschland – mit Mut und Menschlichkeit. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD, s. 134.

¹²⁰ Patří k nim mimo jiné Dohoda o dobrém sousedství, partnerství a spolupráci (1990), Dohoda o spolupráci v oblasti pracovních podmínek a sociálního systému (1990), Dohoda o spolupráci při ochraně životního prostředí (1992), Dohoda o vzájemné pomoci při katastrofách (1992), Dohoda o spolupráci při mezinárodní silniční a vzdušné dopravě (1993), Dohoda o zřízení společné komise pro zpracování nedávných dějin (1997), Dohoda o usnadnění cestování (2003), Dohoda o politické spolupráci mezi mládeží (2003). Viz GÖTZ, R., Deutschland und Russland – „strategische Partner“?, s. 15.

¹²¹ Petrohradský dialog představuje společnou iniciativu ruského prezidenta Putina a německého kancléře Schrödera. Setkání v jeho rámci se konají od roku 2001. Jejich cílem je *podporovat porozumění mezi Německem a Ruskem, prohloubit spolupráci ve všech oblastech společnosti, působit proti předsudkům ve vnímání druhé země a tím dát nové impulsy německo-ruským vztahům*. Jedná se o otevřené diskusní fórum, které se věnuje dobovým otázkám a otázkám rusko-německých vztahů. Koná se jedenkrát ročně střídavě v Rusku a Německu. Zapojují se do něho vládní i nevládní instituce a organizace. Za každou zemi se účastní dialogu asi 50 zástupců veřejného života a mladých elit ze všech společenských oblastí. Blíže viz Petersburger Dialog E.V., Ziele und Aufgaben des Petersburger Dialogs.

¹²² Německo-ruské fórum slouží pro zajištění organizace dialogu a setkání mezi německou a ruskou společností. Spolupracuje s nestátními organizacemi, nadacemi, vládními zařízeními a podniky v Německu a Rusku. Fórum organizuje konference, semináře, workshopy a diskusní jednání o základních tématech německo-ruských vztahů. Těžiště jeho aktivit spočívá v oblasti politiky, hospodářství, kultury, podpory mládeže a regionální spolupráci. Podílí se též na organizaci Petrohradského dialogu. blíže viz Deutsch-Russisches Forum E.V., Tätigkeitsbereiche.

energetického sektoru, německé společnosti mohou vlastnit podíl na největším ruském producentu zemního plynu, Gazpromu (E.ON vlastní 6,5%). Německo mělo vždy zvláštní přístup k Rusku na rozdíl od ostatních západních zemí. Úzká obchodní spolupráce začala již v polovině 70. let, obzvláště v energetickém sektoru. V té době byly obě vlády zainteresovány na posílení obchodu jako nástroje pro rozvoj vzájemných kontaktů. Němečtí obchodníci dokonce pro obchody v Rusku obdrželi státem kryté exportní záruky na ochranu před případnými obchodními riziky od pojišťovací společnosti Hermes. Německo a Rusko tak mají dodnes lepší dvoustranné vztahy než má Rusko a EU.¹²³

Německo-ruské vztahy byly a jsou spíše pragmatickou spoluprací, která spočívá na zájmech obou partnerů, především na hospodářské spolupráci, která je doplněna politickou a občansko-společenskou spoluprací.

2.4.3. Rusko-německé hospodářské vztahy

Rusko-německé hospodářské vztahy představují nosný pilíř hospodářské spolupráce mezi EU a Ruskem. Vztahy zažily během prvního volebního období ruského prezidenta Putina pozoruhodný rozmach. Za určující faktory tohoto rozmachu považují stabilizaci hospodářské a finanční situace země a vysokou míru podpory v rámci dvoustranné spolupráce, kterou vyjadřují čelní politici a hospodářští představitelé. Hospodářská spolupráce s Ruskem zůstává na pragmatické úrovni a zahrnuje stále více oborů. Jak uvádí Meier,¹²⁴ ke klíčovým oblastem spolupráce patří obchodní výměna, investiční činnost, technická pomoc a poradenství a finanční spolupráce. Mimořádný rozsah a obsah této spolupráce ilustruji v následujícím výkladu.

Německo je nejdůležitějším obchodním partnerem Ruska a obchod s ním tvoří v průměru kolem 10% ruského zahraničního obchodu, na žebříčku obchodních partnerů Německa se Rusko pohybovalo v minulých letech až v druhé desítce dle pořadí zemí.¹²⁵ Rusko je pro Německo v současné době nejrychleji rostoucí trh pro jeho vývozy. Z tabulky 7 je patrné, že obchodní bilance je dlouhodobě aktivní ve prospěch Ruska. Nárůst německých vývozu

---

¹²³ KEMPE, I., From a European Neighbourhood Policy toward a New Ostpolitik – The Potential Impact of German Policy, s. 5-6.

¹²⁴ MEIER, C., Deutsch-Russische Wirtschaftsbeziehungen unter Putin, s. 7.

¹²⁵ Statistisches Bundesamt, Statistisches Jahrbuch 2006 für die Bundesrepublik Deutschland.

nepřevyšuje totiž nárůst cen energetických zdrojů, které mají hlavní vliv na meziročním zvýšení objemu vývozu Ruska.

Tabulka č. 7

Vzájemné vývozy Ruska a Německa v období 2000-2005; hodnoty v mil. €

Mil. €	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Rusko	14 700,7	14 366,8	13 178,0	14 230,7	16 335,1	21 621,0
Německo	6 660,0	10 257,6	11 373,7	12 119,9	14 988,1	17 281,5
Saldo	8 040,7	4 109,2	1 804,3	2 110,8	1 347,0	4 339,5

Zdroj: Statistisches Bundesamt, Statistisches Jahrbuch 2006 für die Bundesrepublik Deutschland.

Ruské vývozy do Německa zůstávají ve své struktuře dlouhodobě poměrně stabilní a zahrnují z 90% suroviny (ropa, plyn) a ropné deriváty. Hotové výrobky tvoří pouze kolem 3% z objemu ruského exportu. Důležitost Ruska jako dodavatele energetických surovin je pro Německo zásadní stejně jako pro ostatní členské státy EU. Poměr ruských dovozů ropy a plynu je vysoký a činí kolem 35% u ropy a 40% u zemního plynu z celkového objemu německých dovozů těchto surovin.¹²⁶

Objem německých vývozu do Ruska dlouhodobě roste, přesto – především vlivem prudké změny ceny ropy a zemního plynu v posledních letech – zůstává navzdory tomuto meziročnímu nárůstu bilance obchodu s Ruskem ve prospěch Německa negativní. Ve zbožové struktuře exportu dominují s poměrem kolem 80% hotové výrobky s převahou strojů, elektrotechnických produktů a dopravních prostředků. Německé vývozy výrazně profitují z nárůstu vnitřní poptávky, která je mimo jiné podpořena i zhodnocováním rublu vůči euru. Vývoz německých podniků do Ruska spolková vláda podporuje i nadále vývozními zárukami, které jsou poskytovány prostřednictvím Euler-Hermes Kreditversicherungs-AG.¹²⁷

¹²⁶ Statistisches Bundesamt, Statistisches Jahrbuch 2006 für die Bundesrepublik Deutschland.

¹²⁷ MEIER, C., Deutsch-Russische Wirtschaftsbeziehungen unter Putin, s. 7-10

Investiční činnost Ruska v Německu je poměrně malá. V Německu je registrováno asi 100 podniků s ruským kapitálem a výše ruských zahraničních investic dosahuje 1 mld. €. Z toho většina investic připadá na činnosti spojené s plynovým a ropným hospodářstvím.¹²⁸ Naopak Německo se v současné době nachází s více než 10 mld. kumulovaných celkových investic¹²⁹ uskutečněných v Rusku od počátku 90. let na pátém místě mezi hlavními investorskými zeměmi.¹³⁰

Tabulka č. 8

Objem zahraničních investic do hospodářství Ruska dle zemí ve vybraných letech období 1995 – 2005, mil. USD

	Mil. USD	%	Poř.	Mil. USD	%	Poř.	Mil. USD	%	Poř.	Mil. USD	%	Poř.
	1995			2000			2003			2005		
Celkové investice	2983	100	-	10958	100	-	29699	100	-	53651	100	-
z toho ze země												
Lucembursko	4	0,1	10	203	1,9	8	2240	7,5	5	13841	25,8	1
Nizozemí	85	2,9	6	1231	11,2	4	1743	5,9	6	8898	16,6	2
Velká Británie	183	6,1	4	599	5,5	7	4620	15,6	1	8588	16,0	3
Kypr	40	1,3	8	1448	13,2	3	4203	14,2	3	5115	9,5	4
Německo	308	10,3	3	1468	13,4	2	4305	14,5	2	3010	5,6	5
Švýcarsko	436	14,6	2	784	7,2	5	1068	3,6	9	2014	3,7	6
USA	832	27,9	1	1594	14,6	1	1125	3,8	8	1554	2,9	7
Francie	108	3,6	5	743	6,8	6	3712	12,5	4	1428	2,7	8
Panenské ostrovy brit.	17	0,6	9	137	1,3	9	1452	4,9	7	1211	2,3	9
Rakousko	81	2,7	7	79	0,7	10	394	1,3	10	1057	2,0	10

¹²⁸ Botschaft der Russischen Föderation in der Bundesrepublik Deutschland, Wirtschaftsbeziehungen Russland-Deutschland.

¹²⁹ Pod pojmem zahraniční investice se rozumí v pojetí ruského statistického úřadu tři kategorie – přímé investice, portfoliové investice a ostatní investice, mezi které se řadí obchodní úvěry a půjčky mezinárodních investorů na dobu kratší než 120 dnů. Federalnaja služba gosudarstvennoj statistiki. Metodologičeskije pojasnenija [online]. [cit. 2007-03-11]. Dostupný z [www: <http://www.gks.ru/free_doc/2006/b06_13/22-met.htm>](http://www.gks.ru/free_doc/2006/b06_13/22-met.htm).

¹³⁰ Ost-Ausschuss der deutschen Wirtschaft, Die deutsch-russischen Wirtschaftsbeziehungen, s. 10.

	Mil. USD	%	Poř.	Mil. USD	%	Poř.	Mil. USD	%	Poř.	Mil. USD	%	Poř.
	1995			2000			2003			2005		
Ostatní země	889	29,9	-	2672	24,2	-	4837	16,2	-	6935	12,9	-

Zdroj: Federalnaja služba gosudarstvennoj statistiki, Postuplenije inostrannyh investicij v ekonomiku Rossijskoj Federacii po osnovnym stranam.

Z tabulky 8 je patrné, že se pozice Německa jako zahraničního investora v jednotlivých letech výrazně měnila. V letech, kdy zastávalo přednější pozice, byly učiněny rozsáhlé investiční projekty v oblasti obchodu a automobilového průmyslu. Německo tak po dlouhé období zastávalo první pozici. V současnosti se německý kapitál dostává do Ruska často i zprostředkovaně přes jiné země. Na přednějších pozicích při srovnání kumulované celkové výše zahraničních investic figurují aktuálně Kypr, Lucembursko, Nizozemí a Velká Británie. Velký objem kyperských zahraničních investic je dán příchodem reinvestovaného ruského kapitálu. Z Lucemburska financovaly západní banky v posledních letech velké fúze, jako například převzetí ropného koncernu Sibneft Gaspromem. Nizozemské a britské investice byly uskutečněny v souvislosti s odkrytím nalezišť společností Royal Dutch Shell, Conoco-Phillips a TNK-BP.¹³¹

Hlavní podíl německých investic plyne do surovinového sektoru a obchodu. Protože je největší výnosnost investic v obchodní oblasti, jsou na ruském trhu přítomny velkoobchodní a maloobchodní společnosti jako METRO, REWE a OBI. Stále častěji zřizují německé podniky výrobní pobočky v Rusku nebo se připravují ke vstupu na ruský trh. Těžiště těchto aktivit spočívá ve spotřební oblasti, jako jsou potraviny, kosmetika, prací prášky, stavební materiály, nábytek, automobilový průmysl, elektrotechnika a telekomunikace.

Z hlediska regionálního zaměření stojí v centru pozornosti německé investiční činnosti Moskva, kde je zastoupeno asi 2700 německých firem, které zde tvoří největší zahraniční komunitu. Důvodem pro atraktivitu Moskvy jsou ohromné možnosti oblasti Moskva a též příznivá podpora hospodářské činnosti vedením města. Německé firmy ale zesilují postupně i svoji přítomnost v závislosti na oboru a účelu v jiných ruských regionech. Pro obchodní činnost jsou zajímavé kromě Moskvy i další regiony s vysokou kupní silou jako Petrohrad, republiky Baškortostan a Tatarstán a Chanty-Mansijský autonomní okruh. Jako

¹³¹ Ost-Ausschuss der deutschen Wirtschaft, Die deutsch-russischen Wirtschaftsbeziehungen, s. 10.

vhodné regiony pro umístění průmyslové výroby se vzhledem k přítomnosti odborných pracovníků a kooperativní správy ukázaly Moskevská a Novgorodská oblast a Čuvašská republika. V současnosti v celé Ruské federaci působí kolem 4000 německých podniků.¹³²

K podnikům, které se aktivně podílejí na investiční činnosti v Rusku, patří německé firmy zvučných jmen. V roce 2005 získala Dresdner Bank podíl na Gasprombank, Bertelsmann Group vstoupila do ruské televizní skupiny RenTV, Friedrichshafen AG založila společný podnik na výrobu automobilových dílů v Tatarstánu, Volkswagen AG zřizuje výrobní podnik v blízkosti Moskvy. K finančně i mediálně nejzajímavějšímu projektu patří dohoda o výstavbě plynovodu Baltským mořem mezi E.ON Ruhrgas, BASF a ruským Gaspromem. Gasprom se na projektu účastní 51%, německé firmy po 24,5%. Německo tak získá přímé napojení na velká naleziště zemního plynu a zprostředkovaně i Nizozemí a Velká Británie.¹³³

Přesto – jak uvádí Pavlov¹³⁴ – představuje investiční činnost Německa v Rusku „kapku v moři“ ve srovnání s reálnými možnostmi německé ekonomiky. Tato skutečnost, která platí dle mého názoru i o řadě dalších investorských zemí, je dána dosud stále nedostačujícími podmínkami v ruském hospodářství. Rámcové podmínky pro investiční činnost v Rusku se jistě zlepšily. Přispělo k tomu dle Meiera¹³⁵ mimo jiné nové právo na zakládání kapitálových společností, možnost nákupu pozemků pro zahraniční osoby a nové daňové sazby z příjmu, nový celní kodex, který má zajistit transparentnost celního řízení, a začínající podpora malého a středního podnikatelského sektoru. Ale navzdory těmto pokrokům je Rusko ještě dalece vzdálené představě o investičním ráji. Nové zákony se prosazují těžkopádně a nechávají hodně prostoru pro svévolné jednání úřadů. Korupce zůstává i nadále široce rozšířenou skutečností. Málo výkonný je ruský finanční i bankovní sektor a pojišťovnictví. Velkým zásahem do důvěryhodnosti pro zahraniční investory byla krize kolem ropného koncernu Jukos.

Ruská vláda při politicko-hospodářské transformaci země spoléhala na technickou pomoc a poradenství z Německa, které patří k největším poskytovatelům hospodářské a finanční

---

¹³² MEIER, C., *Deutsch-Russische Wirtschaftsbeziehungen unter Putin*, s. 11.

¹³³ Ost-Ausschuss der deutschen Wirtschaft, *Die deutsch-russischen Wirtschaftsbeziehungen*, s. 11.

¹³⁴ PAVLOV, N., *Rossija i Germanija: nesostojaščijsja aljans?*, s. 38.

¹³⁵ MEIER, C., *Deutsch-Russische Wirtschaftsbeziehungen unter Putin*, s. 12.

pomoci Rusku a dalším zemím SNS.¹³⁶ Velký přínos měl program spolkové vlády Transform. Mezi léty 1993 a 2001 se v rámci programu Transform podpořilo více než 300 ruských projektů částkou 200 mil. €. Z této částky připadlo 44% na poradenství pro vládu, parlament a iniciativu ruského prezidenta na další vzdělávání především ruských manažerů, 44% podnikatelskému sektoru, 8% finančnímu sektoru a po 2% zemědělství a správě. Kolem třetiny prostředků bylo rezervováno pro ústřední státní správu, protože prvořadým cílem bylo zlepšit rámcové právní a administrativní podmínky, aby se odstranily překážky investiční činnosti pro německé podniky. Zbylá část prostředků byla vyčleněna pro regionální úroveň. V popředí stála výstavba soukromého podnikání, restrukturalizace podniků a zemědělského sektoru a vzdělávání odborníků a řídicích pracovníků malého a středního podnikatelského sektoru. Po dohodě s ruskou vládou bylo identifikováno několik klíčových oblastí pro tuto pomoc, ke kterým patřilo město a oblast Moskva, Petrohrad, Leningradská a Vladimírská oblast. Transform ale prospěl i německému hospodářství. Z prostředků tohoto programu bylo zpracováno komentované německé vydání ruského celního kodexu. V oblasti certifikace byl započat projekt mezi spolkovým úřadem pro zkoušky materiálu a ruským státním výborem pro stanovení norem na vybudování akreditačních míst v souladu s pravidly WTO.

Spolková vláda podporovala z těchto prostředků i iniciativu ruského prezidenta na vzdělávání vedoucích pracovníků ruského hospodářství. Ruští manažeři v rámci této iniciativy absolvují praxi v německém podniku a rozšíří si své vzdělání. Tato iniciativa přispívá k upevnování starých a navazování nových obchodních vztahů a též k zakládání společných podniků. Tuto iniciativu finančně zaštiťují kromě spolkové vlády i jednotlivé spolkové země.¹³⁷

Důležitým politickým krokem směrem k hladkému vývoji dvoustranné spolupráce bylo jednání o vyrovnání sovětského dluhu. Jak zdůrazňuje Pavlov,¹³⁸ z celkového zahraničního dluhu Ruska vůči mezinárodnímu společenství připadala počátkem 21. století jedna třetina na Německo, které je tak největším věřitelem Ruska. Sovětský dluh se skládal z dluhu vůči SRN a z dluhu z obchodu s NDR, který byl vyčíslen po sjednocení

---

¹³⁶ PAVLOV, N., *Rossija i Germanija: nesostojaščijsja aljans?*, s. 38.

¹³⁷ MEIER, C., *Deutsch-Russische Wirtschaftsbeziehungen unter Putin*, s. 13n.

¹³⁸ PAVLOV, N., *Rossija i Germanija: nesostojaščijsja aljans?*, s. 39.

Německa na 6,4 mld. transferových rublů. V roce 1992 se ruský prezident Jelcin dohodl s německým kancléřem Kohlem, že otázka sovětského dluhu plynoucího z obchodu s NDR nebude do roku 2000 předmětem vzájemných jednání a že po toto osmileté období nebudou Rusku z této částky vznikat žádná další zatížení. Otázka východoněmeckého dluhu byla nečekaně vyřešena na petrohradském dialogu, který se konal ve Výmaru v roce 2002. Obě strany se dohodly, že Rusko zaplatí Německu v průběhu let 2002-2004 částku 500 mil. €, která se bude považovat za celkovou úhradu dluhu Sovětského svazu vůči NDR. Připomínám, že kurs transferového rublu byl 2,34 DM a že spolková vláda proto uhradila v 90. letech východoněmeckým firmám kolem 15 mld. DM (odpovídá 7,4 mld. €). Německý kancléř Schröder odůvodnil „úspěšnost“ tohoto obchodu skutečností, že se současně podařilo dojednat úhradu starého dluhu pojišťovací společnosti Hermes za ručení ve výši dalších 300 mil. €. ¹³⁹

Zbývající výše sovětského dluhu kromě již vyřešené problematiky dluhu NDR činí 14 mld. €. Tento další sovětský dluh splácí Rusko Německu v rámci Pařížského klubu, část dluhu ve výši 5 mld. € byla prodána v roce 2004 na finančním trhu. Poptávka po tomto prodeji byla vysoká i z toho důvodu, že Rusko získává pověst solidního dlužníka, který Německu spolehlivě platí splátky dluhu a úroky v rámci posledního ujednání Pařížského klubu z roku 1999. ¹⁴⁰

2.5. Evropská politika sousedství a Rusko

Evropská unie je nucena vyvíjet celoevropské strategie, protože politický a hospodářský vývoj mimo její hranice vykazuje velkou dynamiku a v důsledku geografické blízkosti, propojení hospodářských vztahů a celoevropského vlivu případných bezpečnostních rizik kdekoliv v Evropě se dotkne i vývoje EU. Z tohoto důvodu byl vyvinut koncept politiky sousedství, který má za cíl přispět k vytvoření hospodářsky a politicky stabilní Evropy.

V kapitole 1.3. jsem se věnovala problematice nezačlenění Ruska do této koncepce. S jejím vytvořením a s posunutím hranic EU dále na východ se však vytvořil nový prostor

---

¹³⁹ Deutscher Bundestag, Regelung über Transferrubel-Schulden mit Russland erläutert.

¹⁴⁰ Podle investiční banky Goldman Sachs, která byla jedním z hlavních manažerů prodeje, Německo prodalo ruské dluhopisy za dvě miliardy eur se splatností tři roky. Jako druhý hlavní manažer prodeje vystupoval ústav Deutsche Bank. Druhá tranše dluhopisů, které Německo prodalo, byla za miliardu eur se splatností pět let. Třetí tranše byla v objemu 2,4 miliardy dolarů, přičemž v tomto případě šlo o cenné papíry s desetiletou dobou splatnosti a pevným výnosem.

Němci prodali část ruského dluhu [online]. 2.7.2004 [cit. 2007-03-11]. Dostupný z [www: <http://www.i-ru.cz/clanky.asp?ID=4491>](http://www.i-ru.cz/clanky.asp?ID=4491).

sousedství, ve kterém se velice intenzivně střetávají zájmy Evropské unie i nově vyprofilované nároky Ruska. Objevují se proto názory, že je potřeba přijít s novou „východní politikou“, aby se vyřešily problémy v prostoru mezi Ruskem a EU, který zahrnuje především Ukrajinu, Bělorusko, Moldavsko, ale i další státy SNS.

V procesu vytváření nové východní politiky připadá významná úloha Německu. Současná odpovědnost a zájem Německa na utváření vztahů s východní Evropou je silně ovlivněna odkazem druhé světové války, to znamená zvláště poválečnou existencí dvou německých států, hospodářskou pozicí Německa v oblasti, znovusjednocením Německa a tradicí, že především Německo vždy ze západních zemí utvářelo východní politiku. Politiku Německa nedávného období vůči východní Evropě charakterizují dle Kempe¹⁴¹ výrazně dva rysy – vedoucí úloha v procesu východního rozšíření EU a již uvedené téměř osobní vztahy s vedoucími představiteli Ruska.

Otázka opětného sjednocení Německa získala na významu během doby, kdy M. Gorbačov zastával svůj úřad. Po pádu berlínské zdi v roce 1989 byl Gorbačov zpočátku skeptický k otázce sjednocení Německa, ale nakonec podpořil všechny nutné politické kroky. Německo na oplátku za podporu sjednocení Německa a samozřejmě i s ohledem na své hospodářské zájmy poskytlo Ruské federaci v období 1990 – 1993 40,25 mld. USD. To učinilo z Německa největšího dárce Ruské federaci.

Ve stejné době bylo Německo hlavní hnací silou zapojení států střední Evropy do evropského dění. Německá vláda hrála ústřední roli při prosazení procesu rozšíření na zasedání evropské rady v Kodani v roce 1993, kdy padlo rozhodnutí nabídnout přidruženým zemím SVE členství v EU. Výsledkem bylo, že rozšíření již nebylo otázkou zda, ale kdy. Navíc vzhledem k zeměpisné poloze a historickému vývoji utvářejí východní politiku Německa též hospodářské zájmy. Německo tak udržuje dlouhodobé a mnohotvárné vztahy se zeměmi východní Evropy. Jeho zkušenosti a zájmy pomohly EU při utváření vztahů mezi EU a svými východními sousedy.¹⁴²

Pro posouzení budoucího směřování německé východní politiky je nutné vzít v úvahu úlohu zájmových skupin. Již od nástupu Gorbačova do úřadu byla východní politika Německa silně ovlivněna hospodářskými zájmy. Někteří z velmi vlivných činitelů

---

¹⁴¹ KEMPE, I., Eine neue Ostpolitik, s. 5.

¹⁴² KEMPE, I., Eine neue Ostpolitik, s. 5-7.

německého energetického a bankovního sektoru jsou přidružení k zájmovým skupinám jako jsou Východní výbor německého hospodářství nebo německo-ruské fórum. Hlavním úkolem těchto institucí je podporovat obchodní vztahy a příznivé investiční podmínky.

Rozsáhlé zkušenosti Německa, jeho zájmy a jeho představitelé z něho udělali jasného vůdce mezi starými členskými státy při utváření politiky k východní Evropě. Současně zeměpisná poloha a přímé sousedství s novými členskými zeměmi ho staví do klíčové pozice při utváření vztahů mezi EU a Ruskem ve společném sousedství.

Pozice Ruska v oblasti je velmi důležitá a nelze ji opomíjet. Během barevných revolucí se však ukázalo jako zjevné, že vliv Ruska v oblasti vyžaduje nové přehodnocení. Strategickým cílem Německa na bilaterální a na evropské úrovni by mělo být doplnit současný převážně na zájmy orientovaný přístup spoluprací orientovanou na hodnoty. Ve světle současného vývoje ruské domácí politické scény by spolupráce zaměřená na hodnoty měla věnovat obzvláštní pozornost posílení rozdělení moci.¹⁴³

Mohu pouze potvrdit, že vzhledem k historickému pozadí, hospodářským zájmům a zeměpisné blízkosti zůstane Německu významná úloha při utváření nové východní politiky. Současně připadá ne nevýznamná úloha novým členským zemím, které přímo sousedí nebo jsou blízko východní Evropě, mají zkušenosti se společenskou a hospodářskou transformací, mají vybudovány vztahy s východní Evropou a mají zájem na vytvoření stabilních vztahů s Ruskem.

Úspěšná transformace zemí sousedících s rozšířenou EU a tím i jejich hospodářská a politická stabilita může záviset na jejich zapojení do západního integračního prostoru. Na tento problém Evropská unie reagovala koncepcí politiky sousedství, která se ale ukazuje jako nedostačující ve smyslu nedostatečně motivující.

Jak uvádí řada autorů,¹⁴⁴ problémem Evropské unie je, že nemá jiný úspěšný koncept vztahů se svými sousedy, než byla asociace a následný vstup přidružených zemí. Jiné účinné alternativy vztahů se zeměmi dosud neexistují - evropskou politiku sousedství za ně nepovažují. Východní sousední země však čekají na potvrzení možnosti vstupu do EU, na potvrzení, že se s nimi počítá jako s potenciálními členy. Pod těmito hesly se

---

¹⁴³ BASTIAN, K.; GÖTZ, R., Deutsch-russische Beziehungen im europäischen Kontext: zwischen Interessenallianz und strategischer Partnerschaft, s. 13-15.

¹⁴⁴ Např. KEMPE, I., From a European Neighbourhood Policy toward a New Ostpolitik – The Potential Impact of German Policy, s. 1 In. nebo EMERSON, M.; VAHL, M. aj., The Reluctant Debutante: The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood, s. 5.

uskutečňují transformační kroky či přímo barevné revoluce (Ukrajina, Gruzie). Zahraniční politika těchto zemí se orientuje na Evropskou unii. Ta zatím nabídla těmto zemím však pouze akční plány politiky sousedství. Chce západní orientaci země, odklon od vlivu Ruska, ale bez nabídnutí perspektivy členství nemá úsilí provedení transformace a „znenáhly si“ Ruska dostatečně motivující charakter.¹⁴⁵

Postsovětské státy nyní přímo sousedí s EU, nebo se jí výrazně přiblížily a jsou vystaveny jejímu většímu vlivu. Současně však mají úzké hospodářské a politické kontakty s Ruskem dané historickým vývojem. Rusko a Evropská unie nyní musí najít nové koncepty pro uplatnění svého vlivu v těchto oblastech a především stanovit, jak se Rusko může vypořádat s „koloniálním“ dědictvím Sovětského svazu. Souhlasím s názorem, že politika sousedství nepředstavuje vhodný nástroj.¹⁴⁶ V postsovětských státech vede ke zklamání a nedostatečné motivaci k transformaci, protože neobsahuje širší zapojení do aktivit EU natož členství (týká se především Ukrajiny a Moldavska, kde taková očekávání existují). EU musí proto přijít s novou východní politikou, která bude obsahovat nové určení role Ruska v postsovětském prostoru.¹⁴⁷

Stejný názor zastává z ruských autorů i Arbatova,¹⁴⁸ která zdůrazňuje, že řadu let po rozpadu SSSR stále není jasné, jaké místo zaujímá Rusko ve vnějších vztazích EU a do jaké míry lze uskutečnit či vůbec usilovat o integraci Ruska do Evropy. Podle Arbatové zůstane vždy politika Ruska v celém postsovětském prostoru jedním ze základních faktorů, který bude určovat charakter vztahů se Západem. I když se zdá, že v současné době Rusko za V. Putina výrazně usiluje o hledání vlastní cesty, která může bohužel vést i mimo demokratický vývoj, obnovení původního ruského impéria na bázi SNS nepokládá Arbatová v žádném případě za reálné. Na rozdíl od unijních komentářů si pokládá otázku, co dělat, aby se SNS nestal novým zdrojem rozporů mezi EU a Ruskem. Dle ní je nutné odstranit u členských států SNS uměle vytvořené dilema Rusko nebo EU. Navrhované řešení rozšířit proces stabilizace a přidružení na všechny evropské státy SNS včetně Ruska

---

¹⁴⁵ Blíže k problematice viz KEMPE, I., Eine neue Ostpolitik nebo KEMPE, I., From a European Neighbourhood Policy toward a New Ostpolitik – The Potential Impact of German Policy.

¹⁴⁶ MOSCHES, A., Die EU, Russland und die gemeinsamen Nachbarn, s. 2-5
a ROMANCOV, M., Evropská politika sousedství, s. 21-22.

¹⁴⁷ Rusko zůstává totiž i nadále podstatným aktérem v celé Evropě, i když nejpozději během oranžové revoluce na Ukrajině bylo jasné, že koncepce Putina utvářet postsovětský prostor směsíci přímého vlivu, osobních vztahů a hospodářské závislosti není účinná.

¹⁴⁸ ARBATOVA, N., Stanut-li strany SNG jablkom razdora v otnošenijach Rossiji i EC?, s. 20.

považuji za nevhodný a především v krátkodobém i střednědobém časovém horizontu za nereálný.

Současnou politiku sousedství hodnotím jako důležitý pokrok, ale ne dostatečně výkonný a dostatečně přitažlivý. Důležité je, že upozorňuje důrazně na nutnost řešit vztahy EU se svými východními sousedy, i když z mého pohledu nepřináší účinné návrhy řešení a především neřeší ať už skutečné či domnělé rozpory mezi EU a Ruskem ve státech SNS.

Současný model spolupráce Evropské unie a Ruska je hodnocen jako nedostačující. Navzájem definovaný program spolupráce považuji za velice rozsáhlý, avšak jeho základním účelem je ve své podstatě přibližování Ruska k systému evropských norem a pravidel. Za základní problém ruské i unijní zahraniční politiky bych označila neexistenci strategického vidění místa Ruska v celoevropském kontextu. Ani Rusko tak nemá definován jasný cíl a strategie pro vztahy s Evropskou unií. Pro orientaci Ruska na Evropu existuje řada objektivních okolností. V důsledku demografické krize a zaostávání za vedoucími mocnostmi v oblasti vědecko-technického pokroku bude jeho úloha jako samostatného mocenského centra klesat. Pro Rusko bude těžké se nejen rozvíjet, ale dokonce v případě izolace přežít. EU dále představuje i pro Rusko zajímavé integrační seskupení, které se nachází v jeho blízkém okolí. Rusko konečně je podstatně ekonomicky závislé na EU a do Evropy patří do určité míry i svojí kulturní tradicí.

Nejvýznamnější oblast vzájemné spolupráce představují obchodní vztahy. Evropská unie tvoří majoritního obchodního partnera Ruska, v roce 2005 tvořil její podíl na obchodu Ruska 53%. Dlouhodobě vykazuje Evropská unie ve vztahu k Rusku negativní obchodní bilanci. Podíl obchodní výměny s Ruskem na celkovém obchodu Evropské unie je podstatně nižší, z hlediska významu obchodovaných komodit, které tvoří energetické a surovinové zdroje v oblasti dovozu, je však Rusko velice důležitým obchodním partnerem. Této závislosti si je Evropská unie vědoma a usiluje proto diverzifikovat své dodávky energetických a surovinových zdrojů, aby se pojistila před možností, že by Rusko využilo ropu a plyn jako nástroje politického vlivu. Bohužel je tato závislost velice vysoká u nových členských zemí a možnosti zapojení jiných dodavatelů jsou zde z krátkodobého i střednědobého hlediska velice omezené.

Navzdory existenci společné zahraniční a bezpečnostní politiky se v zahraničních vztazích Evropské unie i nadále projevují výrazně zájmy a preference jednotlivých členských států. V jednání členských států se přirozeně odráží jejich historická zkušenost a geografické hledisko, neboť upřednostňují vztahy se zeměmi, které jsou jim zeměpisně nejbližší.

Řada členských států Evropské unie udržuje významné dvoustranné vztahy s Ruskem. Velký důraz na rozvoj bilaterálních vztahů klade na druhé straně ale i samotné Rusko, které tyto vztahy upřednostňuje před rozvojem vztahů s Evropskou unií jako seskupením. Až do nedávné doby totiž Rusko vnímalo Evropskou unii jako spíše okrajového činitele v otázkách politiky a bezpečnosti v Evropě a dosud ji nepovažuje za politicko-mocensky rovnocenného partnera. Očekávám, že bude i nadále hledat možnosti, jak rozvíjet bilaterální vztahy s vybranými členskými státy.

K velice rozvinutým vztahům patří dvoustranná spolupráce Ruska a Německa. Tyto vztahy charakterizuje vysoký stupeň personalizace, absence důrazu na dodržování společných hodnot a existence četných dvoustranných politických iniciativ. Německo-ruské vztahy byly a jsou spíše pragmatickou spoluprací, která spočívá na zájmech obou partnerů, především na hospodářské spolupráci, která je doplněna politickou a občansko-společenskou spoluprací.

Německo je nejdůležitějším obchodním partnerem Ruska a obchod s ním tvoří v průměru kolem 10% ruského zahraničního obchodu. Rusko je pro Německo v současné době nejrychleji rostoucí trh pro jeho vývozy. Ve zbožové struktuře exportu dominují s poměrem kolem 80% hotové výrobky s převahou strojů, elektrotechnických produktů a dopravních prostředků. Stejně tak představuje Německo i nejvýznamnějšího investora ze všech členských států EU.

Evropská unie představuje současného největšího obchodního partnera Ruska. Očekává se však, že její podíl v zahraničně-obchodních vztazích Ruska bude postupem času klesat. Rusko sice aktuálně nemá zcela jednoznačnou střednědobou zahraničně-obchodní strategii, předpokládá se však, že bude usilovat o hlubší hospodářskou integraci nejenom s Evropou, ale i se státy SNS a s oblastí Asie a Tichomoří. Vstup Ruska do WTO představuje důležitý mezník na této cestě.

Rozšířením Evropské unie v roce 2004 a 2007 se posunuly její hranice dále na východ. Tím však vznikl nový prostor sousedství, ve kterém se velice intenzivně střetávají zájmy

Evropské unie i nové vyprofilované nároky Ruska. Postsovětské státy nyní přímo sousedí s EU, nebo se jí výrazně přiblížily a jsou vystaveny jejímu většímu vlivu. Současně však mají úzké hospodářské a politické kontakty s Ruskem dané historickým vývojem. Rusko a Evropská unie nyní hledají nové koncepty pro uplatnění svého vlivu v těchto oblastech a usilují stanovit, jak se Rusko může vypořádat s „koloniálním“ dědictvím Sovětského svazu. Politika sousedství je důležitým krokem, dle mého názoru však neodpovídá plně skutečným potřebám.

3. Historický vývoj Ruska a jeho klíčové mezníky

Pro pochopení současného vývoje vnějších vztahů Ruska považuji za nutné podívat se na to, jak vznikl a rozvíjel se ruský stát, jak se rozvíjela jeho ekonomika, kultura i náboženství a jak žili jeho obyvatelé. Při hodnocení vývoje Ruska usiluji dívat se pohledem historika, ale i vnímat pocity a postoje jeho obyvatel, posuzovat a srovnávat je s evropským pohledem a při tomto srovnání dělat závěry. Jen tak totiž lze dle mého názoru pochopit zvláštnosti a specifika současného Ruska, jeho představitelů i obyvatel, která se značně liší od běžného evropského standardu.

Samostatnou a velmi důležitou otázkou je nerovnoměrný vývoj východní a západní Evropy. Na počátku 19. století poznamenal ruský filozof Čaadajev, že Rusko nemá žádnou minulost. Měl tím na mysli, že Rusko postrádá své dějiny v západním smyslu tohoto slova – neprošlo obdobím reformace a renesance, osvícenství mělo na ruskou společnost jen malý vliv a novověk ještě nenastal. Jak uvádí Crozier,¹⁴⁹ na Rusko se nedají aplikovat základní pojmy, které západní historici používají.

Brzy poté, co Čaadajev formuloval svoji teorii, že Rusko nemá vlastní dějiny v západním smyslu tohoto slova, vypukly mezi Rusy samotnými ostré spory o tom, jaké je vlastně místo jejich země v Evropě. Je Rusko vůbec součástí Evropy? Nenáleží spíše do Asie? Nebo snad Rusko, rozkládající se na obou kontinentech, tvoří svůj vlastní svět? T. G. Masaryk popsal na konci 19. století vytrácení se Evropy při průjezdu Ruskem následujícími slovy: „Čím dále pronikáme od západu k východu, tím více se vzdalujeme od Evropy, která se konečně omezuje jen na železnici, bufety na nádraží a tu a tam na evropsky zařízené hotely.“¹⁵⁰

Historik Fernand Brandel tvrdí, že Rusko chránilo Evropu před nájezdy kočovníků a rozvoj Evropy byl vykoupen utrpením Ruska.¹⁵¹ S těmito názory se lze často setkat i dnes a bude proto velmi zajímavé nalézt v ruských dějinách fakta, která by je případně dokazovala nebo odmítla. Ještě jednou zdůrazňuji, že cílem tohoto historického exkurzu není podat přesný historický obraz dějin Ruska, ale zaměřit se na tento vývoj spíše očima

---

¹⁴⁹ CROZIER, B., Vzestup a pád sovětské říše, s. 24.

¹⁵⁰ MASARYK, T.G., Rusko a Evropa. Díl 1, s. 13.

¹⁵¹ BRANDEL, F., Capitalism and Material life, 1400-1800. Citováno dle: CROZIER, B., Vzestup a pád sovětské říše.

člověka, jemuž studium ruských dějin poskytne řadu odpovědí na aktuální otázky dneška.¹⁵²

3.1. První státy na území Ruska – Kyjevská Rus a Moskevské knížectví

V 9. století sjednotili slovanské obyvatelstvo na území oblasti Novgorodu a Kyjeva Varjagové, kteří v roce 862 přišli ze severu. Vznikl nový stát – tzv. Kyjevská Rus, jehož prvním knížetem byl Rurik. Založil dynastii, která vládla na Rusi až do konce 16. století.¹⁵³ Tito normanští Rusové nebyli Slovy. Byli však zdatnými obchodníky, kteří ovládali dálkový obchod napříč kontinentem. Historická paralela s franským kupcem Sámem, který založil první kmenový svaz v českých zemích, je tu plně na místě. Varjažská knížata 9.-10. století opírala svou moc o svou družinu, ze které postupně vznikali bojaři – šlechta.

Nejvýznamnější událostí v životě Kyjevské Rusi bylo přijetí křesťanství v roce 988 za vlády knížete Vladimíra. Ten byl pak pravoslavnou církví prohlášen za svatého, přestože měl ke svatosti v západoevropském pojetí dost daleko. Je zřejmé, že křesťanství přijal především panovník a jeho družina, obyčejných lidí se to příliš nedotklo, protože ještě ve 13. století jsou v severovýchodní Rusi známy oblasti, kde přežívalo pohanství. Jeho výrazné pozůstatky lze pozorovat i v následujících staletích. O přijetí nové víry a jejím důrazném prosazování rozhodly však jiné důvody. Svět, s nímž Kyjevská Rus obchodovala a zároveň se i stýkala a střetávala, byl převážně křesťanský a neustále připomínal východním „barbarům“ svoji kulturní a civilizační nadřazenost. Kyjevská Rus, přestože byla ve své době největší evropskou zemí, zůstávala tak na okraji a v mnohém směru i mimo dění tehdejší Evropy.

Usuzuji tak, že přijetí křesťanství nebylo proto ani tolik otázkou přitažlivosti nové víry, jako spíše příkazem rozumu, který nutil kyjevského knížete k překročení hradby, která jej oddělovala od světa, s nímž byla tehdejší Rus spjata řadou společných zájmů, dohod i konfliktů. Přijetím křesťanství se Kyjevská Rus přiblížila Evropě i tím, že nová víra byla spojena s pronikáním písma a knižní kultury. Podíl na tom měli i žáci svatého Metoděje, kteří po jeho smrti prchali před Maďary na východ.

---

¹⁵² Pokud není uvedeno jinak, jsou faktografické údaje z historie Ruska převzaty z publikace ŠVANKMAJER, M.; VEBER, V. aj., Dějiny Ruska.

¹⁵³ Název Rusové pochází zřejmě z názvu Ruotsi, tak se říkalo Varjagům snad proto, že pocházeli ze švédského kmenu Rossů. Kyjevská Rus je tedy ve svém původním významu zemí, kterou ovládli normanští Rossové (Rusové), kteří s dnešními Rusy mají společné jen jméno.

Za knížete Jaroslava Moudrého (1019-1054) došlo k rozkvětu Kyjevské Rusi, který neměl pokračování. Stát byl však vnitřně nepevný a v 12. století se rozpadl. Bojko ve svých dějinách Ukrajiny dokonce uvádí,¹⁵⁴ že Kyjevská Rus byla pohlcena vývojově retardovaným Moskevským státem. Na počátku 40. let 20. století napsal ruský publicista A. K. Tolstoj, že „jsou dvě Rusi. První – Kyjevská, má své kořeny ve světové a evropské kultuře ... a je ještě druhá Rus – Moskevská. Rus pralesů, mongolská, divoká ...“.¹⁵⁵ V tomto citátu vidím naznačen obrovský rozdíl mezi Kyjevským a Moskevským obdobím ruských dějin, změnu, která oddělila Rusko od Evropy.

Ve 13. století Rusko zažilo vpád Mongolů pod vedením Čingischána. V roce 1223 se armáda ruských knížat střetla s Mongoly v boji na řece Kalce a byla poražena. Po této bitvě Mongolové postupně ovládli Rusko a pronikli až do Polska a na Moravu. Na území Ruska vznikl tatarský chanát nazvaný Zlatá Horda, který trval až do 15. století, kdy se z vlády chánů vymanil v roce 1480 Moskevský stát. 250 let tatarské nadvlády znamenalo život dvanácti generací. Shodují se, že toto období úpadku poznamenalo Rusko na dlouhá staletí a někteří historikové tvrdí, že bylo hlavní příčinou ruské hospodářské zaostalosti až do 1. světové války.

Podobné historické jevy najdeme i v Evropě – např. hospodářský úpadek Uherska po bitvě u Moháče (1525) a následná turecká vláda či úpadek Srbska a Řecka v době nadvlády Turků. Klasické období ekonomického úpadku lze nalézt i v českých dějinách v období let 1620 – 1781. Tyto historické etapy brzdily nejen ekonomický, ale i politický a kulturní vývoj jednotlivých států a jejich důsledky mnohdy pocítujeme dodnes (viz diskuse o plebejském charakteru českého národa, nevolnické mentalitě obyvatel ruského venkova, či případně krutosti Srbů ve válce o Jugoslávii).

Barbarské násilnictví se stalo normou vládní moci a přežívalo pak na území Ruska v různých podobách a projevech i dlouho poté, kdy se Zlatá Horda rozpadla. Důkazem je třeba období vlády Ivana IV. Hrozného, který se sám často choval jako pravý a krutý tatarský chán. Vláda chánů Zlaté Hordy neovlivnila jen politiku ruských knížat a později i ruských carů, ale znamenala z mého pohledu násilné přerušování a zpřetrhání kulturních, politických i obchodních kontaktů Rusi s Evropou a její posun ze Západu na Východ. Kulturně i hospodářsky vyspělejší Rus byla na dlouho vržena zpět a byla vystavena

---

¹⁵⁴ BOJKO A.; GONĚC V., Nejnovější dějiny Ukrajiny, s. 37.

¹⁵⁵ TOLSTOJ, A., citováno dle: ŠVANKMAJER, M.; VEBER, V. aj., Dějiny Ruska, s. 17.

barbarské moci kočovných a polokočovných kmenů. Podrobení Rusi Tatarům ovlivnilo osudy Ruska mnohem více, než si lidé v Evropě uměli představit. Chci zdůraznit, že Rusko se sice v této době podstatně vzdálilo evropskému civilizačnímu prostředí, ale současně svým bojem s Tatary zbrzdilo a zastavilo jejich další postup na západ.

Protipólem Kyjevské Rusi byla Novgorodská Rus. Vrcholnou dobou jejího rozkvětu bylo 11. a 14. století. Novgorod obchodoval s německými kupci a ze země pluly koráby do Dánska a Lübecku, po Volze k Novgorodu pluly lodě s indickým, perským a arabským zbožím, které pak směřovaly dále na Balt a do Evropy. Ve 13. století měl Novgorod spolu se Pskovem a Smolenskem dohody s německou Hanzou, obchodním spolkem 85 německých měst. Novgorod platil Tatarům daně prostřednictvím velkého moskevského knížete. Tato zpočátku volná závislost na Moskvě měla pro Novgorod podstatný význam, protože jej chránila před nájezdy Tatarů. V roce 1477 Ivan III. Novgorod donutil, aby ho uznal za svého pána. Kdysi bohaté obchodní město se stalo provincií Moskevské Rusi.

Moskevská knížata koupí, dohodou nebo zábořem postupně připojovala území a soustřeďovala stále větší moc a bohatství. V 15. století se tatarská Horda začala zmítat ve vnitřních zápasech a od roku 1480 je Rusko samostatným státem. Zhruba 250 let trvající tatarská nadvláda skončila.

Otázka, kterou si považují za nutné položit, je vztah Moskevské Rusi a Evropy. Ve 13. a 14. století se severovýchodní Rus a ostatní Evropa vyvíjely zcela odlišně a teprve rozpad tatarské Hordy koncem 15. století umožnil nové kontakty. Setkávala se tu již dvě zcela odlišná civilizační prostředí. Zatímco Evropa prožívala proměnu s prosazováním humanismu a renesance, v Moskevské Rusi vrcholil středověk a boj o vymanění z moci Zlaté Hordy. Nadvláda Tatarů zastavila přirozený vývoj země a vzdálila ji od ostatní Evropy. Moskevský stát nevznikl v kontaktu s Evropou, ale ve střetávání s Tatary, kteří mu předali část svého barbarství.

V době, kdy Moskevská Rus prožívala hrůzovládu Ivana IV. (1547-1584), v Evropě vrcholila doba renesance. V evropském 16. století začíná víra v rozum a příklon k racionalismu, v ruském 16. století dominuje zbožnění panovníka, pasivita a odevzdanost do vůle vyšší moci. Proti vítězně nastupujícímu evropskému individualismu vítězil v Rusku kolektivismus a přesvědčení o neomezených možnostech velikého státu. Rusko neprožilo a nemá vlastní historickou zkušenost renesance a šlo svou vlastní cestou. Hlavní

zájem se soustředil na územní expanzi. Moskva postupně v 16.-19. století začala ovládat celý někdejší tatarský chanát, Zlatou Hordu. Národní stát Velkorusů nastoupil cestu k vytváření mnohonárodní říše. Domnívám se, že právě důraz Moskevské Rusi na územní expanzi a zbožnění panovníka ve formě samoděržaví byl převzat od Tatarů a zůstal hlavním rysem ruské politiky až do 20. století.

Rusko dělilo od ostatní Evropy od poloviny 11. století i církevní schizma, kterým se tehdejší křesťanský svět rozpadl na západní katolicismus a východní řeckou církev – pravoslaví. Všechny pozdější pokusy o opětné spojení obou částí křesťanstva ztroskotaly a jejich vzájemné odlišnosti se v průběhu staletí naopak prohlubovaly. Evropská společnost se tak rozdělila na dvě velké a vzájemně odlišné oblasti. Hranice mezi západním křesťanstvím a pravoslavím se stala nejen hranicí náboženskou, ale i civilizačním předělem mezi evropským Západem a Východem.

Nároky římského papeže na vedoucí postavení v celém křesťanstvu byly pravoslavnou církví nejen odmítnuty, ale západní křesťané byli prohlášeni za kacíře. Za tímto procesem vidíme snahu tehdejšího Ruska stát se hlavou křesťanské církve a přenést toto náboženské prvenství také do politického života. Vzniká tu vize o jakémisi vyšším poslání Ruska a jeho výlučném postavení vůči ostatním zemím. S touto vizí se setkáme v 19. i ve 20. století a najdeme ji i v současné ruské politice.

Rusko vedlo různé války, které se staly samozřejmou a trvalou součástí života říše. V těchto bojích rozpoznáváme již od 16. století prosazování cílů a záměrů, které předurčily mocenské snahy Ruska v dalších stoletích. Ivan IV. se považoval za dědice všech ruských zemí a chtěl dosáhnout tzv. přirozených hranic Ruska, tzn. ovládnout baltické pobřeží, Krym a přístupy k Černému moři. Další panovníci po Ivanovi IV. neopustili jeho imperiální vizi. Ruská „děržavnost“ se zrodila v 16. století.

Po smrti Ivana IV. následuje v Rusku období nestability a zmatků, které skončilo v roce 1613 nástupem Romanovců na ruský trůn.

3.2. Rusko v období vlády Romanovců Petra I. a Kateřiny II.

Vláda prvních Romanovců znamenala postupnou stabilizaci vládní moci a obchodní, technický a kulturní rozvoj. Nezbytnost základních změn v životě Moskevské Rusi vyrůstala z nových potřeb sílícího Ruska, které připojením levobřežní Ukrajiny posunulo

své hranice k západu.¹⁵⁶ Svět, se kterým se setkávali, je nutil ke srovnávání, které nevyznávalo ve prospěch Ruska.

V roce 1689 se Petr I. ujal vlády ve svých 17 letech. Jako první ruský panovník se vydal na dlouhou cestu po Evropě. Car se na základě osobní zkušenosti dostal do kontaktu s vyspělou západní Evropou a uvědomil si propastnou zaostalost Ruska prakticky ve všech oblastech života. Ruský historik V. O. Ključevskij napsal, že „car hledal na Západě techniku, nikoliv civilizaci“.¹⁵⁷ Podstata evropské civilizace Petrovi byla a zůstala cizí a nesrozumitelná. Petr sice chtěl, aby se jeho říše stala vyspělou zemí řemesel a obchodu, ale odmítal myšlenku omezení svých samoděržavných práv a mocí. Velmi výstižně vyjádřil Petrovy reformní snahy historik S. M. Solovjev: „Carovi nešlo o ztotožnění Ruska s Evropou, ale o vytvoření ruské autonomní civilizační sféry“.¹⁵⁸ Petrova odpověď na otázku o evropeizaci, či asiatismu by tedy dle Švankmajera zněla: ani Asie, ani Evropa, ale Rusko.

Reformy, které Petr prováděl, byly vedeny cestou shora a týkaly se všech oblastí hospodářského a společenského života Ruska.

Petr I. změnil způsob zdanění obyvatelstva stanovením nové metodiky zdanění revizních duší – nové jednotky zdanění obyvatelstva. Zavedení daně z duše znamenalo rovnoměrnější rozložení daňového břemene a umožnilo zvýšení výnosu daní. Současně tak bylo provedeno i první novodobé sčítání obyvatelstva. Od roku 1700 Petr nařídil řídit se podle kalendáře obvyklého v ostatním světě, který počítal léta od narození Krista. Začátek nového roku stanovil na 1. ledna namísto 1. září. Řada opatření se týkala reformy armády. Služba v armádě byla nadřazena civilní službě a armáda se natrvalo stala privilegovanou částí ruské společnosti.¹⁵⁹ Výdaje na armádu prudce stouply. Rusko brzy mělo pravidelnou, dobře vyzbrojenou armádu evropské úrovně.

Války, které Petr vedl, drtivě dopadly na ruskou vesnici. Odvody vojáků a přísné daně měly za následek hladomory a vyhlazování vesnic. Pouze jedna pětina dětí nevolníků se

---

¹⁵⁶ ZUJEVA, M. N., Historie Ruska od dávných dob do současnosti. Citováno dle: BOJKO A.; GONĚC V., Nejnovější dějiny Ukrajiny.

¹⁵⁷ KLJUČEVSKIJ, V.O., Ruské dějiny. 2. díl, s. 141.

¹⁵⁸ Solovjev, S.M., citováno dle ŠVANKMAJER, M.; VEBER, V. aj., Dějiny Ruska, s. 102.

¹⁵⁹ Tak např. na vojáka nesměl nikdo podávat žaloby. Všichni, kdo dosáhli hodnosti praporčíka, byli dědičně povýšeni do šlechtického stavu, bez ohledu na své předchozí sociální postavení. V zákonu z roku 1722 byly vojenské hodnosti postaveny na roveň civilním. Petrova vláda vyplácela vojákům důsledně žold a starala se o vysloužilce, raněné a přestarlé vojáky.

dožila dospělosti. Výsledkem toho bylo, že na konci vlády Petra I. mělo Rusko o 3 mil. poplatníků méně než za jeho předchůdce. Tato odvrácená strana vlády cara reformátora nebývá příliš zdůrazňována. Důsledkem útlaku ruské vesnice byla častá nevolnická povstání. Historik Ključevskij obtížné poměry na ruském venkově charakterizoval způsobem, že „ruská vesnice by nikdy dva Petry za sebou nemohla snést, protože by se nedožila konce vlády druhého z nich, pokud by sám předčasně nezemřel.“¹⁶⁰

Ekonomika ruského státu, kterou Petr zdědil, byla ve špatném stavu. Historické zpoždění Ruska za Evropou bylo hlavně v této oblasti největší. Staré řemeslné dílny chtěl Petr změnit po vzoru Nizozemí na manufaktury. Postupně založil přes 200 manufaktur, které se zabývaly především výrobou sukna, železa, zbraní atd. Velký rozmach zaznamenala ruská železářská výroba na Urale. Osud petrovských manufaktur (sotva desetina jich přežila do druhé poloviny 18. století) naznačuje labilitu tohoto státem dotovaného a nařízeného podnikání. Většina manufaktur byla zřízena na základě carského rozkazu, kterým byl direktivně stanoven druh výrobků i ceny, za něž musela manufaktura své výrobky prodávat státu nebo veřejnosti. Dodržování těchto předpisů bylo zajištěno vojenským dozorem. Tím bylo předem limitováno vlastní podnikání a vytvořeny překážky, které znemožnily těmto manufakturám dosáhnout ekonomické samostatnosti. Petrovská manufaktura se tím značně vzdaluje od evropského modelu. Hlavní problém byl v tom, že zatímco např. v anglických manufakturách pracovali převážně svobodní dělníci za mzdu, protože nevolnictví bylo v Anglii zrušeno již ve 14. století, v ruských manufakturách pracovali kromě mistrů především nevolníci, kteří byli připisáni k manufaktuře. Tito lidé nebyli placeni a neměli na práci výrazný zájem. Nevolnické manufaktury byly i svého druhu vězením, kam úřady posílaly i prostitutky, tuláky a další provinilce.

Petrovým zásahům do ekonomiky nelze upřít účelnost a určité výsledky, ale je zřejmé, že mnohé se nepodařilo, protože podnikání a obchod nebyly postaveny na individuální obchodní a podnikatelské aktivitě, ale na státních nařízeních. Růst výroby v Rusku nebyl určován přirozenými potřebami ruského vnitřního trhu a rozšiřujícím se prostorem kapitalistického podnikání v Rusku, ale byl vynucen mocenskými zájmy impéria, jeho mohutné pravidelné armády a potřebami rozsáhlé státní byrokracie. Přesto byly reformy Petra I. prvním velkým průlomem do tradičního ruského izolacionismu, který doposud

---

¹⁶⁰ KLJUČEVSKIJ, V.O., Ruské dějiny, 2. díl, s. 167.

chránil jak osobitost, tak zaostalost Ruska. Okno do Evropy bylo otevřeno a nikomu z jeho nástupců se již nepodařilo je zcela zavřít. V pozdější době se znovu a znovu ukazovalo, že ruské vládnoucí kruhy nedokázaly stejně jako Petr I. pochopit, že komplexního rozvoje společnosti nelze dosáhnout bez odmítnutí imperiální politiky a překonání samoděržaví. Ruský historik N.M.Karamzin se domnívá, že reformy Petra I. byly často příliš přeceňovány a oslavovány, aniž by byl proveden jejich racionální rozbor a hodnocení konečných výsledků.¹⁶¹

Po smrti Petra I. v roce 1725 jeho nástupci usilovali navázat na jeho reformy, ale jen s velmi malým úspěchem. Další zásadní reformy uskutečnila Kateřina II., která v roce 1762 nastoupila na ruský trůn. V Rusku poprvé objevily papírové rubly, zvyšovaly se daně - za její vlády vzrostlo zdanění obyvatelstva na trojnásobek. Navíc Kateřina Rusko zadlužila částkou, která odpovídala trojnásobku ročního příjmu státní pokladny. Problém nevolníků a nevolnictví se carevna pokoušela řešit, ale ke zrušení nevolnictví, které bylo hlavní brzdou ruské ekonomiky a celé společnosti, nedošlo. Důsledkem prohlubující se bídy nevolníků bylo obrovské nevolnické povstání, které vedl v letech 1773-75 Pugačov. Po tomto povstání byly v Rusku provedeny nové reformy spojené se jménem ministra Kateřiny II. Grigorije Potěmkina. Říše byla rozdělena do 50 gubernií, každá měla 300 000 - 400 000 obyvatel. Byla zavedena jednotná správní i soudní praxe, jednotně vymezena pravomoc gubernátorů, a tak byl učiněn výrazný krok k centralizovanému byrokratickému státu. Potěmkin provedl i reformu ruské armády a dále otevřel Rusko kolonizaci.¹⁶²

Za vlády Kateřiny II. došlo k rozvoji věd a ruského školství. Přesto řada špičkových vědců přicházela z Evropy, protože Rusku zoufale chyběla početnější vrstva inteligence. Nejlépe vedené školy byly vojenské kadetky, čímž byla zdůrazněna preference armády před dalšími oblastmi života říše. Svobodné podnikání, které by poskytovalo alespoň části inteligence příležitost existenčního uplatnění nezávislého na státní moci, bylo ještě v celkovém úhrnu ekonomiky Ruska příliš slabé, aby mohlo výrazněji ovlivňovat jeho vnitřní společenské uspořádání. Tak se stalo, že se v Rusku, na rozdíl od situace ve většině ostatních zemí Evropy, značně pomaleji formovaly intelektuální síly, které by mohly vystoupit nezávisle na samoděržaví a jeho ideologii.

---

¹⁶¹ KARAMZIN, N. M., Istorija rossijskovo gosudarstva. Citováno dle BOJKO A.; GONĚC V., Nejnovější dějiny Ukrajiny.

¹⁶² V první vlně kolonistů přišlo 23 000 rolníků z Německa, kteří tvořili jádro tzv. volžských Němců a nemuseli 30 let platit daně.

Obecně vžitá představa o tom, že novodobé dějiny Ruska jsou vlastně dějinami trvalého úsilí dostihnout ostatní evropské země, je přinejmenším nepřesná, protože přehlíží fakt, že Rusko bylo koncem 18. století absolutním objemem nejen základních zemědělských, ale i průmyslových produktů na prvním místě tehdejšího civilizovaného světa.¹⁶³ Brzy poté se však tento poměr začal vyvíjet silně v neprospěch Ruska, jemuž se od konce 18. století již nikdy nepodařilo své relativní zaostávání v životní úrovni obyvatelstva zastavit.

Kateřina II. se v prvních letech své vlády snažila prosazovat v Rusku i určité prvky osvícenství, ale s postupem času se její postoj rapidně změnil. V roce 1789 prohlásila francouzské národní shromáždění za tlupu šilenců a zločinců. Zprávy o událostech ve Francii pronikaly do Ruska jen sporadicky. Rusko se uzavřelo vlivu cizích idejí a carevna zakázala i Voltairovy spisy. Za vlády jejího syna Pavla I. dospěla tato cenzura až k tomu, že byly zakázány všechny cesty do ciziny a dovoz cizích knih a novin. Tato zeď, kterou samoděržaví obehnovalo říši, poškodila ovšem nejvíce Rusko. Hledáme-li odpověď na otázku, v čem spočívají příčiny jeho trvale se prohlubujícího zaostávání za ostatním civilizovaným světem, pak právě zde bez obtíží poznáme jednu ze základních příčin tohoto stavu. Vláda Kateřiny II. skončila pro Rusko tím, že nebyl vyřešen žádný ze základních problémů říše. Všechny problémy říše byly odsunuty. Rusko se spoléhalo na svou mohutnost a mocenskou expanzi.

Porážka u Slavkova byla pro Rusko krutá, ale měla pozitivní vliv na úvahy o některých reformách, které se pokusil zavést sekretář cara Alexandra I., Michail Speranský. Prosadil rozšíření obecného školství a zřízení univerzit. V roce 1809 zavedl povinné vzdělání státních úředníků a navrhoval zřízení místních zastupitelských orgánů a volení Státní dumy. Požadoval, aby nevolníkům bylo přiznáno právo nabývat movitý a nemovitý majetek. Car Alexandr podstatnou část reformy odmítl. Rok 1812 zasáhl Rusko hrozbou francouzské invaze. Konečná porážka Napoleona však znamenala posílení vojenského vlivu Ruska v Evropě. Výsledkem tohoto vlivu byla dohoda o Svaté alianci, kterou podepsalo Rusko, Rakousko a Prusko a která měla zabránit jakékoliv revoluci v Evropě. Svatou aliancí se Rusko postavilo do čela boje za zachování principu feudálního absolutismu v 19. století. Stalo se ochráncem práv panovníků z boží milosti před revolučním hnutím.

---

¹⁶³ Například Anglii se teprve v polovině 90. let 18. století podařilo roční produkcí 125 000 tun surového železa předstihnout Rusko. Koncem 18. století vyváželo Rusko 10 mil. metrů plátna ročně, přičemž tuzemská potřeba několikanásobně převyšovala tento export.

Základním problémem státu bylo a zůstávalo nevolnictví. V polovině 19. století patřili ruští nevolníci k těm nejchudším. V důsledku neúrod se na venkově šířily hladomory a selské bouře. Ruský průmysl se sice rozvíjel, ale pomaleji než v západní Evropě. Rozvoj průmyslové výroby byl doprovázen rozvojem měst. V první polovině 19. století byla propast mezi průmyslovou úrovní Anglie a Ruska již velká.¹⁶⁴ Podstatná část výdajů státního rozpočtu v 19. století se vynakládala na vojenské výdaje.

Od konce 18. století evropský vývoj (především osvícenství a následující revoluce) ohrožoval základy existence ruského samoděržaví. Rusko z politických důvodů doslova zaspalo rozvoj první průmyslové revoluce, která v Evropě akcelerovala v první polovině 19. století. Náklady na armádu, která bránila jakýmkoliv politickým změnám, byly tak obrovské, že znemožnily rozvoj průmyslu a obchodu. Zdá se mi tak, že ruská stagnace byla způsobena usilovnou obranou samoděržaví, ne civilizačními, kulturními či názorovými rozdíly Ruska a Evropy.

3.3. Rusko ve 2. polovině 19. století, 1. světová válka a konec monarchie

Krymská válka v letech 1854-1856, která skončila porážkou Ruska, ukázala nutnost základních reforem, především zrušení nevolnictví. Car Alexandr II., který nastoupil na trůn v roce 1855, si byl vědom vážnosti situace a vydal v roce 1861 manifest o zrušení nevolnictví.¹⁶⁵ Přes různé nedostatky byly konečné důsledky zrušení nevolnictví pozitivní. Skončilo právo šlechty zasahovat do života rolníků, kteří již nemohli být prodáváni jako zboží na trhu. Rolníci mohli mít soukromý majetek a mohli podnikat. Stali se důležitými plátcí daní a hlavním zdrojem státních příjmů. Alexandr II. provedl řadu reforem, ke kterým ho dovedly porážky ve válkách a nebezpečí nevolnických povstání. Jejich problémem bylo, že nepřinesly politické změny a že posílily vliv byrokracie.

Ve druhé polovině 19. století pokračovala ruská expanze na východ. V roce 1867 se rozhodla carská vláda prodat Aljašku Spojeným státům americkým za 7,2 mil. dolarů. V té době Rusové netušili, jaký ohromný potenciál Aljaška skrývá. V roce 1860 se Rusové dostali k Amuru a založili přístav a námořní základnu Vladivostok. Expanzi

---

¹⁶⁴ V roce 1857 například Anglie těžila 1000krát více černého uhlí než Rusko. V roce 1861 mělo Rusko pouze 1 500 km železnic zatímco Anglie 15 000 km a Německo 10 000 km. V produkci litiny anglická výroba v roce 1860 převyšovala ruskou 12krát a to přitom na konci 18. století bylo Rusko v produkci litiny na prvním místě.

¹⁶⁵ Rolníci byli osvobozeni, ale půdu, na které hospodařili, si museli od státu koupit, respektive splácet ji po dobu 44 let. Celkem bylo osvobozeno z nevolnictví přes 21 miliónů rolníků mužského pohlaví. Ženy byly osvobozeny bez výkupu. Carské nařízení přijali rolníci s rozpaky, protože se domnívali, že budou zcela osvobozeni bez dalších závazků.

carské vlády na východ charakterizoval spisovatel Dostojevskij v roce 1881 takto: „V Evropě jsme otroky a Tatary, v Asii pány a Evropany.“¹⁶⁶ Brzy se ale objevili konkurenti – Velká Británie a Japonsko, kteří se rozhodli ruský postup zastavit.

Poslední romanovský panovník na carském trůně byl Mikuláš II., který vládl v letech 1894 – 1917.

V letech 1906-1914 prožívalo Rusko období hospodářského rozvoje provázeného vysokým růstem produktu – v některých letech o 8 až 10%. Tento růst byl mnohem vyšší a hlavně stabilnější než v období po nástupu komunismu. První období vzestupu ruské ekonomiky je spjato se jménem hraběte Witteho, který byl v letech 1892-1903 ministrem financí a ze svého ministerstva vytvořil hlavní centrum modernizace. Ruské cary si získal tvrzením, že jen modernizace průmyslu a jeho rozvoj zabezpečí Rusku roli evropské mocnosti a zajistí mu právo spolurozhodovat ve světové politice a mít své sféry vlivu. Byl si vědom toho, že v Rusku jsou díky všeobecné zaostalosti velmi obtížné podmínky pro rozvoj průmyslu, a proto šel cestou autokratických nařízení. Witte chránil velkými cly domácí průmysl, obratně přivedl do země dostatek zahraničního kapitálu a velkými zisky ho zainteresoval na rozvoji ruského průmyslu. Jeho model se příliš nelišil od „manchesterského“ kapitalismu v Anglii. V roce 1897 Witte stabilizoval rubl a kryl ho zlatem. Hospodářská krize v letech 1901-1903 přerušila vzestupný hospodářský vývoj a Witte byl v roce 1903 propuštěn.

Na začátku 20. století bylo Rusko asi 100 let pozadu za vyspělou Evropou. Rozuměla se tím jeho hospodářská zaostalost, archaičnost samoděržaví a nízká kulturní úroveň. Základní příčinou zaostalosti Ruska byl anachronický vládní systém, který se od 16. století držel při životě téměř nikdy neustávající expanzí.

Čas od času se Rusko pokoušelo přiblížit Evropě, něco převzít, výsledek se ale často nekryl s původním úmyslem. Ruský kapitalismus pod vedením Witteho a později i Stolypina téměř neznal malé závody,¹⁶⁷ výrobu slučoval do velkých závodů nad 1 000 zaměstnanců¹⁶⁸ a navíc pouze do několika center, především do Moskvy a Petrohradu. V ekonomice se prosazoval stát vlastníci naftová pole, doly na zlato i na uhlí, dvě třetiny železnic, tisíce továren i milióny hektarů půdy. Soukromý průmysl byl v rozhodné míře

---

¹⁶⁶ Citováno dle: KLJUČEVSKIJ, V.O., Ruské dějiny, 4. díl, s. 63.

¹⁶⁷ V roce 1914 jich v Rusku bylo jen 18%, ale například v USA 35%.

¹⁶⁸ V Rusku jich bylo 41%, v USA 18%.

závislý na státu a jeho podporách, půjčkách i dotacích. Tato propojenost i rozhodný vliv státu, jenž se nebál zadlužovat, doslova strašila mocné sousedy v Evropě, kteří právě těmto okolnostem přisuzovali hospodářský vzestup. Německo zdůvodňovalo potřebu války právě hospodářským vzestupem Ruska. Němečtí politici tvrdili, že nebude-li Rusko včas zastaveno, bude mu patřit budoucnost.

Tento názor silně přeháněl, protože budoucnost Ruska byla značně problematická právě pro jeho státní dirigismus, který brzdil rozmach soukromého podnikání a ekonomických aktivit obyvatelstva. Střední vrstvy živořily, proti mocnému státu a úzké vrstvě boháčů stály masy městské a venkovské chudiny. Na rozdíl od ostatní Evropy, kde se po prvním období kapitalismu začala postupně zvyšovat životní úroveň širokých vrstev obyvatelstva, probíhal v Rusku problém opačný, bohatí ještě více bohatli a chudí, zejména na ruské vesnici, ještě více chudli a hladověli. Je jen pochopitelné, že Rusko bylo stále více vnímavější a přístupnější sociálnímu a politickému extremismu. Ruský hospodářský a politický život na počátku 20. století zrodil nejrůznější politické směry, které se postupně zapojovaly do pokusů o likvidaci stávajícího režimu. V roce 1912 vznikla frakce bolševické strany v čele s Leninem, která se za 1. světové války shodou různých okolností stala pro další vývoj Ruska klíčovou.

Neúspěšná válka s Japonskem a pokus o revoluci v roce 1905 znovu oslabily carský politický systém. Po revoluci v roce 1905 se premiérem nové ruské vlády stal Petr Stolypin. Měl obnovit pořádek v zemi, zamezit anarchistickým atentátům na politické činitele a provést další reformy. Stolypinovi se podařilo tvrdými opatřeními násilí zastavit. Druhým jeho úkolem byla agrární reforma. Zlepšení poměrů v zemědělství bylo součástí rozsáhlého plánu obnovy země. Stolypin v podstatě přijal Witteho vizi modernizovat Rusko a přiblížit ho k Západu. Chtěl stabilizovat rolnická hospodářství a byl přesvědčen, že vytvořením vrstvy středních rolníků získá monarchie významnou oporu. V roce 1908 přesunul do střední Asie a na Sibiř 665 000 rolnických rodin, které tam dostaly půdu. Zavedl povinnou čtyřletou školní docházku pro děti rolníků. Další reformy se týkaly občanských práv, policie, správy země.¹⁶⁹

Stolypinovy úspěchy byly zřejmé. V zemědělství vzrostla za 1. desetiletí 20. století produktivita výroby pšenice o více než 20%, u žita o 10%. Rusko bylo v té době obilnicí

---

¹⁶⁹ PIPES, R., Dějiny ruské revoluce, s. 56-65.

Evropy a v roce 1911 dosáhlo rekordního vývozu 13,5 mil. tun obilí. O to smutnější srovnání poskytuje zemědělská výroba v období Sovětského svazu, kdy bylo Rusko přímo závislé na dovozu obilnin. Za Stolypinovy vlády bylo otevřeno téměř 50 000 škol a přes 5 000 pravoslavných kostelů. Ale na Rusko to bylo stále málo. Stolypin byl v podstatě poslední státník v dějinách ruského samoděržaví, který mohl zabránit jeho zhroucení.

V dějinách Ruska zastávala významné postavení církev. Ta měla v Rusku odpradáвна velkou váhu, ale byla vždy spojena s carskou mocí. Až do roku 1917 platil zákon, který vymezoval, že car existuje z milosti boží, zastupuje jej na zemi, což znamenalo, že Bůh i poroučí poslouchat cara. Občané Ruska byli po staletí utvrzováni v představě, že jedině oni jsou strážci čistého křesťanství a že Moskva má oprávněné vedoucí postavení v pravoslavném, to jest opravdově křesťanském světě. Několik generací ruské inteligence upřímně věřilo v pozitivní roli svazku církve s carským režimem, podle nich se stát měl proměnit v církev, v království boží na zemi. Postupně se stal pravý opak. Pravoslavná církev ztratila samostatnost, patriarchát jako institut duchovní moci byl zrušen a vznikl Nejsvětější synod, úřad, který řídil státní úředník jmenovaný carem. Koncem 19. století byla již církev ve zjevné krizi. Objevily se stále početnější sekty, které často vystupovaly proti státu i oficiální církvi. Zvláště po roce 1905 se církev stále více kompromitovala, otevřeně hájila carismus proti opozici a proti revoluci, byla slepá k bídě lidí ve městech i na venkově. Mnoho lidí se od ní odvracelo a hledalo pomoc jinde. Již v roce 1913 se v ruských časopisech píše o nástupu ateizmu a o ruském nihilismu, který stíhá pravoslaví. Církev prostě ničím a nijak nepřispívala k řešení sociálních a politických problémů Ruska.

Jak je patrné z dosavadního výkladu, obrovskou slabinou Ruska bylo školství a jeho špatná úroveň výrazně omezovala hospodářský rozvoj země.¹⁷⁰ Drtivá většina obyvatel – především na vesnici – byli negramotní lidé. Počet středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných lidí byl procentuelně mnohem nižší než ve vyspělých evropských zemích. Rusku chyběla hlavně technická inteligence, mnoho inženýrů a techniků přicházelo z ciziny. Negramotnost většiny obyvatel vesnice byla příčinou obrovské zaostalosti ruského venkova. Ruský rolník neuměl na konci 19. století využívat přirozená hnojiva, roubovat stromy, používal primitivní zemědělskou techniku, často do pluhů zapřahal sám

---

¹⁷⁰ V roce 1914 bylo v Rusku 10 univerzit. Univerzity byly vždy centrem odporu proti samoděržaví a často byly zavírány.

sebe místo chybějících zvířat. Ve městech byly málo početné tzv. střední vrstvy, které patřily k tahounům ekonomiky ve všech vyspělých zemích Evropy.

1. světová válka znamenala rozpad carského Ruska a pád carismu. Car Mikuláš II. podepsal abdikaci 2.3.1917, byl internován a 17.7.1918 zavražděn s celou svou rodinou na příkaz Lenina v Jekatěrinburku. První ruská demokratická vláda vznikla 14.3.1917 v čele s knížetem Georgiem Lvovem. Dala si za program politickou amnestii, uzákonění občanských svobod a měla připravit Ústavodárné shromáždění. Ministrem spravedlnosti této vlády se stal pozdější premiér Prozatímní vlády Alexandr Kerenskij. Byl to jeden z nejlepších ruských demokratických politiků, který přesně pochopil taktiku Lenina a bolševiků. Na prvním sjezdu sovětů v červnu 1917 Lenina obvinil, že pracuje k chaosu, aby mohl nastolit diktaturu, což bude znamenat potoky krve. Dne 6.11.1917 se snažil zabránit převratu, ale nestačil přivést vojska z fronty.¹⁷¹

Bolševický puč byl iniciován z Německa, odkud dostal Lenin podporu a pomoc. Německo chtělo touto pomocí extremistům vyvolat v Rusku chaos a vyřadit je z války. Pomoc Německa ruským bolševikům se odhaduje na 50 mil. zlatých marek (představovalo to asi 9 tun zlata). Bolševici proto mohli mít v červenci 1917 v Rusku 41 deníků a stovky placených agitátorů. Bolševická hesla vojákům – půda a mír – narazila na živnou půdu. Hlavním organizátorem puče a vynikajícím řečníkem byl Lev Trockij. Útok na Zimní palác byl jen formalitou. Vláda se prakticky nebránila. Sjezd sovětů přijal pak 9.11. 1917 dekret o míru, dekret o půdě a o vládě lidových komisařů v čele s Leninem.

3.4. Pokus o vznik komunistického impéria

Bolševici zvítězili především proto, že jejich hesla odpovídala náladám a požadavkům obyčejných lidí. Jeden z ruských historiků a politiků té doby, Pavel Miljukov, hodnotil příčiny vítězství revoluce jako důsledek nesoudržnosti ruské společnosti, která byla rozdělena na izolovaný a zaostalý venkov a města, která žila svým vlastním životem. Ruská inteligence zčásti podlehla revolučním náladám a agitaci bolševiků.¹⁷² Ti slibovali lidem půdu, demokratický režim, ale ve skutečnosti připravovali kolektivizaci, násilí a diktaturu přesně tak, jak předvídal Kerenskij. Komunisté plánovali tzv. světovou revoluci

---

¹⁷¹ MALIA, M., Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917-1991, s. 103n.

¹⁷² Citováno dle: PIPES, R., Dějiny ruské revoluce, s. 358.

a pokoušeli se proniknout do sousedních zemí. Občanská válka a hospodářský rozvrat jim v tom zabránily. Po roce 1918 komunisté zestátnili veškerý průmysl, prováděli násilnou rekvizici zemědělských výrobků a vytvořili tzv. systém válečného komunismu. V zemi zavládl hospodářský chaos. Proto Lenin se svými spolupracovníky načas zavedl tzv. NEP (novou ekonomickou politiku), což v podstatě byl návrat k tržní ekonomice a soukromému vlastnictví. Zestátněné podniky se pronajímaly předchozím majitelům. I v zemědělství se zvyšovala výroba zásluhou středních rolníků. Tato stabilizace však neměla dlouhého trvání a zhruba po třech letech byla zrušena.¹⁷³

Sovětský svaz se svou zestátnovací politikou připravil o zahraniční půjčky i o domácí kapitálové zdroje. Podle představ ruských ekonomů měla být hlavním zdrojem akumulace kapitálu vesnice. Za hlavní úkol byla považována kolektivizace vesnice. Její násilné provedení zcela rozvrátilo venkov a hlavně trh s potravinami. Fronty na potraviny a průmyslové výrobky se staly samozřejmostí, ceny se prudce zvýšily. Stalin jako východisko z obtížné situace zvolil možnost zavedení pětiletých plánů, které měly vybudovat moderní průmysl a dohnat ztrátu Ruska za vyspělými zeměmi. Problémy pětiletky byly v tom, že bolševici nutili zemi k výkonům, na které neměla síly. Náklady na tyto stavby pětiletky platila především ruská vesnice. Násilná kolektivizace byla dokončena v roce 1931. V roce 1932 zemřelo na Ukrajině a v Rusku hladem asi 5 mil. lidí.

Náklady na industrializaci platila ale i celá ruská společnost. Růst oběživa provázela inflace, spotřební trh prakticky přestal existovat. Byl zaveden přidělový systém na veškeré spotřební zboží. Černý obchod kvetl přes veškeré pronásledování a tresty. S výjimkou privilegované vrstvy funkcionářů na tom byli špatně všichni obyvatelé Ruska. Neustálé represe postihovaly milióny lidí, pracovní tábory se staly součástí sovětské ekonomiky.¹⁷⁴

Druhá světová válka zastihla ruskou armádu zdecimovanou čistkami, zcela nepřipravenou a jen obrovské nasazení ruských vojáků a celého národa v první fázi války odvrátilo katastrofu. Je třeba však dodat, že ruská vojenská výroba za války byla úctyhodná.¹⁷⁵ Také zahraniční politika Sovětského svazu byla úspěšná, protože se jí podařilo dosáhnout

---

¹⁷³ PIPES, R., Dějiny ruské revoluce, s. 324 nn.

¹⁷⁴ MALIA, M., Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917-1991, s. 185nn.

¹⁷⁵ Vojenská válečná výroba představovala zhruba 100 000 tanků, 130 000 letadel, 800 000 kulometů, 6 mil. samopalů a 12 mil. pušek.

uznání zájmových sfér a tím dát základ vzniku nárazníkových států ve střední Evropě, které měly Rusko chránit před útokem ze Západu.

Období Studené války znamenalo mocenský pat ve vztahu mezi Sovětským svazem a USA a rozdělení světa na dva protikladné tábory. Až do roku 1985 se Sovětský svaz v podstatě řídil neměnnými pravidly socialistické ekonomiky. Nástup Michaila Gorbačova do funkce generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu otevřel cestu k reformám, které však vyčerpaná země nebyla schopna naplnit. Gorbačov odmítl tzv. Brežněvovu doktrínu a tím otevřel cestu k rozpadu socialistického tábora. Na jaře 1990 byl zrušen mocenský monopol komunistické strany a v roce 1991 se Sovětský svaz definitivně rozpadl. Nástupnická Ruská federace, jejímž prezidentem se stal Boris Jelcin, se rozhodla jít cestou demokracie, i když to zpočátku bylo velmi těžké a naráželo to na odpor starých konzervativních komunistických sil.¹⁷⁶

Jsem přesvědčena o tom, že Sovětský svaz mohl svým obyvatelům zajistit život v prosperitě. Kromě proslulého zemědělského pásu černozemě a nadbytku vody měl diamanty, zlato, další cenné kovy, obrovské zásoby dřeva a hlavně ropy a zemního plynu. Jak píše Pryce-Jones,¹⁷⁷ ústřední plánování, samotná podstata a základ socialistické ekonomiky, mělo zavést racionální systém produkce a distribuce. Přineslo však monopol výrobce, jehož důsledkem byl nedostatek zboží a fronty před obchody. Překážky, na které naráželi vynálezci, byly prakticky nepřekonatelné. Destruktivně působilo, že celý výrobní cyklus vedoucí od suroviny k hotovému výrobku byl vydán na pospas každému, kdo byl v takovém postavení, že mohl do tohoto procesu zasahovat. Centrální plánování nebylo racionální, ale subjektivní a nepředvídatelné. Nekompetentnost, plýtvání a šmelinaření se staly prvotními charakteristickými vlastnostmi ekonomiky a řízení státu. Statistiky ekonomických ukazatelů jsou nespolehlivé, neboť byly systematicky falšovány a mnoho věcí bylo zatajováno.

Sovětští ekonomové V. Seljunin a G. Chanin vypracovali v roce 1979 odhad vývoje ruské ekonomiky, ale nevyšli přitom z upravených oficiálních statistik. Dospěli k závěru, že pokud nedojde ke změně, sovětské hospodářství se zhroutí uprostřed 90. let 20. století.

---

¹⁷⁶ MOULIS, V., Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989.

¹⁷⁷ PRYCE-JONES, D., Pád komunismu, s. 8.

Tato jejich stať byla publikována v časopise *Novyj Mir* až v roce 1987, kdy už bylo jasné, že se ekonomika vyvíjí podle jejich předpokladů.¹⁷⁸

Na konci 80. let byl cukr na přiděl v celé zemi, maso, uzeniny a tuky byly na přiděl ve většině měst, 300 velkých měst nemělo ústřední kanalizační soustavu, pouhá 1/5 silnic byla sjízdná za každého počasí. Souhlasím s názorem Pryce-Jonese, že rozpad Sovětského svazu měl prvotně hospodářské příčiny.¹⁷⁹

Je velmi zajímavé, jak své poznatky z cesty po SSSR popisují čeští cestovatelé J. Hanzelka a M. Zikmund ve svém díle *Zvláštní zpráva č. 4*.¹⁸⁰ Kritizují plýtvání materiálními i lidskými silami, neschopnost řídicích pracovníků, obrovské ztráty v zemědělství (až ½ produkce se zničí). Uvádějí, že produktivita práce v SSSR nedosahuje v 60. letech 20. století ani poloviny produktivity práce v USA a stále klesá. Za hlavní problém uvádějí principy a praxi plánování a ekonomickou nevzdělanost řídicích pracovníků. Dalším problémem je podle nich lhostejnost pracovníků a jejich nezáměr o práci. Uvádějí také příklady z dopravy, které jsou doslova šokující. V roce 1953 bylo na celé Sibiři jen 47 km asfaltových silnic.

Se vznikem imperiální ruské říše v 19. a 20. století, která svůj mocenský charakter jen kosmeticky upravovala v době komunismu, se Rusko stalo velmocí, která zásadně zasahovala do dějin Evropy. V období od napoleonských válek přes první a druhou světovou válku nelze dějiny Evropy oddělit od dějin Ruska. Problémem první a druhé světové války, který Rusko citelně oslabil, byl naprostý nedostatek spřátelených států střední a východní Evropy, které by byly jakousi nárazníkovou zónou mezi nepřáteli Ruska na západě a samotným Ruskem. Tento problém Stalinův Sovětský svaz po druhé světové válce důrazně vyřešil vznikem socialistických států střední a východní Evropy, jejichž hlavním úkolem bylo v případné válce poskytnout Rusku čas na obranu, nebo základnu pro útok na západní Evropu.

Je důležité si uvědomit, že trauma z rozpadu Sovětského svazu a ztráty satelitů i pobaltských zemí přetrvává v Rusku dodnes a projevuje se často podvědomě a skrytě nejen v politických, ale i v ekonomických vztazích. Rozpad Sovětského svazu znamenal

---

¹⁷⁸ PRYCE-JONES, D., *Pád komunismu*, s. 97-98.

¹⁷⁹ PRYCE-JONES, D., *Pád komunismu*, s. 8.

¹⁸⁰ HANZELKA J.; ZIKMUND M., *Zvláštní zpráva č. 4*, s. 38-53.

pro nástupnické Rusko nový moment, kdy odkrytá západní část území byla doprovázena ztrátou oblasti střední Asie, kde islám přeměnil dříve komunistické autonomní celky v nepřehlednou změť diktátorských a totalitních států a státek s cenným nerostným bohatstvím.

Jedním z odborníků, kteří zkoumají vývoj Ruska od 90. let 20. století do současnosti, je americký politolog a historik Zbigniew Brzezinski. Všímá si alternativ vývoje Ruska od 90. let 20. století, rozebírá možnost příklonu Ruska k EU a NATO, zabývá se psychologií rozpadu SSSR a jeho vlivem na prosté obyvatele Ruska. Zdůrazňuje, že Rusko je jakýmsi mostem mezi Evropou a Asií.

Pro mou práci je zásadní Brzezinského dílo *Volba: globální nadvláda nebo globální vedení*. Zabývá se zde možnostmi vstupu Ruska do EU a vztahy mezi těmito celky. Zdůrazňuje, že Rusko ani EU nejsou připraveny k integraci, ale že je nutné, aby se uskutečnily dohody o vzájemném obchodě, oboustranných investicích a stále volnějším pohybu osob. Vyjadřuje názor na rozvoj Sibiře, kde by se při využití přírodního bohatství mohly uplatnit evropsko-ruské investiční společnosti. Je ovšem skutečností, že Brzezinski zdůrazňuje nutnost užší spolupráce Ruska a NATO v bezpečnostních otázkách.¹⁸¹

Na závěr tohoto stručného pohledu na historii Ruska si znovu pokládám otázku, jaké analogie se objevují v dnešním Rusku z hlediska ruských dějin.

Přehled vývoje dějin Ruska, který jsem zaměřila na ekonomiku, vzdělání a život společnosti, dokazuje, že mnohé negativní jevy současnosti mají své přímé kořeny v minulosti. Vývoj ruského státu byl nerovnoměrný. Kyjevská a Novgorodská Rus snesla srovnání s tehdejšími evropskými státy, ale ohromný zlom nastal po vpádu Tatarů a jejich 250letém období vlády. Tataři Rusko hospodářsky zastavili, přinutili ruské panovníky, aby přijali jejich způsob vlády, částečně i ekonomiky, a tyto negativní jevy se nejvíce projevíly v Moskevské Rusi. Tento stát byl postaven na principu samoděržaví, tzn. neomezené moci cara a jeho nejbližšího okolí. Princip vlády byl přijat od Tatarů a Rusové jej využívají prakticky dodnes. Armáda úředníků, která Rusko spravovala, využívala této situace k přijímání úplatků. Obrovský úplatkářský systém provázel Rusko až do období komunismu a zůstává velkým problémem ruského státu i dnes. Obrovským problémem

---

¹⁸¹ BRZEZINSKI, Z., *Volba: globální nadvláda nebo globální vedení*, s. 126-132.

carského Ruska bylo nevolnictví, které přetrvalo v Rusku až do počátku 20. století a týkalo se většiny obyvatel. Lidé byli často pasivní a nevzdělaní a spoléhali na stát. Komunismus tento stav nejenže nezlepšil, ale v podstatě i zhoršil a převedl téměř do 21. století.

Sovětské dějiny jsou pravděpodobně v dějinách Ruska uzavřeným úsekem historie. Jsou však pevněji zakořeněny v ruské historii, než by se mohlo na první pohled zdát. Analogie jsou hledány hlavně v moskevské říši, zvláště v období Ivana Hrozného. Domnívám se, že sovětské dějiny a v poslední době i dějiny současného putinovského Ruska jsou plynulým pokračováním dějin Ruska, a to především tradic ruské mocenské říše. Pochopit myšlení a názory obyvatel Ruska a především lidí na venkově je velmi obtížné. Jejich pasivitu, neschopnost postavit se na vlastní nohy a nehledat pomoc pouze u státu lze pochopit pouze důkladným studiem života těchto lidí a celých generací minimálně za období komunismu po roce 1917, kdy byli připoutáni k půdě, nesměli se stěhovat ani jezdit do velkých měst a žili pro Evropana v obtížných podmínkách. Bude trvat ještě několik generací, než se následky komunistických experimentů na ruském venkově napraví.

Tyto skutečnosti jsou nepostradatelné pro každého, kdo by chtěl spojit svůj osud s Ruskem.

4. Evropské hodnoty ve vztazích EU a Ruska

Evropské hodnoty tvoří jeden ze základních pilířů partnerství EU a Ruska, jak se lze dočíst v řadě dosud schválených dokumentů o spolupráci. Proto se v úvodu této kapitoly zaměřím na jejich vymezení v rámci EU a na metody, které používá EU k jejich šíření ve svých vnějších vztazích s třetími zeměmi. Dále se budu věnovat příkladům prosazování hodnotového systému ve vztazích s Ruskem. Současně považuji za nutné zaměřit se na chápání pojmu demokracie v ruské společnosti, které je odlišné od evropského pojetí. Důvody pro tuto skutečnost byly obšírněji objasněny v kapitole o historickém vývoji Ruska.

Jsem si vědoma skutečnosti, že sám pojem společné evropské hodnoty může být předmětem samostatné analýzy, neboť jeho pojetí se odlišuje již v samotné EU v jejích jednotlivých členských státech. Navzdory individuálním zvláštnostem v členských státech EU nejde však rozdíl v pojetí základních hodnot tak daleko, aby se odlišovalo významové jádro pojmu. Dle mého názoru existují tak podstatné rozdíly v obsahovém vymezení tohoto pojmu mezi EU a Ruskem, na které poukáži v dalším textu.

4.1. Evropské hodnoty

Evropské hodnoty chápu v následujícím výkladu jako společně definovaný soubor hodnot členských států EU. Dle Smlouvy o Ústavě pro Evropu je „Unie založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.“¹⁸² „Činnost Unie na mezinárodní scéně spočívá na zásadách, které se uplatnily při jejím založení, jejím rozvoji a jejím rozšiřování a které hodlá podporovat v ostatním světě: demokracie, právní stát, univerzálnost a nedělitelnost lidských práv a základních svobod, úcta k lidské důstojnosti, zásady rovnosti a solidarity a dodržování zásad Charty Organizace spojených národů a mezinárodního práva. Unie usiluje o rozvíjení vztahů a budování partnerství s třetími zeměmi a mezinárodními, regionálními nebo světovými organizacemi, které sdílejí zásady uvedené

---

¹⁸² Konference vlád zástupců členských států, Smlouva o Ústavě pro Evropu, část I, hlava I, článek I-2: Hodnoty Unie.

v prvním pododstavci.¹⁸³ Uvedené hodnoty jsou tedy společné všem členským státům a EU směřuje ve vztazích k ostatnímu světu k jejich zachování a podpoře.

Ve svých zahraničních vztazích EU usiluje, aby byla pokládána v podstatě za mocnost udávající jejich směr. Tento důraz je pochopitelný s ohledem na historii Evropské unie i její současný vývoj. EU vznikla jako úspěšný projekt hospodářské integrace založený na politickém smíru mezi původními rivaly a ani v současné době nemá tradiční vojenské prostředky nátlaku. Je proto nucena spoléhat na nenásilné prostředky vlivu a přesvědčování. Tato volba není však pouze praktická s ohledem na nedostatek vojenského potenciálu, ale pochází přímo ze základu EU jako zcela odlišného činitele na mezinárodní scéně, který usiluje o podporu mezinárodního uspořádání založeného na pravidlech a vyhýbá se tradičním prostředkům politiky síly.¹⁸⁴

Evropu a Evropskou unii lze považovat za experimentátory v normativních změnách ve světové politice. Ještě před rozpadem Sovětského svazu Evropa již učinila kroky pro změnu pravidel na svém kontinentě. Tyto myšlenky byly zahrnuty do Pařížské charty za novou Evropu v roce 1990, kterou schválili všichni členové Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě včetně Sovětského svazu. Tento dokument, který zůstává jedním ze základních kamenů vize Evropské unie o uspořádání mezinárodních vztahů, zdůrazňuje roli míru, demokracie, lidských práv a hospodářské svobody. Též odstraňuje pomyslnou dělící čáru mezi vnitřní a vnější státní politikou a zavazuje evropské země budovat své vnější vztahy i své vnitřní politiky v souladu s těmito principy.¹⁸⁵

EU se stala bezpochyby důležitým současným integračním modelem s demokratickými prvky v celoevropském kontextu i jeho sousedství. Principy demokracie představují základní sine qua non podmínku pro členství v tomto seskupení, kterou se úspěšně podařilo v době nedávne splnit řadě bývalých socialistických států střední a východní Evropy. V procesu rozšíření Evropská unie však neaplikuje výslovně klasickou zahraniční politiku, ale usiluje o přenesení svého vnitřního modelu na budoucí členy. Ve srovnání s procesem rozšíření se však EU dostává při prosazování principů demokracie ve svém sousedství do jiné situace, kdy se již pohybuje výhradně na poli zahraniční politiky, kde se začínají dostávat do popředí nejenom zájmy Evropské unie jako celku, ale i výrazně

---

¹⁸³ Konference vlád zástupců členských států, Smlouva o Ústavě pro Evropu, část III, hlava V, článek III-292: Hodnoty Unie.

¹⁸⁴ HAUKKALA, H., *The Relevance of Norms and Values in the EU's Russia Policy*, s. 2.

¹⁸⁵ HAUKKALA, H., *The Relevance of Norms and Values in the EU's Russia Policy*, s. 3.

zájmy a odlišné preference jednotlivých členských států. Cílená podpora demokracie tak ve skutečnosti může být zastíněna řadou jiných důležitých skutečností, jako je strategická bezpečnost, zajištění dodávek energií, odlišné názory na budoucnost Evropy a rozdílné světové názory.¹⁸⁶

EU během svého historického vývoje dospěla od výhradně ekonomického seskupení k seskupení, které je pod vlivem okolností nuceno přijmout i určitou odpovědnost za realizaci zahraniční politiky. Tato úloha EU, která dříve zůstávala výhradně v pravomoci jednotlivých členských států, výrazně vzrostla během posledních 15 let i v důsledku pádu socialistických režimů ve střední a východní Evropě.

Země sousedící s Evropskou unií učinily příznání k základním lidským právům a svobodám prostřednictvím různých mnohostranných úmluv a dvoustranných úmluv s EU. Všechny podepsaly Úmluvu Organizace spojených národů o lidských právech. Některé jsou členy Rady Evropy a Organizace za bezpečnost a spolupráci v Evropě a ratifikovaly evropskou Úmluvu na ochranu lidských práv a základních svobod. Současně se sousední země zavázaly dodržovat základní pracovní standardy a podporovat základní sociální práva jako smluvní strany úmluvy Mezinárodní organizace práce.¹⁸⁷

Nejvýraznějšími příklady šíření hodnot ve vnějších vztazích jsou politika přidružení k EU a evropská politika sousedství. Evropská politika sousedství usiluje podporovat příznání se ke společným hodnotám. Sousední země tyto závazky různým způsobem uplatňují v praxi a individuálně definované akční plány obsahují různé podněty na posílení tohoto procesu.¹⁸⁸

Přechod k demokratickým principům ale neuskutečňuje najednou. Z dnešního úhlu pohledu vidíme, že u bývalých socialistických zemí se jedná o několikastupňový proces. V řadě států, které se mezitím staly členskými státy EU, se tento proces podařilo uskutečnit poměrně rychle. U ostatních zemí, ke kterým patří země Společenství nezávislých států, byly vytvořeny zpočátku spíše systémy zdánlivých demokracií a

---

¹⁸⁶ EMERSON, M.; VAHL, M. aj., *The Reluctant Debutante: The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood*, s. 5.

¹⁸⁷ Komise Evropských společenství, *Mitteilung der Kommission: Europäische Nachbarschaftspolitik*, Strategiepapier, s. 13.

¹⁸⁸ K těmto specifickým prioritám patří například posílení demokracie a právního státu, nutnost reformy soudnictví, boj proti korupci a organizované kriminalitě, respektování lidských práv a základních svobod, včetně svobody projevu a médií, práv národnostních menšin a dětí, rovnost pohlaví, dodržování základních pracovních standardů, podpora rozvoje občanské společnosti, aktivní spolupráce s mezinárodním trestním soudem, boj proti terorismu a šíření zbraní hromadného ničení, dodržování mezinárodního práva.

v současné době jsme svědky další vlny pokusu o skutečnou demokratizaci - mám tím na mysli především příklad Ukrajiny a tamní „oranžové“ revoluce. Domnívám se, že ne náhodou se jedná opět o zemi geograficky blízkou Evropské unii.

K mechanismům, kterými uvádí EU do pohybu komplexní procesy demokratizace, patří dle Emersona a Vahla¹⁸⁹ podmíněčnost a socializace. K podmíněčnosti patří, že EU nabízí výhody svým sousedům, které sahají od plného členství po odstupňované hospodářské, politické a institucionální pobídky v rámci evropské politiky sousedství. To vše za předpokladu, že se dodrží hospodářské a politické podmínky spolupráce. V rámci socializace stojí EU jako příklad úspěšného modelu demokracie a zapojuje sousedy do společných aktivit osobními a institucionálními kontakty.

Evropská unie během 90. let 20. století vytvořila soubor strategií pro své okolí, ke kterému patří celá Evropa a oblast Středomoří. Tyto země z hlediska strategie EU řadí Emerson a Vahl¹⁹⁰ do tří skupin. Jedná se o již definované kandidáty na vstup do EU, země s dlouhodobým cílem vstupu a země bývalého Sovětského svazu a Středomoří, které tvoří základ politiky sousedství. Všechny tyto tři přístupy mají stejný normativní základ s jediným rozdílem, který je dán intenzitou tlaku a podnětů na soulad s hodnotami, normami a standardy EU. Ve všech případech dokumenty staví na první místo cíl konvergence v demokratických hodnotách a právního státu, kdy pro vstup je nutná úplná shoda s hodnotami. I evropská politika sousedství podporuje stejně široké cíle, ale shoda může být více flexibilní a výběrová.

Hlavním institucionálním činitelem při rozvoji uvedených přístupů byla Komise. Politika šíření demokracie se vyvíjela v čase, kdy Komise usilovala o vytvoření modelu pro jednání s kandidátskými zeměmi. Během tohoto procesu vyvinula velice důležitý mechanismus hospodářské a technické pomoci kandidátům na členství. Když se objevil podnět zkoncipovat evropskou politiku sousedství, úkol byl dán generálnímu ředitelství pro rozšíření, které opět vytvořilo model zakládající se na modelu vstupu se stejně obsáhlým seznamem bodů, které pokrývají všechny zájmy EU. Zde se však Komise dostala na samotné hranice pravomocí, které má k dispozici. Její výkonná moc spočívá na interním právu a politikách EU, zatímco má velmi omezený prostor pro jednání v tradiční

---

¹⁸⁹ EMERSON, M.; VAHL, M. aj., The Reluctant Debutante: The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood, s. 4-5.

¹⁹⁰ EMERSON, M.; VAHL, M. aj., The Reluctant Debutante: The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood, s. 3.

zahraniční politice, kterou členské státy a Rada drží ve svých rukách mimo Komisi. V důsledku toho je evropská politika sousedství jen poněkud nejasný pokus dát do pohybu demokratizaci a evropeizaci partnerských zemí.¹⁹¹ Možnost ovlivnit své sousedy je jasně silnější v těch evropských zemích, které usilují o členství, i když jejich kandidatura nebyla dosud oficiálně potvrzena. Zde se výrazně uplatňuje princip podmíněnosti. Domnívám se, že stejný postup nemůže být účinný ve vztazích se zeměmi, kde lze princip podmíněnosti uplatnit pouze omezeně. Dle mého názoru do této skupiny zemí patří i Rusko.

Vývoj politiky vůči Rusku zaznamenal od počátku 21. století velkou změnu v otázkách demokracie ve srovnání s vývojem těsně po rozpadu Sovětského svazu. V Rusku jsou zřejmé nedemokratické tendence vývoje, i když se k respektování základních hodnot zavázalo svým vstupem do Rady Evropy a stejně tak v DPS a i když ruský prezident Putin nepopírá, že vztahy mezi EU a Ruskem spočívají na společných hodnotách. Aktuálně Evropská unie obrátila pozornost výrazně na ostatní státy Společenství nezávislých států, především na Ukrajinu, se kterou uzavřela nejpropracovanější akční plán evropské politiky sousedství. Sdílím tak názor Emersona a Vahla,¹⁹² že čtyři společné prostory uzavřené s Ruskem představují především v otázce demokracie, právního státu a lidských práv pouze „slabý derivát“ akčního plánu uzavřeného s Ukrajinou a dávají tím tušit nový cíl, kterým bude směřovat zvýšené úsilí EU v procesu šíření hodnot.

4.2. Pojem demokracie v současné ruské společnosti

K respektování základních evropských hodnot se Rusko zavázalo svým vstupem do Rady Evropy a stejně tak v DPS. Ruský prezident Putin sám několikrát ve svých projevech potvrdil, že vztahy mezi EU a Ruskem spočívají na společných hodnotách. Současný problém tak nespočívá pouze ve skutečnosti, že by Rusko nechtělo uznávat systém evropských hodnot a zachovávat je ve své politické praxi, ale především, že Rusko tyto hodnoty podstatně jiným způsobem chápe. Vzdálenost mezi EU a Ruskem v rozdílnosti interpretací společných hodnot je mezitím tak velká, že vzniká dojem, že Rusko tyto hodnoty zásadně odmítá.

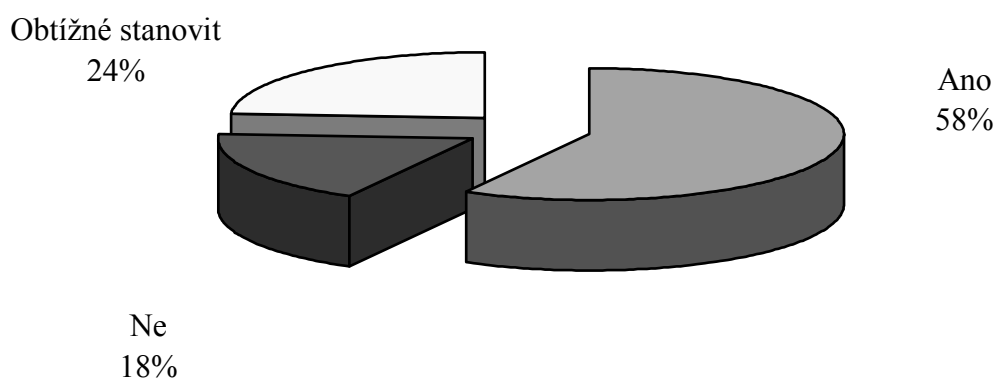
¹⁹¹ EMERSON, M.; VAHL, M. aj., The Reluctant Debutante: The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood, s. 2-3, 5.

¹⁹² EMERSON, M.; VAHL, M. aj., The Reluctant Debutante: The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood, s. 20.

Je tedy potřebné objasnit, co si představuje ruská společnost pod pojmem demokracie a hodnoty. Dle výsledků průzkumu ruského poradenského centra Vladimir provedeného v roce 2004¹⁹³ spojuje většina Rusů budoucnost své země s demokracií, i když je demokratická praxe v současném Rusku ještě nedostatečně rozvinutá. Dle provedeného průzkumu považuje nadpoloviční většina Rusů demokracii za nejlepší formu státu, pouze pětina Rusů je opačného názoru, jak je znázorněno v grafu č. 4.

Graf č. 4

Představuje demokracie nejlepší formu státu?

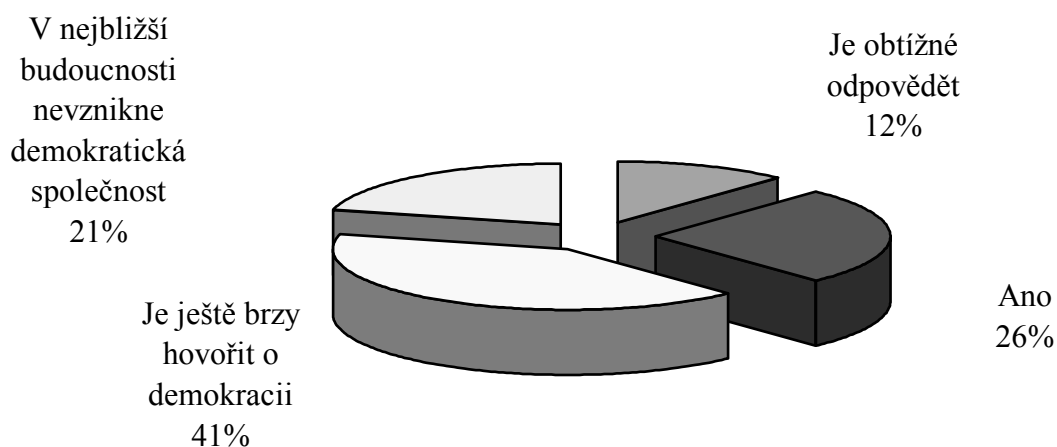
Zdroj: BUHBE, M.; BECKMANN, E., Russische Demokratie – ein Gegenwartsbild.

Zatímco většina Rusů hodnotí pozitivně demokracii jako způsob vlády, skutečný stav demokratizace Ruska posuzuje jako velice omezený. Dvě pětiny obyvatel se domnívají, že je dosud předčasné hovořit v Rusku o demokracii, i když se Rusko ubírá správným směrem. Pouze jedna čtvrtina obyvatel považuje Rusko za demokratickou společnost, jak je znázorněno v grafu č. 5.

¹⁹³ Následující názory představují výsledky výzkumu poradenského centra Vladimir ve spolupráci s Friedrich-Ebert-Stiftung, který byl proveden v roce 2004 v různých regionech Ruska. Výsledky výzkumu byly publikovány: BUHBE, M.; BECKMANN, E. Russische Demokratie – ein Gegenwartsbild: Werte und Institutionen der Demokratie im Bewusstsein der Russen.

Graf č. 5

Lze říci, že v současném Rusku již vznikla demokratická společnost?

Zdroj: BUHBE, M.; BECKMANN, E., Russische Demokratie – ein Gegenwartsbild.

Zásadní není pouze skutečnost, zda Rusové jsou příznivci demokratického zřízení, ale co si pod tímto pojmem představují. Dle provedeného výzkumu považuje nadpoloviční většina Rusů za hlavní obsah tohoto pojmu rovnost před zákonem a sociální rovnost ve smyslu odstranění rozdělení společnosti na bohaté a chudé. Třetina obyvatelstva řadí k rysům demokracie svobodné volby a systém více politických stran a zachování práv a svobod občanů, jedna čtvrtina pak princip rozdělení moci a možnost volit a být zvolen. Pouze 17% ruských občanů spojuje demokracii s nezávislými sdělovacími prostředky a pouze 7% vidí v demokracii vládu většiny nad menšinou, jejíž práva jsou zachována. Tomu odpovídá i posouzení nejdůležitějších demokratických práv a svobod, ke kterým jsou řazena sociální práva, jako jsou zajištění práce, bezplatné vzdělávání a lékařské ošetření a ochrana před svévolným jednáním. Rusové tedy vidí v demokracii především systém pro zajištění sociální rovnosti a v druhé řadě teprve zvláštní systém rozdělení moci.

Ještě překvapivější je zjištění, koho ruská společnost považuje za záruku demokratického vývoje. Dvě třetiny obyvatelstva za tuto záruku považují ruského prezidenta. S velkým odstupem následují politické strany, vláda a sdělovací prostředky. Nejmenší vliv na vývoj demokracie mají občanské organizace, starostové a podnikatelské kruhy. Ruský prezident též představuje nejdůvěryhodnější státní instituci. Celkově lze v Rusku hovořit spíše o

nedůvěře než důvěře ve vztahu k různým státním a nestátním institucím. Bohužel však nelze považovat situaci, ve které většina institucí nemá důvěru obyvatelstva, za stabilní.

K obdobným závěrům došel i výzkum provedený v roce 2006 analytickým centrem Levada ve spolupráci s Ruským centrem Evropské unie.¹⁹⁴ Největší důvěře se těší dle tohoto výzkumu prezident a církve. Vůči ostatním institucím, především soudním, panuje mezi občany velká nedůvěra. Za základní lidská práva považuje většina občanů zajištění základních sociálních potřeb a standardů.

Rusové mají celkem pozitivní postoj k systému demokracie. Pod tímto pojmem však rozumí v první řadě systém právní a sociální rovnosti. Jako méně potřebné je nahlíženo na základní práva a svobody, které tvoří vlastní základ demokracie. Za základního ručitele demokracie považují Rusové svého prezidenta. Kromě prezidenta a církve nemají v další státní a nestátní organizace důvěru. Současná stabilita se tak nadměrně zakládá na důvěře obyvatelstva v prezidenta Putina.

Domnívám se tedy, že stanovení společných hodnot představuje pouze první krok při budování partnerství. V dalším kroku je nutné nalézt shodné porozumění těchto hodnot. Nelze jednostranně předpokládat, jak se však v praxi často děje, že hodnoty, názory, přání a preference a jejich obsah jsou ve všech částech Evropy a světa shodné.

4.3. Hodnoty ve vztazích EU a Ruska

„Současné ruské vedení se odklání od základních demokratických hodnot euroatlantického společenství. Západ zůstal v minulosti příliš často mlčet a potlačoval svou kritiku ve víře, že kroky prezidenta Putina nesprávným směrem byly pouze dočasné, a v naději, že se Rusko brzy vrátí na svou demokratickou a prozápadní cestu. ... Vedoucí představitelé Západu musí pochopit, že naše současná strategie vůči Rusku selhává. Naše politiky selhaly a nepřispěly k demokratickému Rusku, které jsme si přáli a které si lidé této velké země zaslouží po všem tom utrpení, které prožili. Nastal čas přehodnotit, jak

---

¹⁹⁴ V prosinci roku 2006 provedlo Moskevské analytické centrum Levada výzkum, který se zabýval názory ruských občanů na demokracii, lidská práva, právní stát, tržní ekonomiku a vztahy s Evropou. Výsledky výzkumu zveřejnilo v únoru 2007 Ruské centrum EU pod názvem: Voices from Russia: Society, Democracy, Europe. EU-Russia Center / Levada Center Research February 2007.

budeme komunikovat s putinovským Ruskem, a jednoznačně se postavit na stranu demokratických sil v Rusku.“¹⁹⁵

Toto byla ukázka jedné z ostrých kritik vnitřně-politického vývoje v Rusku, které se objevují především od počátku 21. století i ze strany unijních institucí a některých jednotlivých členských států z hlediska porušování mezinárodních závazků v otázkách zachovávání demokratických hodnot. V čem v zásadě spočívá tato kritika nedostatečného dodržování evropských hodnot v Rusku? Různá opatření vedení Ruska, která se jednotlivě ještě dají vysvětlit na základě pozadí událostí v Rusku, zprostředkovávají jako celek dojem systematického úbytku demokracie.¹⁹⁶

V otázce hodnot ve vnějších vztazích byla největším zdrojem rozporů druhá válka v Čečensku. Bohužel však i politika Evropské unie v otázce Čečenska nebyla jednotná.¹⁹⁷ Dalším výrazným rozporem byl postoj k událostem na Ukrajině v roce 2004. V důsledku odlišného přístupu Evropské unie a Ruska k oranžové revoluci dokonce nedošlo ke schválení čtyř společných prostorů na summitu konaném v Haagu 25.11.2004. Nesoulad mezi společnými zájmy a postojem k demokratickým hodnotám vedl k ochlazení vztahů a odložení schválení čtyř prostorů až na následující summit 10.5.2005 konaný v Moskvě.¹⁹⁸

I když EU uvalila na Rusko sankce za porušování práv v Čečensku spočívající ve snížení technické pomoci, jejich konečný výsledek byl nulový. EU vůči Rusku nedisponuje dostatečnými nátlakovými prostředky, aby v něm ovlivnila změnu. Dokonce ani hospodářský vliv a vztahy nelze tímto způsobem využít, protože nemohou Rusko

---

¹⁹⁵ Jedná se o citaci výňatku z otevřeného dopisu určeného EU a NATO, který podepsalo v roce 2004 115 předních evropských a amerických politiků a odborníků na zahraniční politiku. FREEDOM HOUSE, An Open Letter to the Heads of State and Government Of the European Union and NATO September 28, 2004, s. 1.

¹⁹⁶ V posledních letech byla provedena ze strany ruského prezidenta řada opatření, která nelze z evropského úhlu pohledu jinak interpretovat:

v ruské poslanecké sněmovně už není žádná skutečná opozice, protože vládní strana vlastní dvoutřetinovou většinu. To je výsledek voleb do parlamentu konaných 7.12.2003, které nelze označit jako svobodné s ohledem na volební kampaň, která jim předcházela. Hranice vstupu do sněmovny pro další volby byla stanovena na 7%, takže s největší pravděpodobností se jí žádné liberální politické straně nepodaří překonat. Dalších voleb se již nemohou účastnit volební seskupení politických stran. Požadavky na registraci politických stran byly velmi zpřísněny s ohledem na počet členů a jejich územní působnost a výrazně se tím omezila možnost tvorby regionálních politických stran. Přímá volba guvernérů oblastí, kterou zavedl prezident Jelcin, byla zrušena a nahrazena volbou kandidátů v oblastních parlamentech, které navrhne prezident. Byl vydán nový zákon o nevládních organizacích, který usiluje o kontrolu a řízení občanské společnosti, aby se v Rusku nemohla uskutečnit oranžová revoluce po vzoru Ukrajiny. V oblasti sdělovacích prostředků jsou v současné době hlavní celorepublikové programy ruské televize pod přímou kontrolou Kremlu.

SCHNEIDER, E., Europäische Werte und russische Gesellschaft, s. 2-3.

¹⁹⁷ Viz příklad postoje Itálie uvedený v kapitole 2.3.

¹⁹⁸ KEMPE, I., Eine neue Ostpolitik, s. 12.

zasáhnout v nejcitlivější oblasti – exportech, které EU sama nutně potřebuje. Také neustálý růst cen ropy na světovém trhu zajistil Rusku stabilitu. Stejně tak nemohlo dostatečně silně zapůsobit zvýšení či snížení hospodářské pomoci, která nepředstavuje vůči Rusku žádné závratné sumy. Docházím tak k závěru, že politika podmíněčnosti je vůči Rusku neúčinná, protože EU nenabízí dostatečně silně podněty.

V okamžiku, kdy selhaly tyto nenásilné prostředky nátlaku, začala EU rozvíjet vztahy na více méně pragmatictějších základech.¹⁹⁹ Schneider²⁰⁰ uvádí, že lze přesto aktuálně v politice Evropské unie nalézt dva základní přístupy k Rusku. První z nich upřednostňuje nadále důsledně trvat na dodržování evropských hodnot a jejich porušování otevřeně kritizovat, i když tím dojde k ohrožení dobrých hospodářských vztahů. Opačné stanovisko upřednostňuje neprohlubování problému dodržování hodnot, protože vede ke ztížení podmínek pro spolupráci. Dle tohoto přístupu je lepší orientovat spolupráci s Ruskem na společné zájmy a problematiku hodnot opomenout. Tento problém hodnot je v zostřené formě představován otázkou „mlčet za ropu a plyn?“

Pokud se však kritizuje realizace evropských hodnot v Rusku, není to proto, aby se Rusko popudilo nebo zahnilo do úzkých. Od Ruska se žádá respektování evropských hodnot, protože se to považuje z evropsko-unijního úhlu pohledu za potřebné pro zemi i její občany. Evropa je partnerem při modernizaci Ruska. Ani USA, Japonsko nebo Čína nemohou tuto úlohu pro Rusko v takovém rozsahu zastávat. Pro Rusko tak připadá v úvahu jeho modernizace prostřednictvím evropeizace. Hospodářské vztahy mezi EU a Ruskem budou neustále intenzivnější a rozmanitější. EU z praktických důvodů nebude přejímat ruská pravidla, ale očekává, že se Rusko v potřebném rozsahu přizpůsobí evropským právním a hospodářským pravidlům, která mají často mezinárodně univerzální platnost. Pokud evropské firmy ve větším rozsahu budou investovat v Rusku, potřebují právní jistotu a nezávislé soudy. Na základě prostudovaných oficiálních dokumentů orgánů EU usuzují, že v institucích ES dominuje názor, že Rusko se již z hospodářského hlediska nemůže vyhnout skutečné realizaci evropských hodnot, ke kterým se v současné době alespoň formálně hlásí.

---

¹⁹⁹ Tento přístup je konsistentní s obrazem EU jako občanské mocnosti. Je lepší udržet dialog a hledat pokrok prostřednictvím pozitivních pobídek než negativních a trestajících protiopatření.

HAUKKALA, H., *The Relevance of Norms and Values in the EU's Russia Policy*, s. 12.

²⁰⁰ SCHNEIDER, E., *Europäische Werte und russische Gesellschaft*, s. 3-5.

Dle Schneidera²⁰¹ existují i na ruské straně úvahy o oddělení hospodářské a politické transformace. Schneider uvádí, že na dlouhou dobu však nelze rozložit společnost na dílčí oblasti, které se vyvíjejí nezávisle na sobě, neboť tržní hospodářství potřebuje politickou pluralistickou demokracii a opačně. Spíše se navzájem hospodářská a politická transformace podmiňují. Tyto souvislosti lze po určitou dobu ignorovat. Od určitého rozmezí vzdálenosti mezi hospodářskými pravidly a politickým systémem se buď musí politický systém přizpůsobit hospodářskému nebo se zpomalí hospodářský rozvoj. To si však Rusko nemůže dovolit, pokud chce zůstat velmocí, které se dnes z větší části definují hospodářskou vyspělostí.

Jak bylo již popsáno v prvním bodu této kapitoly, hodnoty a normy, jejichž přenos uplatňuje EU ve vztahu k Rusku, nejsou ojedinělé, jsou součástí její koncepce budování mezinárodních vztahů. Přenos hodnot však vytváří vysoce nesouměrný vztah dárce a příjemce. Lze hovořit o jednostranné transformaci, harmonizaci a postupné integraci s hodnotami a pravidly EU, ne však s jejími institucemi. Tento přístup učitele a žáka ve vztazích se však zcela logicky neshoduje s představou Ruska o kvalitě vztahu. Ve skutečnosti dobře míněné trvání na konvergenci s Evropou je vnímáno jako rušivé a vyžadující kapitulaci Moskvy vůči Evropě.²⁰²

I když EU kritizuje projevy ruské řízené demokracie, Rusko odpovídá, že se zohledněním svých historických a geopolitických zvláštností rozhoduje o tom, jakým způsobem bude realizovat demokratické procesy v zemi. Výtky EU ohledně nedostatečného dodržování evropských hodnot se chápou v Rusku jako omezení a ohrožení suverenity země. Po letech „demokratického chaosu“ pod vedením prezidenta Jelcina usiluje Kreml o vytvoření silného státu. Možná si prezident Putin neuvědomuje, že koncepce silného státu nemusí být v rozporu s principy demokracie. Základní problém však spočívá v tom, že Rusko ani prezident Putin nemají zkušenost, jak fungují demokratické procesy v západních zemích a že neohrožují stabilitu a bezpečnost země, nýbrž přispívají k jejímu posílení. Vývoj v Rusku se stal předmětem rozsáhlé diskuse v roce 2004 na půdě

---

²⁰¹ SCHNEIDER, E., Europäische Werte und russische Gesellschaft, s. 3.

²⁰² Situacionnyj analiz pod rukovodstvom S.A.Karaganova. Otnošenija Rossiji i Jevropejskovo Sojuza: sovremennaja situacija i perspektivy, s. 17n. a
HAUKKALA, H. The Relevance of Norms and Values in the EU's Russia Policy, s. 9-12.

evropských institucí.²⁰³ Závěr této diskuse byl, že Rusko se již déle nenachází na cestě konvergence s evropskými hodnotami, ale vydává se svojí vlastní cestou.

Pokud se však nebude EU a zbylý západní svět angažovat v otázce vnitropolitického vývoje v Rusku, podstupovala by tak dle Singhofena²⁰⁴ velké bezpečnostní riziko, které pramení z pouze zdánlivé stability politického systému v Rusku. Dlouhodobá vnitřní stabilita země by předpokládala spíše zažitý demokratický způsob vládnutí. Rusko je sice členem OBSE a Rady Evropy, kde se zavázalo ke společným hodnotám, na kterých chce stavět i EU své partnerství s Ruskem, a dokud nevypoví Rusko tyto své ostatní mezinárodní závazky, existuje zde neustále i další tlak na zachování současného modelu partnerství postaveném na společných hodnotách. Z dlouhodobého hlediska však nelze s ohledem na zeměpisnou blízkost EU oddělovat politický vývoj a hospodářské zájmy. I spolupráce orientovaná výhradně na zájmy musí být doplněna neustálými podněty EU týkajícími se demokratizace Ruska a kritikou vnitropolitických poměrů.

Shledávám tedy, že mezi hodnotami a zájmy při rozvíjení efektivních vztahů neexistuje pevná dělicí čára. Z teoretického hlediska je lze od sebe možná oddělit, v praxi to však není možné. Neboť čím více je od sebe vzdálena představa o hodnotové základně vztahů, tím více také budou od sebe vzdáleny zájmy obou partnerů, nebo přinejmenším vnímání a interpretace těchto zájmů. Rozpor, zda s Ruskem udržovat vztahy založené na zájmech nebo hodnotách, je tak dle Schneidera²⁰⁵ vlastně nepotřebný, protože intenzivní vztahy založené na zájmech se musí nakonec zakládat i na společných hodnotách. S tímto tvrzením souhlasím pouze s tím omezením, pokud se vztahuje na budování účinného strategického partnerství.

I když se na první pohled zdá, že Rusko je v tomto procesu vítězem, není tomu přesně tak. Domnívám se, že strategické partnerství mezi EU a Ruskem velkou měrou neuspělo a ve srovnání s původními očekáváními zůstalo nevyužité. To znamená, že nejenom EU neuspěla při dosahování původních cílů vůči Rusku, ale i Rusko nedokázalo využít hospodářské a politické výhody, které se nabízely na počátku 90. let. Pro EU představuje budování vztahů s Ruskem i současně test jejich schopností a oprávněnosti přístupu v mezinárodních vztazích a tento přístup se ukazuje jako jednoznačně selhávající. To má

---

²⁰³ Podrobnosti k tématu byly uvedeny v bodě 1.3.

²⁰⁴ SINGHOFEN, S. C., Strategische Partnerschaft oder neue Konfrontation? Die Zukunft der deutsch-russischen Beziehungen, s. 18-21.

²⁰⁵ SCHNEIDER, E., Europäische Werte und russische Gesellschaft, s. 5.

dopad přesahující vztahy s Ruskem, zvláště v politice sousedství. Zůstává totiž otázkou, jakou má Evropská unie šanci uspět v těchto vztazích se stejnou agendou, s jakou neuspěla ve vztahu k Rusku.

Evropská unie neuspěla při naplnění cílů své politiky vůči Rusku v oblasti hodnot, ale ani v oblasti zájmů. Dle mého názoru nejsou však příkrá hodnocení úsilí transferu evropských hodnot východním směrem na místě. Základní problém přístupu k Rusku spočívá v nereálně stanovených cílech a prostředcích pro jejich dosažení. Cíle definované v DPS nebylo možné v časovém horizontu deseti let dosáhnout. Důvodem pro tuto definici cílů byla přehnaně optimistická očekávání na počátku 90. let 20. století, že Rusko se během 10 let stane běžným demokratickým státem, případně že bude aspirovat na vstup do EU. Politický systém v Rusku je v současnosti tzv. řízenou demokracií se silnými autokratickými prvky. Znamená to v podstatě, že ruský prezident má výrazné pravomoci v řízení státu a většina ruského obyvatelstva jej přijímá tak trochu jako neomezeného vládce, v případě ruského venkova jako jakéhosi „cara“. Studium historie Ruska za uplynulých tisíc let mě vede k názoru, že ruský stát nelze považovat ani v nejbližší budoucnosti za stát klasické evropské demokracie a bude trvat ještě dlouhá desetiletí, než se tento stav změní.

Historické paralely najdeme na mnoha místech současného světa. Stačí si například připomenout Latinskou Ameriku, kde státy, které nikdy nezažily komunismus, ale ani opravdovou demokracii, se ve 20. století potácely od vojenských diktátorských režimů (Chile, Argentina) k pokusům o jakési levicové experimenty (Kuba, Nikaragua, Venezuela). Tyto státy stejně jako Rusko byly nesmírně zaostalé a svou minulost si nesou s sebou i do současnosti a samozřejmě budoucnosti.

Pro bližší pochopení situace Ruska si můžeme uvést například Srbsko. Stejně jako Rusko bylo pod staletou nadvládou Turecka, nepoznalo prakticky demokracii a i v 90. letech 20. století se jejich záporná historická zkušenost promítla do vztahů v tehdejší Jugoslávii. Srbové nedokázali pochopit, že Chorvati, Slovinci, Bosňané touží po samostatnosti a vedli s nimi zbytečné a nákladné války. V této souvislosti můžeme poukázat na nesmyslnou ruskou válku s Čečenskem.

Ještě jeden příklad se nabízí. Po 2.světové válce se postupně rozpadl koloniální systém v Africe. Většina afrických států získala v 50. a 60. letech 20. století samostatnost. Uplynulo více jak 40 let a drtivá většina těchto tzv. mladých států není schopna zvládnout svou samostatnost. Potýká se s obrovskou korupcí a neschopností vedoucích představitelů států. Naivní představy především levicových politiků a ekonomů v 60. letech 20. století o tom, že tyto státy po skončení koloniální nadvlády budou do 10 let žít v blahobytu, se absolutně nenaplnily.

Posledním příkladem je současná situace v Iráku. Američané se domnívali, že se jim z Iráku podaří vytvořit demokratický arabský stát, který se stane po pádu režimu S. Husajna vzorem pro ostatní státy. Skutečnost je taková, že v Iráku vládne chaos, jednotlivé náboženské skupiny bojují proti sobě a bez vlády pevné ruky nelze tuto situaci zvládnout.

Situace v Rusku se samozřejmě od těchto příkladů liší. Ropa a zemní plyn zajišťují v současné době Rusku relativní blahobytnost a především sociální a politickou stabilitu. Nepředpokládám ale, že by se Rusko v otázkách demokracie, lidských práv a svobod a dalších běžných evropských standardů vyrovnalo státům EU dříve než za několik desítek let. Je totiž třeba, aby se vyměnily celé generace lidí a hlavně aby se naprosto změnily společenské, ekonomické a majetkové poměry na ruském venkově, který je stále hlavní brzdou ruské společnosti. Nečekám ani, že Rusko vzhledem ke specifickému historickému vývoji a geografickým podmínkám bude usilovat stát se „kopií“ evropských demokracií, nýbrž bude hledat svůj vlastní model.

5. Možnosti budoucího uspořádání vztahů

Dříve než se budu věnovat existujícím možnostem smluvního uspořádání vztahů v budoucnosti, zhodnotím na základě dosud sděleného, zda lze vztahy mezi Evropskou unií a Ruskem označit termínem strategické partnerství. Toto slovní spojení se velice často objevuje ve vzájemné rétorice a ve všech klíčových ustanoveních smluvních aj. závazků, a proto mu věnuji bližší pozornost. Dále shrnu nejzásadnější problémy vztahů, které jsem popsala v předchozích kapitolách. Poté se zaměřím na to, jaké se nabízejí možnosti jejich budoucího smluvního zabezpečení.

5.1. Realita strategického partnerství

Aktuálně pocíťovaná nejistota ve vztahu Západu, Evropy, EU i jednotlivých členských států k Rusku není jako taková nová. Spíše lze od konce studené války pozorovat velký nesoulad mezi požadavky na charakter vztahů a skutečností a v souvislosti s tím i kolísání ve vztazích.

V roce 1991 došlo k rozpadu Sovětského svazu. Očekávání a naděje na straně Ruska i Evropské unie byly zpočátku velice optimistické. Západní svět vycházel z toho, že se Rusko po uskutečnění potřebných reforem začlení do skupiny demokratických zemí světa. Také na ruské straně byl formulován cíl začlenění do evropsko-atlantického společenství. Bylo možné se setkat i s očekáváním, že se Rusko společně s dalšími státy střední a východní Evropy stane členem EU a NATO.

Obě strany hovořily od počátku o vzájemném partnerství, později o strategickém partnerství.²⁰⁶ Jasná definice pojmu strategické partnerství a koncepce jeho vytvoření ve vztazích Evropské unie a Ruska však nebyly nikdy stanoveny. To znamená, že ani na bilaterální úrovni Rusko a členské státy EU, ani na multilaterální úrovni Rusko a Evropská unie neexistuje jasně formulovaná strategie vůči Rusku, protože ani jednu ze strategií z roku 1999 za ni nelze považovat. Problémem je i skutečnost, že pojem strategické partnerství nebyl do poloviny 90. let běžnou součástí slovníku mezinárodních vztahů. Jeho časté používání bez jasné definice vede spíše k jeho degradaci na pouhou řečnickou ozdobu. Musím podotknout, že otázka definice a obsahu strategického

---

²⁰⁶ Jak jsem již uvedla v první kapitole práce, pojem strategické partnerství byl použit poprvé ve Strategii Evropské unie vůči Rusku v roce 1999.

partnerství je především předmětem diskusí v západo- a středoevropské odborné literatuře, u ruských autorů jsem výraznější diskuse o tomto pojmu nenašla.

Pokud se abstrahuje od „prázdného“ používání pojmu, lze stanovit dle Langa²⁰⁷ několik základních znaků strategického partnerství jako pojmu mezinárodních vztahů: partnerství má dlouhodobý charakter, obsahuje společnou agendu ve formě souboru důležitých projektů, spočívá na sdílení společných postojů a zájmů, zvláště sdílení společných hodnot a vyznačuje se vyhraněnou institucionalizací politických, hospodářských a společenských kontaktů.

Pokud zpochybňuji existenci strategického partnerství mezi Ruskem a EU, nechci tím však naznačit, že vztahy Ruska k západnímu světu i vývoj v Rusku samotném nedoznaly od 90. let žádné změny. Na první pohled je vidět na všech úrovních zjevný pozitivní vývoj. Jak uvádí Fischer²⁰⁸ na příkladech, spolupráce s NATO vstoupila po ustanovení společné Rady NATO-Rusko v roce 2002 do nové fáze. Ve stejném roce 2002 se Rusko stalo plnoprávným členem seskupení G8 a bylo tak uznáno za rovnocenného partnera pro hospodářsky a politicky nejsilnější země světa. Rusko i nadále aktivně usiluje o vstup do WTO. Na evropské úrovni je členem OBSE a od roku 1996 také Rady Evropy. Současně má titul strategického partnera Evropské unie a je nutno si uvědomit, že vztahy EU a Ruska co do četnosti a institucionální struktury patří k velmi rozvinutým.

V praxi se tedy od roku 1990 do současnosti vytvořilo široké spektrum vazeb Ruska na západní svět. Pozoruhodná hustota vztahů však nemůže zakrýt skutečnost, že na evropsko-ruské úrovni neexistují podstatné rysy, kterými by se mělo strategické partnerství vyznačovat. V základě chybí totiž společná představa o tom, co by mělo strategické partnerství obsahovat. Z ruského pohledu se asi jedná především o hospodářskou spolupráci. Ruská strana nepředpokládá v tomto pojetí ovlivňování vnitřních poměrů v zemi. Především však chybí základní pojetí společných hodnot, na kterých spočívá základ unijní spolupráce a i základ možného strategického partnerství. Potud je tedy oprávněné nazývat vztah Ruska ke svým západním partnerům jenom jako rétorické strategické partnerství. Je strategické pouze do té míry, že má za cíl vybudovat dlouhodobé a stabilní vztahy prostřednictvím spolupráce, která ale není pevně institucionalizovaná.

---

²⁰⁷ LANG, K., Pragmatische Kooperation statt strategische Partnerschaft, s. 7.

²⁰⁸ FISCHER, S., Die EU und Russland. Konflikte und Potentiale einer schwierigen Partnerschaft, s. 7n.

Po nástupu V. Putina do prezidentského úřadu a především po teroristických útocích na USA v září 2001 se zdálo, že se urychlí přiblížení Ruska k západnímu světu. Od té doby však došlo naopak ke znatelnému ochlazení vztahů, především v důsledku návratu Ruska k autoritářskému systému a jeho obnoveným nárokům na vedoucí roli velmoci v mezinárodních vztazích.

Počáteční Putinovy reformy lze chápat jako pokus odstranit četné nesrovnalosti, které bránily soudržnosti státní moci. Reformy však od počátku sledovaly současně i cíl posílit pozici centrální moci. Tento další cíl recentralizace a koncentrace státní moci v rukou prezidenta vystupoval do popředí s trváním funkčního období prezidenta. To je patrné z jednotlivých reformních kroků a jejich vlivu na celý politický systém.²⁰⁹ Rusko se tak vyvinulo v systém, který obzvláště v politické praxi je v přímém rozporu s demokratickými principy zakotvenými v ústavě.

V zahraniční politice po počáteční prozápadní orientaci za prezidenta Jelcina a i Putina došlo ke změně směřování. Od plánů na hlubší integraci do západních struktur ve střednědobém časovém horizontu Rusko upustilo. Rusko se nyní vidí současně jako partner i konkurence západního světa. Dle Singhofena²¹⁰ se zdá, že cílem zahraniční politiky Putina je učinit z Ruska suverénní stát se silnou centrální kontrolou. Přitom neváhá využít klíčových energetických zdrojů celosvětového významu případně jako účinné politické zbraně. Rusko nyní pravděpodobně nebude chtít učinit žádný další ústup z postsovětského prostoru, který vnímá jako svoji prioritní zónu vlivu, a bude sledovat cíl upevnit zde své hospodářské, politické i kulturní přednostní postavení. Tím lze i vysvětlit podporu autoritativních režimů v Uzbekistánu, tlak na Ukrajinu, Moldavsko a Gruzii, které se chtějí vymanit z vlivu Moskvy, podporu režimu v Bělorusku a separatistických tendencí v Podněstří, Severní Osetii a Abcházii. Tato změna ve směřování ruské zahraniční politiky je problematická, bylo možno ji však již delší dobu pozorovat a nepředstavuje do té míry velké překvapení. Cíl zakotvit Rusko jako velmoc na

---

²⁰⁹ K těmto „reformním“ zásahům patří dle Singhofena mimo jiné omezení nezávislosti hromadných sdělovacích prostředků a svobody tisku převedením národních vysílacích zařízení pod státní vedení; rozsáhlá změna federálního systému vytvořením sedmi správních oblastí a jmenování sedmi zplnomocněných zástupců prezidenta, změna způsobu volby federální rady a právo prezidenta propustit vedoucí regionální výkonné moci; omezení působnosti opozičních politických stran změnou volebního práva; omezení nezávislosti soudnictví; omezení nezávislosti místních samospráv; zákonné omezení svobody shromažďovat se, viz též kapitola 4.3. SINGHOFEN, S. C., Strategische Partnerschaft oder neue Konfrontation? Die Zukunft der deutsch-russischen Beziehungen, s. 12.

²¹⁰ SINGHOFEN, S. C., Strategische Partnerschaft oder neue Konfrontation? Die Zukunft der deutsch-russischen Beziehungen, s. 14-15.

mezinárodní scéně a určitý odklon od integrace s Evropou sledoval Putin již od začátku svého funkčního období. Tento cíl lze vyčíst i ze Střednědobé strategie Ruska vůči EU, kterou jsem blíže analyzovala v první kapitole této práce. Rusko se sice i nadále definuje jako evropská země, současně si však nárokuje i specifické euroasijské zaměření.

Uskutečnění široce koncipovaného skutečného strategického partnerství ať na bilaterální úrovni, nebo mezi Evropskou unií a Ruskem se v současné době zdá vzhledem k vnitropolitickému vývoji v Rusku a jeho novému zaměření zahraniční politiky jako nerealistické. Na této skutečnosti se pravděpodobně ve střednědobém časovém horizontu nic nezmění. V současné době nelze na druhé straně proklamované strategické partnerství mezi EU a Ruskem jen tak ukončit. Existuje k němu řada ujednání, z nichž nejvýznamnější tvoří dohoda o partnerství a spolupráci a především několik let připravované čtyři společné prostory. Tato ujednání tvoří vlastně bariéru pro odstranění alespoň nejasné formulace o strategickém partnerství ze současné politické rétoriky.

Rusko-evropské vztahy se nacházejí ve stavu, ve kterém očekávání a realita vztahů si neodpovídají. Vztahy zůstávají daleko za oboustrannými očekáváním z počátku 90. let. Úroveň strategického partnerství se nepodařilo dosáhnout ani na dvoustranné rusko-německé úrovni, ani na mnohostranné rusko-evropské úrovni, tím spíše ne na rusko-západní úrovni.

Podle Kempe²¹¹ jsou návrat Ruska k autoritářskému systému ve vnitřním vývoji a k novému sebevědomí v zahraniční politice v současné době dva rozhodující faktory, které stojí v cestě uskutečnit skutečné strategické partnerství. Možnost skutečného strategického partnerství s Ruskem lze v současné době tedy vyloučit. Neexistuje totiž aktuálně možnost, že se na vnitřně-politickém vývoji Ruska něco změní k lepšímu. Se stejně velkou pravděpodobností, s jakou může být vyloučena možnost uskutečnit skutečné strategické partnerství s Ruskem, budou narůstat a výrazněji vystupovat oblasti, ve kterých může dojít s Ruskem ke střetu. Patří k nim, jak uvádí Mosches,²¹² demokratizace Ruska a odmítání západních pokusů posílit demokratické síly v Rusku, konflikt na severním Kavkaze, vztah k jiným autoritativním režimům ve střední Asii a v Bělorusku, vznik nové zóny mezi EU a Ruskem, ve které se úzce střetávají jejich zájmy (Ukrajina,

---

²¹¹ KEMPE, I., Eine neue Ostpolitik, s. 14-15.

²¹² MOSCHES, A., Die EU, Russland und die gemeinsamen Nachbarn, s. 2-5.

Moldavsko, Bělorusko), řešení trvalých konfliktů a postupy Ruska vůči jeho sousedům především v souvislosti s novým nárokem posílit vliv v postsovětských republikách.

Dle Singhofena²¹³ je přesto pravděpodobné, že Rusko vůči Západu bude hrát v některých oblastech dvojí hru. Rusko je odkázáno na Západ jako partnera, aby mohlo pokračovat v hospodářských reformách a modernizaci a též mezinárodně obhájit svůj autoritativní režim. Proto bude v některých oblastech, ve kterých je tak jako tak jednoznačným partnerem Západu a kde leží jeho výsostný zájem, usilovat o spolupráci. Současně ale bude silněji než doposud zaujímat odstup k Západu a rozvíjet více spolupráci s aktéry, jako je např. Čína.²¹⁴

Dle mého názoru je nutné tedy s ohledem na tuto skutečnost rozloučit se s nerealistickou a nadsazenou vizí skutečného strategického partnerství s Ruskem, současně však zachovat existující možnosti spolupráce. To znamená pokračovat v rozvoji hospodářských vztahů, přičemž velmi důležité místo zde zaujímá rozvoj energetického partnerství. Dále zůstane Rusko i v četných otázkách mezinárodní bezpečnosti neodmyslitelným spojencem Západu.

Leží však ve výsostném zájmu Evropy vzhledem k odkázanosti Ruska na západní pomoc při modernizaci země trvat na pokusu pokračovat v budování strategického partnerství. Existují možnosti zvnějšku působit na vnitřní reformní proces v Rusku a přispět tak ke stabilizaci poměrů země, dokud Rusko jednostranně neodvolá možnost být pouze strategického partnerství, což se již z diplomatického hlediska neočekává.

Domnívám se, že možnosti Západu působit na Rusko ve smyslu hospodářské a politické transformace jsou však velice omezené. Závisí to na politické kultuře Ruska a na skutečnosti, že musí jako „velmoc“ najít svoji jasnou cestu. Z tohoto hlediska by ze západního pohledu bylo velkou předností, kdyby bylo možné se s Ruskem sjednotit na úzké politické a hospodářské spolupráci a transfer hodnotového systému by zůstal vedlejším, ale velice významným výsledkem této spolupráce, protože se jedná o dlouhodobý proces v řádu desetiletí.

---

²¹³ SINGHOFEN, S. C., *Strategische Partnerschaft oder neue Konfrontation? Die Zukunft der deutsch-russischen Beziehungen*, s. 27.

²¹⁴ K problematice rozvoje vztahů spolupráce mezi Ruskem a Čínou viz blíže například KRATOCHVÍL, P., *Ruská spolupráce s Čínou. Mezinárodní politika*. 2006, roč. 30, č. 2, s. 6-9. ISSN 0543-7962.

5.2. Možné scénáře dalšího vývoje

Současné vztahy mezi EU a Ruskem nejsou vesměs hodnoceny pozitivně. Lze se setkat s popisem, že vztahy jsou nepříznivé,²¹⁵ v neurčitěm stavu a se silicím pocitem vzájemného rozčarování,²¹⁶ obtížné a napjaté,²¹⁷ lze v nich pozorovat odstup²¹⁸ a že budou i v nejbližším období nestabilní.²¹⁹

Jak jsem již uvedla, vyprší v tomto roce předpokládané desetileté období platnosti DPS. Dohoda zůstane i nadále v platnosti díky automatickému prodlužovacímu mechanismu. Tento fakt však představuje vhodný moment pro přehodnocení existující DPS a celého komplexu vztahů EU a Ruska. Klíčovým bodem současných vztahů je neexistující koncepce pozice Ruska v Evropě. Strategické vidění Ruska v celoevropském kontextu není jasně stanoveno ani v rámci ruské, ani v rámci unijní zahraniční politiky. O Rusku se soudí, že usiluje o zakotvení své pozice spíše v Evropě. Evropa je pro Rusko jako stabilní útvar atraktivní, Rusko je na ní ekonomicky závislé a patří do ní do určité míry i svojí kulturní tradicí.

Jako východisko pro uvedení možností dalšího vývoje vztahů shrnu stručně současné problémy, které brání úspěšnému rozvoji vztahů a které byly v různé formě představeny dosud v této práci.

Jedním z často uváděných problémů je nerovnoprávnost smluvních partnerů. Tato nerovnoprávnost je uváděna především jako překážka rozvoje vztahů ruskou stranou.²²⁰ EU a Rusko se podstatně odlišují z hlediska své geografické rozlohy, počtu obyvatelstva i z hlediska dosažené úrovně vyspělosti měřené jako HDP na obyvatele či jinými ukazateli. Nevyvážená je i vzájemná komoditní struktura obchodu. Převažující většinu ruského vývozu do zemí EU tvoří energetické zdroje a jejich deriváty, opačný tok z Evropské unie do Ruska však zahrnuje hotové výrobky. Rusko je pro Evropskou unii z hlediska objemu obchodu, pokud abstrahujeme od důležitosti zajištění Evropy energetickými zdroji, relativně nevelkým obchodním partnerem, EU je pro Rusko hlavní obchodní partner.

---

²¹⁵ BORKO, Y., *Rethinking Russia – EU Relations*, s. 170.

²¹⁶ *Russia's European Strategy: A New Start. Situation analysis* headed by Sergei Karaganov, s. 75.

²¹⁷ FISCHER, S., *Die EU und Russland. Konflikte und Potentiale einer schwierigen Partnerschaft*, s. 5.

²¹⁸ ADOMEIT, H.; LINDNER, R., *Die „Gemeinsamen Räume“ Russlands und der EU. Wunschbild oder Wirklichkeit?*, s. 5.

²¹⁹ SEREBRJKOV, A., *Rusko a EU – krok přes propast*, s. 170.

²²⁰ Například SEREBRJKOV, A., *Rusko a EU – krok přes propast*, s. 171-172 a BORDACHEV, T., *Toward a Strategic Alliance*, s. 116-117.

Uvedené důvody nemohou však tvořit dostatečnou základnu pro vznik dojmu nerovnoprávnosti.

Bordachev²²¹ vidí jako příčinu vzniku dojmu nerovnoprávnosti, že EU nereflektuje zvláštní postavení Ruska v Evropě a ve světě a zařazuje Rusko do stejného systému vnějších vztahů jako ostatní sousední země. Spolu s tím silně kritizuje „přemrštěný“ důraz na jednostrannou harmonizaci legislativy jako univerzální prostředek pro rozvoj obchodních, hospodářských a společenských kontaktů. Sokolov²²² je ve svých tvrzeních mnohem příkřejší a vytýká EU, že vidí v Rusku z dlouhodobého hlediska pouze zdroj ropy, plynu, trh pro odbyt výrobků a politický satelit.

Shodují se v tomto směru s Emersonem,²²³ že příčinu je nutné hledat již v samém počátku budování vztahů v první polovině 90. let. V tomto období byly s vybranými státy střední a východní Evropy uzavřeny obsáhlé Evropské dohody o přidružení s perspektivou budoucího členství v Evropské unii. Obdobný model komplexní dohody upravující široké spektrum oblastí vzájemné spolupráce byl použit i pro smluvní úpravu vztahů se zemí, jejíž členství se v krátkodobém ani střednědobém horizontu nepředpokládalo. V období počínající transformace hospodářství a politické nestability mohly vztahy EU a Ruska budit dojem vztahu učitele a žáka, kterému je předkládán model pro vybudování demokratické společnosti respektující svobodu projevu a dodržující práva menšin, to vše podmíněno fungujícím tržním hospodářstvím. Rusku se tak prostřednictvím DPS doporučilo převzetí řady předpisů do vlastního právního systému. Rusko se ale vzpamatovalo z počátečního krizového hospodářského vývoje a dožaduje se nyní uznání jako rovnocenný partner pro jednání a globální světová velmoc.

Opačná asymetrie existuje v bezpečnostní politice. Rusko nevnímá Evropskou unii jako mocensky ekvivalentní subjekt a upřednostňuje bilaterální vztahy s členskými zeměmi. Tato asymetrie pramení i z ruského chápání uspořádání vztahů v EU jako v mezinárodní organizaci, která sdružuje suverénní národní státy. Skutečnost dobrovolného předání suverenity na nadnárodní instituce v širokém spektru oblastí zůstává pro stát, který úzce prosazuje své národní zájmy, problematická na pochopení a působí i jako překážka při vzájemných kompromisních jednáních.

---

²²¹ BORDACHEV, T., *Toward a Strategic Alliance*, s. 116-117.

²²² SOKOLOV, S., *Rossija – EC: gotovimsja k peregovoram*, s. 218.

²²³ EMERSON, M.; TASSINARI, F.; VAHL, M., *A New Agreement between the EU and Russia: Why, what and when?*, s. 2.

Dalším podstatným bodem je střet zájmů obou partnerů při prosazování zvýšení vlivu v oblastech v minulosti definovaných jako zóna vlivu Sovětského svazu. Řada zemí z této oblasti se stala již právoplatnými členy EU, s ostatními EU navázala kontakty a usiluje o další rozšíření svého vlivu například v rámci nového konceptu politiky sousedství. Politika sousedství znamená v rámci zahraniční politiky EU odklon od východní politiky zaměřené výhradně na Rusko k východní politice zaměřené na celý region, což ze strany Ruska může být pocíťováno i jako částečná ztráta privilegovaného postavení ve vnějších vztazích EU. Jako protireakci na politiku sousedství a přímou konkurenci lze hodnotit ruskou snahu o vytvoření vlastní sféry vlivu v podobě Jednotného hospodářského prostoru, který zahrnuje Ukrajinu, Bělorusko a Kazachstán.²²⁴ EU usiluje o export svého modelu tržního hospodářství a společenských hodnot prostřednictvím akčních plánů politiky sousedství v oblasti, Rusko v tom naopak vidí ohrožení vlastních zájmů a usiluje o jasné rozdělení sfér vlivu. Do střetu se dostávají ale i samotné priority ruských vnějších vztahů, které zahrnují jak strategické partnerství s EU, tak současné obnovení ruského vlivu v postsovětském prostoru.²²⁵

Existují i skutečnosti u obou partnerů mimo oblast jejich vzájemných vztahů, které zpomalují proces jejich budování. Na straně EU se jedná o problém nejednotného postupu ve vztazích k Rusku, kdy dochází k prolínání mezivládního a nadnárodního principu a kdy některé členské státy zaujímají individuální stanoviska k řadě otázek spojených se zahraničními vztahy s Ruskem. Postoje kolísají od pragmatické obhajoby hospodářských zájmů až po možné ohrožení vlastní bezpečnosti, jak to mohou pocíťovat pobaltské státy. Nejednotná a částečně nejasná koncepce politiky EU se odrazila i ve výsledcích a dalším plánování technické pomoci pro Společenství nezávislých států. Z původního velkolepě koncipovaného záměru podpory strukturálních reforem byla většina prostředků použita na projekty související s bezpečností a plánovaný objem prostředků do budoucna předpokládá snížení finanční pomoci. Ve srovnání s objemem pomoci poskytnuté zemím střední a východní Evropy připravujícím se na členství se jednalo v případě SNS o nesrovnatelně nižší objem prostředků.

V politice vůči Rusku kromě problému nejednotné koncepce lze hovořit do určité míry i o nedůslednosti naplňování stanovených cílů. Obsahem výše uvedených dokumentů jsou

---

²²⁴ FISCHER, S., Die EU und Russland. Konflikte und Potentiale einer schwierigen Partnerschaft, s. 20.

²²⁵ BORKO, Y., Rethinking Russia – EU Relations, s. 171.

sice často obecná tvrzení a cíle, které jsou výsledkem kompromisu, ani jedna ze stran však není důsledná při pokusech o jejich praktické naplnění. Nelze přehlédnout i skutečnost, že sama EU je již dlouhou dobu zaměstnána otázkami hledání vlastního směřování, reformy rozhodovacích mechanismů a důsledky plynoucími z rozšíření o dvanáct nových členských států.

Za velice podstatný pokládám často opomíjený rozdíl v chápání obsahu a důležitosti pojmu hodnoty, daný specifickým historickým vývojem ruské společnosti. Obdobným způsobem je nutné zohlednit otázku velmocenských aspirací Ruska, která se negativně promítá do vztahů s Evropskou unií.

Pro smluvní uspořádání vztahů EU a Ruska se v současné době nabízí několik variant, které vycházejí z modelu spolupráce rovnocenných partnerů a budování užších vztahů, například v podobě strategického partnerství.²²⁶

- ukončit DPS bez náhrady

Toto řešení by znamenalo, že jeden ze smluvních partnerů vypoví existující smlouvu. Dá tím však možnost řadě negativních interpretací tohoto rozhodnutí včetně výkladu, že vztahy partnerů jsou tímto přerušeny. V aktuální situaci, kdy jsou vztahy charakterizovány jako nestabilní, to není vhodné řešení. Navíc je potřeba vzít v úvahu skutečnost, že Rusko není dosud členem WTO a DPS poskytuje EU právní základ i pro obchodní vztahy.

- prodloužit stávající stav

Tento scénář by znamenal ponechání současné DPS v platnosti. EU a Rusko totiž uzavřely několik sektorových dohod, které byly již předpokládány v DPS. Smluvně je upraven obchod textilím, ocelí, jaderným materiálem, spolupráce ve vědě a výzkumu. Dále probíhá řada dialogů, z nichž je nejvýznamnější energetický dialog, a též několik společných iniciativ v různých oblastech. Případná obecnost nebo zastaralost DPS je tak

---

²²⁶ K jednotlivým koncepcím se obšírněji vyjadřují z evropského pohledu EMERSON, M.; TASSINARI, F.; VAHL, M., A New Agreement between the EU and Russia: Why, what and when?, s. 8-11 a FISCHER, S., Die EU und Russland. Konflikte und Potentiale einer schwierigen Partnerschaft, s. 20-22, z ruského pohledu ARBATOVA, N., Russia-EU Quandary 2007, s. 100-110, BORKO, Y., Rethinking Russia – EU Relations, s. 168-178 a BORDACHEV, T., Toward a Strategic Alliance, s. 112-123.

v praxi nahrazena účinností sektorových dohod a deklarácí. Přitom zůstává v platnosti základní právní rámec vztahů.

- prodloužit stávající stav a uzavřít politickou deklaraci o strategickém partnerství

Deklarace o strategickém partnerství odpovídá požadavku kodifikace rovnoprávnosti vztahů obou partnerů a současnému stavu jejich vývoje. Na rozdíl od předchozí varianty dochází prostřednictvím politické deklarace k jasnému pojmenování vztahů. V případě vstupu Ruska do WTO a ratifikace energetické charty by bylo možné i ukončit platnost DPS, protože by těmito novými skutečnostmi byl dán právní rámec pro obchodní vztahy.

- nahradit DPS smlouvou o strategickém partnerství

Existující DPS lze nahradit novou mezinárodní smlouvou, definující strategické partnerství. Na první pohled se toto řešení jeví jako nejlepší. Existující smlouva bude přepracována a novým základem vztahů bude dokument reflektující aktuální stav vztahů a stanovující jim jasný cíl. Toto řešení se mi však jeví jako nejméně vhodné. Prvním závažným problémem je již samotná doba potřebná pro zpracování nové smlouvy. V případě čtyř prostorů se jednalo o období dvou let a výsledkem byl kompromisní dokument neodpovídající plně původnímu záměru. Stejný postup lze očekávat i nyní. Po dlouhém období jednání se DPS nahradí smlouvou, která bude výsledkem kompromisu a v důsledku časového odstupu jednání nebude již v době svého předložení plně aktuální. K tomu ještě přistupuje otázka ratifikace všemi členskými státy EU, aby tato dohoda mohla vstoupit v platnost. Jak podotýká Emerson,²²⁷ od podepsání DPS po její ratifikaci patnácti členskými státy uplynuly tři roky. V situaci EU rozšířené o dalších dvanáct států, z nichž řada nemá s ohledem na předchozí historický vývoj vůči Rusku optimální vztahy, se EU vystavuje riziku a politickému nezdaru v podobě odmítnutí schválení nové smlouvy. Vzhledem k uvedeným důvodům se mi jeví tato možnost jako nejméně vhodná.

Z ruských autorů obhajuje Arbatova²²⁸ tuto variantu naopak jako nejvhodnější. Nevidí problém v obsahu nové dohody, naopak navrhuje vzít za její základ již schválené čtyři společné prostory. Ani otázku ratifikace ve všech členských zemích EU nepovažuje za problematickou, protože by se nová dohoda zakládala na koncepci, která byla již v minulosti odsouhlasena. S tímto názorem však nesouhlasím. Čtyři společné prostory

---

²²⁷ EMERSON, M.; TASSINARI, F.; VAHL, M., A New Agreement between the EU and Russia: Why, what and when?, s. 9.

²²⁸ ARBATOVA, N., Russia-EU Quandary 2007, s. 100-110.

nepovažují vzhledem ke svému obsahu a řadě dalších důvodů popsaných v první kapitole za účelný základ nové dohody. Stejně tak jsem přesvědčena, že by proces ratifikace již z historicky podmíněných důvodů neproběhl ve všech členských státech EU s kladným výsledkem.

EU a Rusko jsou blízcí sousedé a hledají odpovídající uspořádání vzájemných vztahů. Seznam jejich společných zájmů a aktivit je obsáhlý. EU má zájem, aby její velký soused byl spolehlivým partnerem jak v konkrétních otázkách dodávek energetických zdrojů, tak i v záležitostech politických hodnot a jejich dodržování ve vnitřních i vnějších vztazích. Rusko chce potvrdit a prohloubit svoji přítomnost a roli v moderní Evropě, aniž by bylo připoutáno k EU spletením normativních pravidel a předpisů.

Současné vztahy jsou označovány jako nestabilní a napjaté. K příčinám neuspokojivého vývoje vztahů patří především jejich vzájemná nerovnováha a nevyváženost, kterou pociťuje především Rusko, střetávání zájmů EU a Ruska v zemích Společenství nezávislých států a absence jasného cíle vztahů na obou stranách.

Existující platná Dohoda o partnerství a spolupráci neodpovídá současným potřebám obou partnerů. Proto byla v praxi doplněna řadou dalších dokumentů, které hledaly možnosti vhodnějšího uspořádání vztahů. Nejvýznamnější z nich je poslední pokus v podobě čtyř společných prostorů, který však nepředstavuje uspokojivé řešení, protože neřeší příčiny nepříznivého vývoje vztahů.

Krátkodobě považují za účelné hledat pragmatické řešení vztahů v podobě specifických sektorových dohod, podporovat vstup Ruska do WTO a usilovat o podpis energetické charty. Vhodným řešením vztahů je vypracování deklarace o strategickém partnerství, která definuje Rusko jako rovnocenného partnera, a ponechat DPS zatím v platnosti jako základní právní rámec pro vztahy EU a Ruska.

Závěr

Pro budování vztahů s Ruskem vede Evropskou unii celá řada objektivních skutečností, které stojí i přímo ve spojitosti s jejími hlavními cíli. Rusko v důsledku své velikosti, svých přírodních zdrojů a své zahraniční politiky hraje klíčovou roli pro bezpečnost a stabilitu Evropy. Význam Ruska jako bezprostředního souseda Evropské unie se zvýšil po rozšíření, kdy došlo ke zvětšení přímých hranic Evropské unie a Ruska. EU a Rusko mají společné zájmy v oblasti obchodu a hospodářské spolupráce. EU je největší exportní trh Ruska a největší dovozce do Ruska. EU má zájem na zlepšení bezpečnosti dodávek energií z Ruska, na jejich dalším rozvoji a na zajištění, aby jejich těžba a doprava odpovídala mezinárodním požadavkům na bezpečnost a ochranu životního prostředí. Energetický průmysl představuje současně významné možnosti pro investice v Rusku, které mohou přispět k modernizaci země.

V zájmu Evropské unie je úspěšný a mnohostranný hospodářský rozvoj Ruska, které tak bude moci lépe čelit existujícím požadavkům na snížení znečištění životního prostředí, zvýšení životní úrovně, snížení kriminality a obchodu s drogami, neboť organizovaný zločin, obchod s drogami a lidmi způsobují značné problémy ruské společnosti, narušují vztahy s Evropskou unií a vyžadují účinnou kontrolu na hranicích. Nezanedbatelný je požadavek jaderné bezpečnosti, kdy Rusko plánuje pokračovat v provozu řady jaderných elektráren první generace. Evropská unie a Rusko mohou významně přispět ke zvýšení bezpečnosti v Evropě dialogem a spoluprací při kontrole vývozu zbraní, při boji proti terorismu a při řešení konfliktů ve východoevropských nestabilních oblastech. Navíc EU a Rusko usilují o multilaterální světové uspořádání a měly by společně usilovat o reformu a zefektivnění činnosti mezinárodních organizací.

Proces transformace v Rusku se neuskutečnil, jak se očekávalo, když před 15 lety mezinárodní společenství včetně Evropské unie formulovalo základní návrhy řešení na jeho vývoj. Proklamované partnerství mezi EU a Ruskem staví na společných hodnotách, jak jsou zakotveny například v závěrečném aktu Konference za bezpečnost a spolupráci v Evropě, v Pařížské chartě za novou Evropu, v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod Rady Evropy a v Dohodě o partnerství a spolupráci mezi EU a Ruskem. Současný vývoj v Rusku je dle jednoznačného názoru EU v rozporu se společnými hodnotami, na kterých by se měly vzájemné vztahy vybudovat. Hospodářské

reformy postupují pomalu a Rusko usiluje o stále větší vliv na své sousední země místo hledání kooperativních řešení.

Spolupráce mezi Evropskou unií a Ruskem byla dosud zakotvena v řadě oficiálních jednostranných i dvoustranných dokumentů různé právní závaznosti, ve kterých lze v časové ose sledovat změnu postojů, očekávání a stanovisek obou partnerů, naplněné i nenaplněné cíle a úkoly, snahu o změnu obsahu či směru spolupráce. V těchto dokumentech se odráží vnitřně-politický vývoj jednotlivých zemí i politická a bezpečnostní situace světa a především Evropy.

V době před rozpadem Sovětského svazu byly vztahy Sovětského svazu a Evropského společenství upraveny pouze Dohodou o obchodu a hospodářské spolupráci z roku 1989. 90. léta 20. století jsou obdobím, kdy se začaly intenzivně rozvíjet kontakty mezi Evropskou unií a Ruskem. Právní rámec současných vztahů Evropské unie a Ruska je stanoven Dohodou o partnerství a spolupráci z roku 1994, která vstoupila v platnost v roce 1997 na období 10 let. Tato dohoda obsahuje většinou velmi obecně formulované cíle otevírající možnosti spolupráce v řadě oblastí, především v oblasti hospodářské spolupráce. EU vyjadřuje Rusku v DPS i v navazujících programech spolupráce, v plánech a strategiích vysokou podporu. Kromě ekonomického zájmu zde projevuje především zájem dosáhnout politické a hospodářské stability bývalé světové supervelmoci a tím i stability mezinárodních vztahů a celosvětového mírového vývoje. Proto je od úvodu dohody kladen mimořádný důraz na zajištění demokratického vývoje v Rusku, dodržování lidských práv a práv národnostních menšin a aktivní zapojení Ruska do činnosti mezinárodních organizací.

DPS má podobnou strukturu a rozsah politik, jaký pokrývají evropské dohody. Většina opatření v DPS se však skládá z nejasných závazků o spolupráci v různých oblastech, které postrádají časový harmonogram a plán pro uskutečnění. Značná část opatření zůstala dodnes nesplněna a DPS byla již brzy po svém vzniku považována za nedostatečný nástroj pro rozvoj vztahů. Za důkaz považují četné snahy o její doplnění a upřesnění v podobě řady dokumentů o spolupráci EU a Ruska, které brzy následovaly.

Ruská strana začala být při formulaci následných dokumentů aktivnější, v souvislosti s pocíťovanou nevyvážeností vztahů do nich vnášela požadavek na zajištění

rovnoprávnosti obou partnerů. Měnil se tak mimo jiné postoj k základům spolupráce v podobě společných hodnot jako podmínky spolupráce, či postoj k rozsahu přejímání systému norem a pravidel EU, na jejichž vzniku se Rusko nijak nepodílelo. Ze současného vývoje odvozují, že DPS vycházela z velmi optimistických předpokladů o transformaci ruského hospodářství a společnosti, a proto dochází v navazujících dokumentech k přehodnocení a časovému posunu řady cílů a úkolů.

V roce 1999 Evropská unie i Rusko předložily dokumenty označené jako strategie. V obou případech se jedná o jednostranné dokumenty, které nebyly přijaty jako výsledek kompromisních jednání EU a Ruska, ale mají naopak možnost volněji se vyjádřit k aktuálnímu i očekávanému vývoji vztahů. Na rozdíl od DPS, která se v první řadě soustřeďuje svým obsahem na hospodářskou spolupráci a řadu technických ustanovení, je ve strategii EU i Ruska zdůrazněno bezpečnostně-politické hledisko vztahů. Strategie Evropské unie je poplatná účelu svého vzniku a usiluje zajistit jednotnost politiky Evropské unie a jejích členských států vůči Rusku, sjednotit postup v aktivitách vůči Rusku spadajících do všech tří pilířů struktury EU a zařadit spolupráci s Ruskem do kontextu činnosti mezinárodních organizací, kterých jsou EU i Rusko členem. Strategie Ruska vznikla pak následně jako odpověď na aktivitu EU. Oba dokumenty se zaměřují na střednědobou perspektivu vztahů.

Z dokumentů je však již patrná odlišnost v zásadních předpokladech partnerství. Za nejvýznamnější rozpory považují, že EU chce založit vztahy s Ruskem na společných hodnotách, existenci demokracie a právního státu a dodržování lidských práv. Rusko zdůrazňuje svoji samostatnost a roli světové velmoci, která si chce ponechat svobodu určovat a naplňovat vlastní domácí a zahraniční politiku, svobodu využívat výhod plynoucích z geografické polohy a svobodu zastávat nezávislé pozice a aktivity v rámci mezinárodních organizací, ale nevidí jako primární předpoklad partnerství společné hodnoty evropské civilizace. EU chce přeměnit Rusko ve stát, který se podobá zemi usilující o členství v EU, který se má přizpůsobit politickému, hospodářskému a společenskému vývojovému stavu EU, a předpokládá tak implicitně nerovné partnerství. Rusko se definuje jako zcela nezávislá světová velmoc, která nemá zájem o zasahování do domácí a zahraniční politiky jiným subjektem. Zatímco Evropská unie usiluje ve své strategii o export hodnotového systému, žádá Rusko uznání jako mocný a rovnocenný partner a soustřeďuje se na uskutečnění cílů, které samo považuje za důležité.

Zahraniční události v roce 2003 a 2004 i vnitřní vývoj v EU vedly k rozsáhlým diskusím na půdě unijních institucí a formulaci nových stanovisek a opatření pro zlepšení vztahů s Ruskem. Současný stav spolupráce byl hodnocen jako neuspokojivý, a proto Komise a Evropský parlament navrhly řadu řešení. Ta se odvíjela především od dvou problémů - EU a členské státy jsou ve svém postoji vůči Rusku nejednotné a v praxi se nedaří prosadit základ partnerství, dodržování společných hodnot. Komise i Parlament již realisticky zhodnotily, že možný vliv Evropské unie nelze přeceňovat vzhledem k relativní ruské hospodářské nezávislosti a geopolitickému historickému vývoji.

Současný cíl vztahů Evropské unie a Ruska představují cestovní mapy z roku 2005 pro vytvoření čtyř společných prostorů, které tvoří hospodářský prostor, společný prostor svobody, bezpečnosti a soudnictví, společný prostor vnější bezpečnosti a společný prostor výzkumu, vzdělání a kultury. Cestovní mapy jsou obsáhlým dokumentem, jehož záměrem bylo jasně definovat krátkodobé a střednědobé směřování vztahů mezi EU a Ruskem. Cestovní mapy obsahují několik set různých opatření pro zintenzivnění vztahů, z nichž většina je označena jako spolupráce nebo dialog. V dlouhodobě obtížných otázkách nedosáhly strany dohody a všechny sporné body z cestovních map vypustily. EU se nepodařilo začlenit ani základní cíl aktivní spolupráce s Ruskem, kterým je šíření společných hodnot a vybudování společné hodnotové báze jako základ pro možné strategické partnerství. Koncepce čtyř prostorů dále nestanovuje, jak EU a Rusko mohou vyřešit své podstatné názorové rozdíly o svém náhledu na budoucí politickou mapu Evropy, ve které se v důsledku rozšíření EU východním směrem dostávají zájmy EU a Ruska v sousedních zemích do přímého střetu.

Na rozdíl od výše popsaných strategií a komunikací se jedná po DPS z roku 1994 a po společném prohlášení o rozšíření z roku 2004 o další dvoustranně projednaný závazný dokument, který reflektuje rozsah spolupráce, jež se rozvinula v průběhu 90. let nad rámec DPS. Jádrem této spolupráce zůstávají hospodářské vztahy, které odrážejí úzkou ekonomickou provázanost Evropské unie a Ruska. Řada konkrétněji či obecněji definovaných cílů a opatření však dle mého názoru nepředstavuje vhodný nástroj pro vytvoření a naplnění zamýšlených prostorů. Význam cestovních map by se neměl přeceňovat. Domnívám se, že spočívá snad pouze v tom, že se povedlo vytvořit obsáhlý seznam určitých i méně určitých úkolů navzdory odlišným názorovým a hodnotovým představám.

Základním problémem vnějších vztahů Ruska a EU je neexistence strategického vidění místa Ruska v celoevropském kontextu. Rusko ani EU nemají stanoven jasný cíl a strategie pro vzájemné vztahy. Pro možnou orientaci Ruska na Evropu však existuje řada objektivních okolností. V důsledku demografické krize a zaostávání za vedoucími mocnostmi v oblasti vědecko-technického pokroku bude jeho úloha jako samostatného mocenského centra klesat. Pro Rusko bude těžké se nejen rozvíjet, ale dokonce v případě izolace přežít. EU dále představuje pro Rusko i nejpříťažlivější integrační seskupení, které se nachází v jeho bližším okolí. Rusko je konečně podstatně ekonomicky závislé na EU a do Evropy patří do určité míry i svojí kulturní tradicí.

Nejvýznamnější oblast vzájemné spolupráce představují obchodní vztahy. Evropská unie tvoří největšího obchodního partnera Ruska, v roce 2005 tvořil její podíl na obchodu Ruska 53%. Dlouhodobě vykazuje Evropská unie ve vztahu k Rusku negativní obchodní bilanci. Nejdůležitějším obchodním partnerem Ruska je Německo a obchod s ním tvoří v průměru kolem 10% ruského zahraničního obchodu. Rusko je pro Německo v současné době nejrychleji rostoucí trh pro jeho vývozy. Ve zbožové struktuře exportu dominují s poměrem kolem 80% hotové výrobky s převahou strojů, elektrotechnických produktů a dopravních prostředků. Stejně tak představuje Německo i nejvýznamnějšího investora ze všech členských států EU.

Podíl obchodní výměny s Ruskem na celkovém obchodu Evropské unie v roce 2005 činil 7%, z hlediska významu obchodovaných komodit, které tvoří v oblasti dovozu energetické a surovinové zdroje, je však Rusko velice důležitým obchodním partnerem. Této závislosti si je Evropská unie vědoma a usiluje proto diverzifikovat své dodávky energetických a surovinových zdrojů, aby se pojistila před případnou nečekanou změnou politické situace v Rusku nebo před možností, že by Rusko využilo ropu a plyn jako nástroje politického vlivu. Tato závislost je velice vysoká u nových členských zemí a možnosti zapojení jiných dodavatelů jsou zde z krátkodobého i střednědobého hlediska velice omezené.

I když existuje společná zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie, v jejích zahraničních vztazích se i nadále projevují výrazně zájmy a preference jednotlivých členských států. V jednání členských států se přirozeně odráží jejich historická zkušenost

a geografické hledisko, neboť upřednostňují vztahy se zeměmi, které jsou jim zeměpisně nejbližší.

Řada členských států Evropské unie udržuje s Ruskem významné bilaterální vztahy. Velký důraz na rozvoj dvoustranných vztahů klade na druhé straně ale i samotné Rusko, které tyto vztahy upřednostňuje před rozvojem vztahů s Evropskou unií jako seskupením států. Domnívám se, že Rusko stále vnímá Evropskou unii jako spíše okrajového činitele v otázkách politiky a bezpečnosti v Evropě a nepovažuje ji za politicko-mocensky rovnocenného partnera. Proto bude dle mého názoru i nadále hledat možnosti, jak rozvíjet bilaterální vztahy s vybranými členskými státy.

K velice rozvinutým vztahům patří dvoustranná spolupráce Ruska a Německa. Tyto vztahy charakterizuje vysoký stupeň personalizace, absence důrazu na dodržování společných hodnot a existence četných dvoustranných politických iniciativ. Německo-ruské vztahy byly a jsou spíše pragmatickou spoluprací, které spočívá na zájmech obou partnerů, především na hospodářské spolupráci, která je doplněna politickou a občansko-spoločenskou spoluprací.

Rozšířením Evropské unie v roce 2004 a 2007 se posunuly její hranice dále na východ. Tím však vznikl nový prostor sousedství, ve kterém se velice intenzivně střetávají zájmy Evropské unie a Ruska. Postsovětské státy nyní přímo sousedí s EU, nebo se jí výrazně přiblížily a jsou vystaveny jejímu většímu vlivu. Současně však mají úzké hospodářské a politické kontakty s Ruskem dané historickým vývojem. Rusko a Evropská unie usilují nyní najít nové koncepty pro uplatnění svého vlivu v těchto oblastech a usilují stanovit, jak se Rusko může vypořádat s „koloniálním“ dědictvím Sovětského svazu. Politika sousedství je důležitým pokrokem, neodpovídá však dle mého názoru zdaleka skutečným potřebám. Její základní problém spočívá již v tom, že byla ruskou stranou odmítnuta.

Pro pochopení vývoje Ruska v současnosti i ve 20. století považuji za nutné hledat kořeny domnělých problémů, nepochopení a odlišností v historickém vývoji této země. Rusko zažilo v 13.-16. století nadvládu Tatarů, kteří ho hospodářsky zastavili, přinutili místní panovníky, aby přijali jejich způsob vlády, a tyto negativní jevy se nejvíce projevíly v Moskevské Rusi. Toto období poznamenalo Rusko na dlouhá staletí a bylo hlavní příčinou ruské hospodářské zaostalosti až do 1. světové války. Ruský stát byl postaven na principu samoděržaví - neomezené moci cara a jeho nejbližšího okolí. Princip vlády byl

přejat od Tatarů a Rusové jej využívají prakticky dodnes. Mnohé negativní jevy současnosti mají tak své přímé kořeny v minulosti. Nadvláda Tatarů zastavila přirozený vývoj země a vzdálila ji od ostatní Evropy. Moskevský stát měl dlouho pouze omezené kontakty s Evropou a Rusko tak nemá historickou zkušenost humanismu a renesance. V Rusku existovalo zbožnění panovníka, odevzdanost do vůle vyšší moci, přesvědčení o neomezených možnostech velikého státu a vlastní ruské cestě vývoje.

Se vznikem ruské říše v 19. a 20. století se Rusko stalo velmocí, která zásadně zasahovala do dějin Evropy. V období od napoleonských válek přes první a druhou světovou válku nelze dějiny Evropy oddělit od dějin Ruska. Obrovským problémem carského Ruska bylo ale nevolnictví, které přetrvalo v Rusku na rozdíl od evropských zemí až do počátku 20. století a týkalo se většiny obyvatel. Existence nevolnictví byla jedním z důsledků obrany ruského samoděržaví, které bránilo jakýmkoliv politickým změnám a znemožnilo rozvoj průmyslu a obchodu. Socialistický experiment tento stav nejenže nezlepšil, ale v podstatě i zhoršil a převedl téměř do 21. století.

Sovětské dějiny jsou pevněji zakořeněny v ruské historii, než by se mohlo na první pohled zdát. Domnívám se, že sovětské dějiny i dějiny současného putinovského Ruska jsou plynulým pokračováním dějin Ruska a to především tradic ruské mocenské říše. Z tohoto důvodu v Rusku dodnes přetrvává trauma z rozpadu Sovětského svazu a ztráty satelitů i pobaltských zemí a projevuje se často podvědomě a skrytě nejen v politických, ale i v ekonomických vztazích.

Evropská unie svou činností podporuje v ostatním světě demokracii, zásady právního státu, univerzálnost a nedělitelnost lidských práv a základních svobod, úctu k lidské důstojnosti a zásady rovnosti a solidarity. Ve vztazích s třetími zeměmi včetně Ruska usiluje, aby tzv. evropské hodnoty tvořily jeden ze základních kamenů jejích vnějších vztahů. Nejvýraznějšími příklady cíleného šíření hodnot ve vnějších vztazích jsou politika přidružení a evropská politika sousedství. Rusko se mezinárodně zavázalo k respektování základních hodnot, přesto bývá současný vývoj hodnocen jako nedemokratický. V otázce dodržování společných hodnot ve vnějších vztazích existuje mezi EU a Ruskem řada rozporů. Nesoulad mezi společnými zájmy a postojem k hodnotám vedl k ochlazení vztahů. Domnívám se ale, že problém odklonu od demokratického vývoje spočívá i ve

skutečnosti, že Rusko pojem hodnoty chápe podstatně jiným způsobem. Vzdálenost mezi EU a Ruskem v rozdílnosti interpretací společných hodnot je mezitím tak velká, že vzniká dojem, že Rusko evropské hodnoty zásadně odmítá. Rusové mají celkem pozitivní postoj k systému demokracie. Pod tímto pojmem však rozumí v první řadě systém právní a sociální rovnosti. Jako méně potřebné nahlíží na základní práva a svobody, které tvoří vlastní základ demokracie. Za základního ručitele demokracie považují Rusové svého prezidenta. Kromě prezidenta a církve nemají v další státní a nestátní organizace důvěru. Současná stabilita se tak nadměrně zakládá na důvěře obyvatelstva v prezidenta Putina.

Evropská unie neuspěla při naplnění cílů své politiky vůči Rusku v oblasti hodnot, ale ani v oblasti zájmů. Dle mého názoru nejsou však příkrá hodnocení úsilí transferu evropských hodnot východním směrem rozhodně na místě. Základní problém přístupu k Rusku spočívá v nereálně stanovených cílech a prostředcích pro jejich dosažení. Cíle definované v DPS nebylo možné v časovém horizontu deseti let dosáhnout. Důvodem pro tuto definici cílů byla přehnaně optimistická očekávání na počátku 90. let 20. století, že Rusko se během 10 let stane běžným demokratickým státem, případně že bude aspirovat na vstup do EU. Politický systém v Rusku bývá označován v současnosti jako tzv. řízená demokracie se silnými autokratickými prvky. Studium historie Ruska za uplynulých tisíc let mě vede k názoru, že ruský stát nebudeme moci považovat ani v nejbližší budoucnosti za stát klasické evropské demokracie a bude trvat ještě dlouhá desetiletí, než se tento stav změní. Obdobným způsobem je nutné zohlednit otázku velmocenských aspirací Ruska, která se negativně promítá do vztahů s Evropskou unií.

EU a Rusko jsou blízcí sousedé a hledají i odpovídající smluvní uspořádání vzájemných vztahů. Seznam jejich společných zájmů a aktivit je obsáhlý. EU má zájem, aby její velký soused byl spolehlivým partnerem jak v konkrétních otázkách dodávek energetických zdrojů, tak i v záležitostech hodnot a jejich dodržování ve vnitřních i vnějších vztazích. Rusko chce potvrdit a prohloubit svoji přítomnost a roli v moderní Evropě, aniž by bylo připoutáno k EU spletením normativních pravidel a předpisů. Vybudování účinného strategického partnerství předpokládá sjednocení se v otázkách samotných základů spolupráce, jejichž součástí je i společně definovaný soubor hodnot. V krátkodobé perspektivě tak mezi EU a Ruskem neočekávám naplnění předpokladů rozvoje strategického partnerství, protože se nepodaří mezi oběma stranami sjednotit se na společné výchozí základně vztahů a jejich směřování.

Existující platná Dohoda o partnerství a spolupráci i další navazující dokumenty a projekty neodpovídají současným potřebám obou partnerů. V krátkodobém časovém horizontu ji nedoporučuji nahrazovat novou komplexní dohodou, ale hledat pragmatické řešení vztahů v podobě specifických sektorových dohod, podporovat vstup Ruska do WTO a usilovat o podpis energetické charty. Vhodným řešením vztahů je vypracování deklarace o strategickém partnerství, která bude definovat Rusko jako rovnocenného partnera, a ponechat DPS zatím v platnosti jako základní právní rámec pro vztahy EU a Ruska. V dalším postupu doporučuji vyčkat budoucího vnitropolitického vývoje v Rusku v souvislosti s nadcházejícími prezidentskými volbami v roce 2008.

Literatura

ADOMEIT, H. *Putins Westpolitik: ein Schritt vorwärts, zwei Schritte zurück* [online]. 2005 [cit. 2006-10-26]. SWP-Studie. Dostupný z www: <http://www.swp-berlin.org/de/common/get_document.php?asset_id=2068>.

ADOMEIT, H.; LINDNER, R. *Die „Gemeinsamen Räume“ Russlands und der EU. Wunschbild oder Wirklichkeit?* [online]. 2005 [cit. 2006-10-28]. SWP-Studie. Dostupný z www: <http://www.swp-berlin.org/de/common/get_document.php?asset_id=2565>.

Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their member States, of the one part, and the Russian Federation, of the other part [online]. *Official Journal*, L 327, 28.11.1997, s. 0003-0069 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/pca_russia.pdf>.

ARBATOVA, N. Obščeje političeskoje prostranstvo mežu Rossijej i EC: utopija ili realnost? *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*. 2006, č. 12, s. 3-12. ISSN 0131-2227.

ARBATOVA, N. Russia-EU Quandary 2007. *Russia in Global Affairs* [online]. April – June 2006, vol. 4, no. 2 [cit. 2007-07-05], s. 100-110. Dostupný z www: <http://eng.globalaffairs.ru/docs/2006_english2.pdf>.

ARBATOVA, N. Stanut-li strany SNG jablokom razdora v otnošenijach Rossiji i EC? *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*. 2006, č. 6, s. 15-20. ISSN 0131-2227.

BASTIAN, K.; GÖTZ, R. *Deutsch-russische Beziehungen im europäischen Kontext: zwischen Interessenallianz und strategischer Partnerschaft* [online]. 2005 [cit. 2006-10-26]. SWP-Diskussionspapier. Dostupný z www: <http://www.swp-berlin.org/de/common/get_document.php?asset_id=2199>.

BOJKO A.; GONĚC V. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno, 1997. ISBN 80-7217-031-7.

BORDACHEV, T. Sovereignty and Integration. *Russia in Global Affairs* [online]. April – June 2007, vol. 5, no. 2 [cit. 2007-07-05], s. 100-112. Dostupný z www: <http://eng.globalaffairs.ru/docs/2007_english2.pdf>.

BORDACHEV, T. Toward a Strategic Alliance. *Russia in Global Affairs* [online]. April – June 2006, vol. 4, no. 2 [cit. 2007-07-05], s. 112-123. Dostupný z www: <http://eng.globalaffairs.ru/docs/2006_english2.pdf>.

BORDACHEV, T. MOSHES, A. Rossija: konec jevropelizacii? *Rossija v globalnoj politike* [online]. Mart – Aprel 2004, vol. 2, no. 2 [cit. 2007-07-05], s. 104-116. Dostupný z www: <http://www.globalaffairs.ru/docs/2004_rus2.pdf>.

BORKO, Y. Rethinking Russia – EU Relations. *Russia in Global Affairs* [online]. July – September 2004, vol. 2, no. 3 [cit. 2006-10-24], s. 168-178. Dostupný z www: <http://eng.globalaffairs.ru/docs/2004_english3.pdf>.

Botschaft der Russischen Föderation in der Bundesrepublik Deutschland.
Wirtschaftsbeziehungen Russland-Deutschland [online]. [cit. 2007-03-11]. Dostupný z www: <<http://www.russische-botschaft.de/Information/wirtschaftsbeziehungen.htm>>.

BRZEZINSKI, Z. *Bez kontroly. Chaos v předvečer 21. století*. Praha, 1993, ISBN 80-85605-83-X.

BRZEZINSKI, Z. *Velká šachovnice. K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha*. Praha, 1999. ISBN 80-204-0764-2.

BRZEZINSKI, Z. *Volba: globální nadvláda nebo globální vedení*. Praha, 2004. ISBN 80-204-1179-8.

BUHBE, M.; BECKMANN, E. Russische Demokratie – ein Gegenwartsbild: Werte und Institutionen der Demokratie im Bewusstsein der Russen. *Russlandanalysen* [online]. 2005, Nr. 60. [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <<http://www.russlandanalysen.de/content/media/Russlandanalysen60.pdf>>.

BYKOV, A. Istorický šans Rossiji – jevrazijskaja integracija i transkontinentalnaja kooperacija. *Rossijskij ekonomičeskij žurnal*. 2006, č. 5-6, s. 36-47. ISSN 0130-9757.

CIHELKOVÁ, E. Vnější ekonomické vztahy Evropské unie. 2003. ISBN 80-7179-804-5

CROZIER, B. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha, 2004. ISBN 80-7341-349-3.

ČÁSTEK, M. Příležitosti a úskalí Severní dimenze Evropské unie. *Mezinárodní politika*. 2003, roč. 27, č. 4, s. 6-8. ISSN 0543-7962.

DANILOV, D. Obščeje prostranstvo vnešnej bezopasnosti Rossiji i EC: ambiciji i realnosť. *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*. 2005, č. 2, s. 35-47. ISSN 0131-2227.

Deutscher Bundestag. *Regelung über Transferrubel-Schulden mit Russland erläutert* [online]. 15.05.2002 [cit. 2006-10-28]. HIB-Meldung. Dostupný z www: <http://www.bundestag.de/aktuell/hib/2002/2002_123/03.html>.

Deutsch-Russisches Forum E.V. *Tätigkeitsbereiche* [online]. [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <<http://www.deutsch-russisches-forum.de/start.html>>.

EMERSON, M. *EU-Russia Four Common Spaces and the Proliferation of the Fuzzy* [online]. 2005 [cit. 2006-02-12]. CEPS Policy Brief no. 71. Dostupný z www: <http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1224>.

EMERSON, M.; KOBRINSKAYA, I.; RUMER, E. *Russia and the West* [online]. 2004 [cit. 2006-10-28]. ESF Working Paper no. 16. Dostupný z www: <http://shop.ceps.be/BookDetail.php?item_id=1160>. ISBN 92-9079-492-5.

EMERSON, M.; TASSINARI, F.; VAHL, M. *A New Agreement between the EU and Russia: Why, what and when?* [online]. 2006 [cit. 2006-10-28]. CEPS Policy Brief no. 103. Dostupný z www: <http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1331>.

EMERSON, M.; VAHL, M. aj. *The Reluctant Debutante: The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood* [online]. 2005 [cit. 2006-10-28]. CEPS Working Document no. 223. Dostupný z www: <http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1242>. ISBN 92-9079-573-5.

Evropská rada. Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia [online]. *Official Journal*, L 157, 24.6.1999, s. 0001-0009 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <http://ec.europa.eu/comm/external_relations/ceeca/com_strat/russia_99.pdf>.

Evropský parlament. *Bericht mit einem Vorschlag für eine Empfehlung des Europäischen Parlaments an den Rat zu den Beziehungen EU-Russland*. A5-0053/2004 [online]. 2004 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A5-2004-0053+0+DOC+PDF+V0//DE>>.

Evropský parlament. *Bericht über die Durchführung der gemeinsamen Strategie der Europäischen Union gegenüber Russland*. A5-0363/2000 [online]. 2000 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <<http://www.bits.de/EURA/eu291100.pdf>>.

Evropský parlament. *European Parliament resolution on the EU-Russia summit (Rome, 6 November 2003)*. B5 0487/2003 [online]. 2003 [cit. 2007-03-11]. Dostupný z www: <[http://www.guengl.eu/upload/docs/P5_B\(2003\)0487_EN.doc](http://www.guengl.eu/upload/docs/P5_B(2003)0487_EN.doc)>.

Federalnaja služba gosudarstvennoj statistiki. *Postuplenije inostrannyh investicij v ekonomiku Rossijskoj Federacii po osnovnym stranam* [online]. [cit. 2007-03-11]. Dostupný z www: <http://www.gks.ru/free_doc/2006/b06_13/22-18.htm>.

FISCHER, S. *Die EU und Russland. Konflikte und Potentiale einer schwierigen Partnerschaft* [online]. 2006 [cit. 2007-11-03]. SWP-Studie. Dostupný z www: <http://www.swp-berlin.org/de/common/get_document.php?asset_id=3500>.

FREEDOM HOUSE. *An Open Letter to the Heads of State and Government Of the European Union and NATO September 28, 2004* [online]. 2004 [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <www.freedomhouse.org/uploads/press_release/pr_238.pdf>.

GANČEV, P. Jevropejskij sojuz i Rossija. *Mirovaja ekonomika i međunarodnyje otnošenija*. 2006, č. 1, s. 112-114. ISSN 0131-2227.

Gemeinsam für Deutschland – mit Mut und Menschlichkeit. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD [online]. 2005 [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <http://www.cdu.de/doc/pdfc/05_11_11_Koalitionsvertrag_Langfassung_navigierbar.pdf>.

GÖTZ, R. Deutschland und Russland – „strategische Partner“? *Aus Politik und Zeitgeschichte* [online]. 2006, no. 11 [cit. 2006-10-28], s. 14-23. Dostupný z www: <<http://www.bpb.de/files/HM5NZ3.pdf>>.

GÖTZ, R. *Russlands Energiestrategie und die Energieversorgung Europas* [online]. 2004 [cit. 2007-11-03]. SWP-Studie. Dostupný z www: <http://www.swp-berlin.org/de/common/get_document.php?asset_id=1106>.

- GRIM, P. Gorbačov a rozpad sovětského impéria. *Mezinárodní politika*. 2006, roč. 30, č. 10, s. 34-36. ISSN 0543-7962.
- HALBACH, U. Moskaus Südpolitik: Russland und der Westen im Kaspischen Raum. 1999. Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien, Nr. 30. ISSN 0435-7183.
- HANZELKA J.; ZIKMUND M. *Zvláštní zpráva č. 4*. Praha, 1990. ISBN 80-7022-061-9.
- HAUKKALA, H. *The Relevance of Norms and Values in the EU's Russia Policy*. UPI Working Paper [online]. 2005, no. 52 [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <http://www.upi-fiia.fi/document.php?DOC_ID=34#wp52.pdf>. ISBN 951-769-174-2.
- HISHOW, O.N. *Russlands Beitritt zur WTO: Auswirkungen und Interessen* [online]. 2004 [cit. 2006-10-28]. SWP-Studie. Dostupný z www: <http://www.swp-berlin.org/de/common/get_document.php?asset_id=168>.
- HORÁK, S. *Střední Asie mezi východem a západem*. Praha, 2005. ISBN 80-246-0906-I.
- HORÁK, S. Závislosti a nezávislosti okolo Podněstří. *Mezinárodní politika*. 2006, roč. 30, č. 1, s. 6-9. ISSN 0543-7962.
- IVANENKO, V. Rossija: gravitacija i integracija. *Rossija v globalnoj politike* [online]. Maj – Ijuň 2004, vol. 5, no. 3 [cit. 2007-07-05], s. 175-188. Dostupný z www: <http://www.globalaffairs.ru/docs/2007_rus3.pdf>.
- Joint Statement on EU Enlargement and EU-Russia Relations* [online]. 27.4.2004 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/russia_docs/js_elarg_270404.htm>.
- KEMPE, I. *Eine neue Ostpolitik* [online]. 2. vyd. 2006 [cit. 2006-10-28]. CAP Analyse Dostupný z www: <<http://www.cap.lmu.de/download/2006/CAP-Analyse-2006-02.pdf>>.
- KEMPE, I. *From a European Neighbourhood Policy toward a New Ostpolitik – The Potential Impact of German Policy* [online]. 2006 [cit. 2006-10-28]. CAP Policy Analysis, no. 3. Dostupný z www: <<http://www.cap.lmu.de/download/2006/CAP-Policy-Analysis-2006-03.pdf>>.
- KLJUČEVSKIJ, V.O. *Ruské dějiny*. Svazek 1-4, Praha, 1927-1929.
- Komise Evropských společenství. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on relations with Russia*. COM(2004) 106 [online]. 2004 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/ip04_187.htm>.
- Komise Evropských společenství. *Communication from the Commission to the Council: The EU and Kaliningrad*. COM(2001) 26 [online]. 2001 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www:

<http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/north_dim/doc/com2001_0026en01.pdf>.

Komise Evropských společenství. *Mitteilung der Kommission: Europäische Nachbarschaftspolitik, Strategiepapier*. KOM(2004) 373 [online]. 2004 [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_de.pdf>.

Komise Evropských společenství. *Mitteilung der Kommission an den Rat und das Europäische Parlament: Grösseres Europa - Nachbarschaft*. KOM(2003) 104 [online]. 2003 [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_de.pdf>.

Konference vlád zástupců členských států. *Smlouva o Ústavě pro Evropu*. CIG 87/2/04 REV 2 [online]. 2004 [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <<http://www.euroskop.cz/files/19/D76E8536-54F3-43CC-8939-3AA24DB08F24.pdf>>.

KRÁL, D.; PACHTA, L. *Zahraniční politika rozšíření Evropské unie: témata, výzvy, perspektivy*. Praha, 2005. ISBN 80-903237-7-4.

KRATOCHVÍL, P. Česká republika a Rusko: Jak dál po rozšíření EU? [online]. 2005 [cit. 2006-10-28]. Policy paper ÚMV. Dostupný z www: <<http://www.iir.cz/upload/PolicyPapers/PKratochvilEURusko2004.pdf>>.

KRATOCHVÍL, P. Evropská unie a Rusko: klopýtavě kupředu? [online]. *Integrace*. 8.2.2005 [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <<http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=858>>.

KUCHYŇKOVÁ, P; ŠMÍD, T. *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Brno, 2006. ISBN 80-210-4171-4.

KUDROV, V. Russia Against the Background of Major Economies. *Russia in Global Affairs* [online]. January – March 2007, vol. 5, no. 1 [cit. 2007-07-05], s. 117-128. Dostupný z www: <http://eng.globalaffairs.ru/docs/2007_english1.pdf>.

KUZNECOV, A. Dva vektora expanzii rousijskich TNK – Jevrosojuz i SNG. *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*. 2006, č. 2, s. 95-102. ISSN 0131-2227.

LANG, K. *Pragmatische Kooperation statt strategische Partnerschaft* [online]. 2004 [cit. 2007-11-03]. SWP-Aktuell Nr. 48. Dostupný z www: <http://www.swp-berlin.org/de/common/get_document.php?asset_id=1700>.

LICHACHEV, V. Znať teorii, osvojit' praktiku. *Rossija v globalnoj politike* [online]. Mart – April 2004, vol. 2, no. 2 [cit. 2007-07-05], s. 117-120. Dostupný z www: <http://www.globalaffairs.ru/docs/2004_rus2.pdf>.

MACLEOD, I.; HENDRY, I.D.; HYETT, S. *The External Relations of the EC: A Manual of Law and Practice*. Oxford, 1996. ISBN 0-19-825929-8.

MALIA, M. *Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917-1991*. Praha, 2004. ISBN 80-7203-566-5.

- MASARYK, T.G. *Rusko a Evropa*. Díl 1. Praha, 1996. ISBN 80-901971-7-5.
- MASARYK, T.G. *Rusko a Evropa*. Díl 2. Praha, 1996. ISBN 80-901971-1-6.
- MASARYK, T.G. *Rusko a Evropa*. Díl 3. Praha, 1996. ISBN 80-901971-6-7.
- MÁŠA, P. Křeče léčby plynové závislosti. *Mezinárodní politika*. 2006, roč. 30, č. 6, s. 12-14. ISSN 0543-7962.
- MÁŠA, P.; ŠULC, F. Jak Putin civilizuje „chány“. *Mezinárodní politika*. 2006, roč. 30, č. 1, s. 4-6. ISSN 0543-7962.
- MEIER, C. *Deutsch-Russische Wirtschaftsbeziehungen unter Putin* [online]. 2004 [cit. 2006-10-28]. SWP-Studie. Dostupný z www: <http://www.swp-berlin.org/de/common/get_document.php?asset_id=1703>.
- MOSHES, A. Reaffirming the Benefits of Russia's European Choice. *Russia in Global Affairs* [online]. July – September 2005, vol. 3, no. 3 [cit. 2007-07-05], s. 86-97. Dostupný z www: <http://eng.globalaffairs.ru/docs/2005_english3.pdf>.
- MOSCHES, A. Die EU, Russland und die gemeinsamen Nachbarn. *Russlandanalysen* [online]. 2007, Nr. 127 [cit. 2007-03-11], s. 2-5. Dostupný z www: <<http://www.russlandanalysen.de/content/media/Russlandanalysen127.pdf>>.
- MOULIS, V. *Běsové ruské revoluce*. 2002. ISBN 80-86569-07-1.
- MOULIS, V. *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989*. 1991. ISBN 80-85498-01-4.
- OBOLENSKIJ, V. Prisojedenie Rossii k WTO i jejo učastije v integracii. *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*. 2004, č. 3, s. 17-26. ISSN 0131-2227.
- OBOLENSKIJ, V. Vněšnjaia torgovlja Rossii. *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*. 2006, č. 1, s. 76-87. ISSN 0131-2227.
- Ost-Ausschuss der deutschen Wirtschaft. *Die deutsch-russischen Wirtschaftsbeziehungen* [online]. 2006 [cit. 2007-03-11]. Positionspapier. Dostupný z www: <http://www.ost-ausschuss.de/pdfs/maerz_2006_positionspapier.pdf>.
- PANKOV, V. Free Trade Between Russia and the EU: Pros and Cons. *Russia in Global Affairs* [online]. April – June 2007, vol. 5, no. 2 [cit. 2007-07-05], s. 113-123. Dostupný z www: <http://eng.globalaffairs.ru/docs/2007_english2.pdf>.
- PAVLOV, N. Rossija i Germanija: nesostojaščijsja aljans? *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*. 2000, č. 12, s. 29-41. ISSN 0131-2227.
- Petersburger Dialog E.V. *Ziele und Aufgaben des Petersburger Dialogs* [online]. [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <<http://www.petersburger-dialog.de/de/aufgaben/>>.
- PIPES, R. *Dějiny ruské revoluce*. Praha, 1998. ISBN 80-7203-081-7.

POKROVSKIJ, M.N. *Dějiny Ruska*. Praha, 1930.

Priloženije I. Podrobnoje izloženiye choda situacionnovo analiza. *Russia in Global Affairs* [online]. mart – aprel 2005, vol. 3, no. 2 [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <<http://www.globalaffairs.ru/docs/description.doc>>.

Protocol to the Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and their member states, of the one part, and the Russian Federation, of the other part [online]. 27.4.2004 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/russia_docs/protocol_0404.htm>.

PRYCE-JONES, D. *Pád komunismu*. Liberec, 1996.

Rada Evropské unie. *15th EU-Russia Summit Moscow, 10 May 2005*: Press release [online]. 10.5.2005 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/84811.pdf>.

RAHR, A. Why Schröder Loves Russia. *Russia in Global Affairs* [online]. October – December 2004, vol. 2, no. 4 [cit. 2006-10-28], s. 84-90. Dostupný z www: <http://eng.globalaffairs.ru/docs/2004_english4.pdf>.

RAZUMNOVA, L. Rossija – WTO: interesy rossijskich eksporterov. *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*. 2006, č. 10, s. 17-23. ISSN 0131-2227.

Road Map for the Common Economic Space [online]. 10.5.2005 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <http://www.delrus.cec.eu.int/en/images/pText_pict/494/road%20maps.pdf>.

Road Map for the Common Space of External security [online]. 10.5.2005 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <http://www.delrus.cec.eu.int/en/images/pText_pict/494/road%20maps.pdf>.

Road Map for the Common Space of Freedom, Security and Justice [online]. 10.5.2005 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <http://www.delrus.cec.eu.int/en/images/pText_pict/494/road%20maps.pdf>.

Road Map for the Common Space of Research and Education, Including Cultural Aspects [online]. 10.5.2005 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z www: <http://www.delrus.cec.eu.int/en/images/pText_pict/494/road%20maps.pdf>.

ROMANCOV, M. Evropská politika susedství. *Mezinárodní politika*. 2006, roč. 30, č. 2, s. 21-22. ISSN 0543-7962.

ROMANOVA, T. Energy Partnership – A Dialog in Different Languages. *Russia in Global Affairs* [online]. January – March 2007, vol. 5, no. 1 [cit. 2007-07-05], s. 32-45. Dostupný z www: <http://eng.globalaffairs.ru/docs/2007_english1.pdf>.

ROSEFIELDE, S. *The Russian Economy: from Lenin to Putin*. Oxford, 2007. ISBN 1-4051-1337-5.

Russia's European Strategy: A New Start. Situation analysis headed by Sergei Karaganov. *Russia in Global Affairs* [online]. July – September 2005, vol. 3, no. 3 [cit. 2006-10-28], s. 72-85. Dostupný z www: <http://eng.globalaffairs.ru/docs/2005_english3.pdf>.

Russia - WTO: EU-Russia deal brings Russia a step closer to WTO membership [online]. IP/04/673, Brussels, 21.5.2004 [cit. 2007-07-24]. Dostupný z www: <http://ec.europa.eu/external_relations/russia/intro/ip04_673.htm>.

SEREBRJAKOV, A. Rusko a EU – krok přes propast. *Rusko v globální politice* [online]. 2006, II. pololetí [cit. 2006-12-15], s. 167-173. Dostupný z www: <http://www.globalaffairs.cz/cz/docs/Global_pololeti_2006.pdf>.

SCHNEIDER, E. *Europäische Werte und russische Gesellschaft* [online]. 2006 [cit. 2006-10-28]. SWP-Diskussionspapier. Dostupný z www: <http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=3005>

SCHRÖDER, G. Russia and Germany: The Core Tenet of Cooperation. *Russia in Global Affairs* [online]. October – December 2004, vol. 2, no. 4 [cit. 2006-10-28], s. 76-83. Dostupný z www: <http://eng.globalaffairs.ru/docs/2004_english4.pdf>.

SCHUETTE, R. *E.U. – Russia relations: Interests and Values – A European perspective* [online]. 2004 [cit. 2006-10-28]. Carnegie Papers no. 54. Dostupný z www: <<http://www.carnegieendowment.org/files/cp54.shuette.final.pdf>>.

SINGHOFEN, S. C. *Strategische Partnerschaft oder neue Konfrontation? Die Zukunft der deutsch-russischen Beziehungen* [online]. 2006 [cit. 2006-10-28]. Arbeitspapier Konrad-Adenauer-Stiftung. Dostupný z www: <http://www.kas.de/db_files/dokumente/arbeitspapiere/7_dokument_dok_pdf_8532_1.pdf>.

Situacionnyj analiz pod rukovodstvom S.A.Karaganova. Otnošenija Rossiji i Jevropejskovo Sojuza: sovremennaja situacija i perspektivy. *Russia in Global Affairs* [online]. mart – apríl 2005, vol. 3, no. 2 [cit. 2006-10-28]. Dostupný z www: <<http://www.globalaffairs.ru/docs/report.doc>>.

SOKOLOV, S. Rossija – EC: gotovimsja k peregovoram. *Rossija v globalnoj politike* [online]. Mart – Apríl 2007, vol. 5, no. 2 [cit. 2007-07-05], s. 213-227. Dostupný z www: <http://www.globalaffairs.ru/docs/2007_rus2.pdf>.

Statistisches Bundesamt. Statistisches Jahrbuch 2006 für die Bundesrepublik Deutschland [online]. 2006 [cit. 2007-03-11]. Dostupný z www: <http://www.destatis.de/download/jahrbuch/18_aussenhandel.pdf>.

SVOBODA, K. Role ruských energetických kolosů ve světové politice. *Mezinárodní politika*. 2006, roč. 30, č. 2, s. 13-14. ISSN 0543-7962.

SVOBODA, P. *Právo vnějších vztahů Evropské unie*. Praha, 1999. ISBN 80-7201-192-8.

ŠIMOV, J. Ruské ekonomické zájmy ve službách velmocenské politiky. *Mezinárodní politika*. 2006, roč. 30, č. 2, s. 4-6. ISSN 0543-7962.

ŠVANKMAJER, M.; VEBER, V. aj. *Dějiny Ruska*. 4. vyd. 2004. ISBN 80-7106-658-3.

The European Union and the world. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2001. ISBN 92-828-8260-8.

The Russian Federation Middle Term Strategy towards the European Union (2000-2010) [online]. 1999 [cit. 2006-02-20]. Dostupný z [www](http://www.delrus.cec.eu.int/en/p_245.htm): <http://www.delrus.cec.eu.int/en/p_245.htm>.

TICHÝ, L.; ARNOLD, R.; SVOBODA, P. *Evropské právo*. Praha, 1999. ISBN 80-7179-113-X.

TIMMERMANN, H. *Die Beziehungen EU – Russland: Voraussetzungen und Perspektiven von Partnerschaft und Kooperation*. 1994. Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien, Nr. 60. ISSN 0435-7183.

TIMMERMANN, H. *Russland und die internationalen europäischen Strukturen*. 1999. Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien, Nr. 29. ISSN 0435-7183.

Voices from Russia: Society, Democracy, Europe. EU-Russia Center / Levada Center Research February 2007 [online]. 2007 [cit. 2007-07-05]. Dostupný z [www](http://www.eu-russiacentre.org/assets/files/EU-RC%20Levada%20Research%20Commentary.pdf): <<http://www.eu-russiacentre.org/assets/files/EU-RC%20Levada%20Research%20Commentary.pdf>>.

VOTÁPEK, V. Polozměna ruské zahraniční politiky. *Mezinárodní politika*. 2002, roč. 26, č. 8, s. 12-13. ISSN 0543-7962.

ZBOŘIL, Z. Geopolitický odkaz Sovětského svazu. *Mezinárodní politika*. 2006, roč. 30, č. 1, s. 3. ISSN 0543-7962.

ZEMAN, Z. *Vzestup a pád komunistické Evropy*. Praha, 1998. ISBN 80-204-0708-1.

Seznam tabulek a grafů

Číslo	Název
Tabulka č. 1	Evropská unie (25 členů), obchod s Ruskem
Tabulka č. 2	Hlavní obchodní partneři Evropské unie v roce 2005
Tabulka č. 3	Hlavní obchodní partneři Ruska v roce 2005
Tabulka č. 4	Obchod členských států Evropské unie s Ruskem roce 2005
Tabulka č. 5	Struktura vývozů EU 25 do Ruska v letech 2001, 2003, 2005
Tabulka č. 6	Struktura dovozů EU 25 z Ruska v letech 2001, 2003, 2005
Tabulka č. 7	Vzájemné vývozy Ruska a Německa v období 2000-2005
Tabulka č. 8	Objem zahraniční investic do hospodářství Ruska dle zemí ve vybraných letech období 1995 – 2005
Graf č. 1	Evropská unie (25 členů), obchod s Ruskem – dovoz, vývoz, bilance
Graf č. 2	Struktura vývozů EU 25 do Ruska v letech 2001, 2003, 2005
Graf č. 3	Struktura dovozů EU 25 z Ruska v letech 2001, 2003, 2005
Graf č. 4	Představuje demokracie nejlepší formu státu?
Graf č. 5	Lze říci, že v současném Rusku již vznikla demokratická společnost?